ମୋହ ମୁଦ୍‌ଗର

ଶଙ୍କରଗୁର୍ଯ୍ୟ ବିରଚିତ

ହରକୃଷ୍ଣ ଛତାଠୀ

ମୋହ ମୁଦ୍‌ଗର

ଶଙ୍କରାଚାର୍ଯ୍ୟ ବିରଚିତ

ଅନୁବାଦ ଓ ବ୍ୟାଖ୍ୟା :
ହରିକୃଷ୍ଣ ଦିପାଠୀ

ମୋହ ମୁଦ୍‌ଗର

ଶଙ୍କରାଚାର୍ଯ୍ୟ ବିରଚିତ

ଅନୁବାଦ ଓ ବ୍ୟାଖ୍ୟା : ହରିକୃଷ୍ଣ ତ୍ରିପାଠୀ

ପ୍ରଥମ ସଂସ୍କରଣ : ୧୯୯୭

ପ୍ରକାଶକ : ହରିକୃଷ୍ଣ ତ୍ରିପାଠୀ, ଗ୍ରା/ପୋ : କୃପାସିନ୍ଧୁପୁର-୭୬୧୦୦୧

ମୁଦ୍ରଣ : ସନ୍ତୋଷ ପ୍ରିଣ୍ଟର୍ସ, ପୁରୁଣା ବ୍ରହ୍ମପୁର ସଦର ରାସ୍ତା, ବ୍ରହ୍ମପୁର-୯
ଦୂରଭାଷ-୨୦୮୧୭୭

ମୂଲ୍ୟ ୫ ୧୨-୦୦

□ □ □

MOHAMUDGAR

(Sankaracharya)

Translation and Commentary : Harikrushna Tripathy

First Edition : 1997

Publisher : Harikrushna Tripathy, At/P.O Krupasindhupur

Printed at : Santosh Printers, Old Berhampur Street, Berhampur-9
Ph. 208177

Price Rs. 12- 00

ଆଭାସ

ଶ୍ରୀ ଶଙ୍କରାଚାର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରଣୀତ 'ମୋହ ମୁଦ୍‌ଗର' ସଙ୍କଳନ ଅଦ୍ଭୁତ । ଏହା ଜ୍ଞାନ, ଭକ୍ତି, ବୈରାଗ୍ୟ ଓ ସାଧନ ସମ୍ବଳିତ ଦୁରବଗାହୀ ସଙ୍ଗୀତ । ଏହାର ପାଠ ଓ ଭଜନ ସମସ୍ତଙ୍କ ମନରେ ଆନନ୍ଦ ଉଦ୍ରେକ । ଜପ୍ୟପାଠ ଏବଂ ସ୍ତୋତ୍ର ଭଜନ ରୂପେ ଗୃହୀତ । ଏହା ଅଦ୍ୱୈତ ବେଦାନ୍ତର ପ୍ରକରଣ ଗ୍ରନ୍ଥମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଅନ୍ୟତମ ।

ପ୍ରଥମ ବା ଉପୋଦ୍‌ଘାତ ଶ୍ଲୋକକୁ ମିଶାଇ 'ମୋହ ମୁଦ୍‌ଗର' ବା 'ଜଳଗୋବିନ୍ଦମ୍'ର ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାଶନରେ ଏକତ୍ରିଶି ଗୋଟି ଶ୍ଲୋକ ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ । ଏହି ପଦ୍ୟଟିର ପ୍ରଥମ ଶ୍ଲୋକଟି ପ୍ରତ୍ୟେକ ଶ୍ଲୋକର ଅନ୍ତରେ ଘୋଷା ଆକାରରେ ଗାନ କରାଯାଇଥାରେ । ଦ୍ୱିତୀୟ ଶ୍ଲୋକଠାରୁ ବାର ଗୋଟି ଶ୍ଲୋକକୁ 'ଦ୍ୱାଦଶ ମଞ୍ଜରିକା ସ୍ତୋତ୍ର' କୁହାଯାଏ । ଏହି ବାରଗୋଟି ଶ୍ଲୋକ ଶଙ୍କର ଜଣେ ରଚନା କରିଥିବା ଜଣାଯାଏ । ପରବର୍ତ୍ତୀ ଚାରି ଗୋଟି ଶ୍ଲୋକ ଶଙ୍କରଙ୍କର ଚାରି ଜଣ ଶିଷ୍ୟ ପ୍ରତ୍ୟେକେ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ କରି ରଚନା କରିଥିବା କୁହାଯାଏ । ଏହା 'ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶ ମଞ୍ଜରିକା ସ୍ତୋତ୍ର' ନାମରେ ପରିଚିତ । ଶେଷ ଦୁଇଗୋଟି ଶ୍ଲୋକ ଆଦ୍ୟଶଙ୍କର ଚାହାଙ୍କର ଶିଷ୍ୟମାନଙ୍କୁ ଆଶୀର୍ବାଦ ପ୍ରଦାନ କରି ରଚନା ସାଇଥିବା କଥିତ । ସ୍ତୋତ୍ର-ରତ୍ନାବଳୀ ଏବଂ ଶଙ୍କରାଚାର୍ଯ୍ୟ-ଚତୁରାବଳୀରେ 'ଚର୍ପଟ ପଞ୍ଜରିକା ସ୍ତୋତ୍ର' ରୂପେ ପରିଚିତ ଗୋଟି ଶ୍ଲୋକ ଏବଂ 'ଦ୍ୱାଦଶ ପଞ୍ଜରିକା ସ୍ତୋତ୍ର' ରୂପେ ଭେରଗୋଟି ଶ୍ଲୋକ ଦେଖିବାକୁ ମିଳି ।

ମୋହ ମୁଦ୍‌ଗରର ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାଶନରେ ଶ୍ଲୋକଗୁଡ଼ିକର ପଦ ଓ ପାଦରେ ମଧ୍ୟ ବିଭିନ୍ନତା ଦେଖାଯାଏ । କେତେକ ସ୍ଥଳରେ ଶ୍ଲୋକଗୁଡ଼ିକର ଗୋଟିଏ ପାଦ ବା ଶେଷ ଦୁଇ ପାଦର ପୂର୍ଣ୍ଣ ବା ଆଂଶିକ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଦେଖାଯାଏ । ଆହୁରି ମଧ୍ୟ ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାଶନରେ ଶବ୍ଦଗୁଡ଼ିକର ବିଭିନ୍ନତା ପରିଲକ୍ଷିତ ହୁଏ । ଦୋଷହୁଏ ବିଭିନ୍ନ ପାଠକ-ମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଅନୁରୁଦ୍ଧ ପୁସ୍ତକ ଘର୍ଷଣଜନ୍ୟରୁ ପାଠଦୋଷ ଆସୁଥିବା ଫଳରେ ବିଭିନ୍ନ

ମୂଳକ ଶିକ୍ଷାଦେବା ପ୍ରଣାଳୀରେ ସରଳ ବୋଧଗମ୍ୟ ଭାଷାରେ ଉତ୍ତର । ଏହା ପ୍ରତ୍ୟେକ ଜଦ୍ୱସର ଲେଖକମାନଙ୍କ ଅକୃତ୍ରିମ ଜରେ । ଏହ ମନୁଷ୍ୟ ଜୀବନ-ବ୍ୟାପ୍ୟୀ ପ୍ରଶ୍ନ ଉତ୍ତରଟି ଜଜ୍ଞାସୁମାନଙ୍କୁ ଉପଦହ୍ ପ୍ରେମ ଜାଗ୍ରତ କଦ୍ୱଇବାରେ ସଥେଷ୍ଟ ସାହାଯ୍ୟ କରେ ।

ଏହ ପୁସ୍ତକରେ ଶଙ୍କଦ୍ୱର୍ଚ୍ଚିତ ମୋହମୁଦ୍ଗର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଶ୍ଲୋକର ଅନୁବାଦ ଏବଂ ଜମ୍ଭରେ ସମାନ ତାତ୍ପର୍ଯ୍ୟ ଉଅଯାଇଅଛୁ । ଏଥରେ ଶ୍ରୀମଦ୍ ଭଗବଦ୍ ଗୀତା ଏବଂ ଅନ୍ୟ ବେଦେକ ଶାସ୍ତ୍ର ବ୍ୟତତ ମ୍ଲେଚ୍ଛ ଟ୍ରଷ୍ଟ ଦ୍ୱାର୍ ଟଦ୍ଧଙ୍କରେ ପ୍ରକ ଶିତ 'ଭଜ-ଗୋବନ୍ଦମ୍'ର ସାହାଯ୍ୟ ନଅଯାଇଅଛୁ । ତେଣୁ ମୁଁ ସେମାନଙ୍କଠାରେ ଋଣୀ । ପାଠକମାନେ ଜେଉଁ ଅନୁବାଦ ପାଠକଣ ଶ୍ଲୋକଗୁଡ଼ିକ ସହଜରେ ବୁଝିବା ଲକ୍ଷ୍ୟରେ ସ୍ୱତାନୁବାଦ କଦ୍ୱନଟଇ ଅର୍ଥାନୁବାଦ କରିବା ଚେଷ୍ଟା କଦ୍ୱଯାଇଅଛୁ । ମୂଳ ଶ୍ଲୋକଗୁଡ଼ିକର ଭାଷା ସରଳ ଏବଂ ବୋଧଗମ୍ୟ । ତେଣୁ ମୂଳଶ୍ଲୋକଗୁଡ଼ିକ ଯଦ ଜଣକର ସ୍ମରଣ ଥବାପାଇଁ ପାଠକମାନଙ୍କୁ ଅନୁଗ୍ରେୟ ।

ହରକୃଷ୍ଣ ମିଶ୍ର ପାଠୀ

ଚର୍ପଟାଦ୍ଗରୁ ଏପର ପରବର୍ତ୍ତନ ଦେଖାଯାଏ । ଗୀତାପ୍ରେସ୍ (ଗୋରଖପୁର) ଦ୍ୱାର୍ ପ୍ରକାଶିତ 'ମୋହ ମୁଦ୍ଗର'ରେ ପ୍ରଥମ ଶ୍ଲୋକକୁ ମିଶାଇ ବଉଣ ଗୋଟି ଶ୍ଲୋକ ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ । ଗୀତାପ୍ରେସ୍ ଦ୍ୱାର୍ ସଙ୍କଳିତ ସେହ୍ ବଉଣ ଗୋଟି ଶ୍ଲୋକର ନମ ଏବଂ ରୂପ ଅପରବର୍ତ୍ତିତ ରହି ଏହ ପୁସ୍ତକର ପ୍ରକାଶନ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଶ୍ଲୋକ ଶେଷରେ 'ଭଜଗୋବନ୍ଦଂ ଭଜଗୋବନ୍ଦଂ ଗୋବନ୍ଦଂ ଭଜ ମୂଢମତେ' ଘୋଷା ରୂପେ ପାଠ କଦ୍ୱଯଇପାରେ ।

ମୁଦ୍ଗର (ଗଦା) ଦ୍ୱାର୍ ଯେପର ଜୌଷ୍ପି ବସ୍ତୁକୁ ଚୂର୍ଣ୍ଣ କଦ୍ୱଯାଇପାରେ, ସେହପର ସାଂସାରିକ ମୋହ, ଭ୍ରାନ୍ତ, ଅଜ୍ଞାନତାକୁ ନଷ୍ଟକରିବାପାଇଁ ଏହା ଭିନ୍ନ ମୁଦ୍ଗର ସ୍ୱରୂପ । ଅଜ୍ଞାନ (ଅବଦ୍ୟା) କାରଣରୁ ଜଜ ମୋହଗ୍ରସ୍ତ ହୁଏ । ଅନନ୍ତ ସଂସାରର ମୋହରେ ପଡ଼ ଜୀବର ସ୍ୱରୂପ ଚହ୍ନି ପାରେ ନାହିଁ । ପୂର୍ଣ୍ଣ ଇଚ୍ଛାରେ ଘାଣ୍ଟି ହୋଇ ମନର ସ୍ଥିରତା ଉହ୍ୱେନାହିଁ । ଜହୁ ସମସ୍ତ ସାଂସାରିକ ପୃଷ୍ଠ ପାଇ ସମସ୍ତ ଜୀବନ ହତାଶରେ ଅତବାହତ ହୁଏ । ଆମେ ହେଉଛେ ସେହ ପରମାତ୍ମାଙ୍କ ଅଂଶ, ସାତ୍ମାଙ୍କ ସ୍ୱରୂପ ଆନନ୍ଦ । ମୋହ ଦୂର ହେଲେ କେତଲ ଆମେ ସେହ ନୈସର୍ଗିକ ଆନନ୍ଦ ପାଇପାରିବା । ଜୀବତକ ମୁକ୍ତ ପ୍ରତ ନୈସର୍ଗୀକ୍ତବ ଜୀବ ନହେଲେ ଏହା ସମ୍ଭବ ନୁହେଁ । ମୋହ ମୁଦ୍ଗର ପାଠ ଏବଂ ମନନ ଦ୍ୱାର୍ ଚରନ୍ତନ ସତ୍ୟର ଉପଲବ୍ଧି ହୋଇ ଜୀବର ସ୍ୱରୂପ ଚହ୍ନି ହୁଏ ।

ଅସ୍ମତି ଶଙ୍କର ଭେଦାନ୍ତର ଅଦ୍ୱୈତବାଦର ପ୍ରବର୍ତ୍ତକ । ବ୍ରହ୍ମସତ୍ୟ, ଜଗତ୍ ମିଥ୍ୟା ଏବଂ ଜୀବ, ବ୍ରହ୍ମଇର୍ନ୍ଦ ଅନ୍ୟକିଛ ନୁହେଁ—ଶଙ୍କର ପ୍ରତପାଦ୍ୟ । ସମସ୍ତ ବସ୍ତୁରେ ବସ୍ତୁତ୍ୱର ଉପଲବ୍ଧି କଦ୍ୱଇବା ଲକ୍ଷ୍ୟ । ଏଥପାଇଁ ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ହେବା ଅତଶ୍ୟକ ନୁହେଁ । ସଂସାରୀ ହୋଇ ମଧ୍ୟ ସାଧନା କଦ୍ୱଯାଇପାରେ । କେତେ ସେ ଜନେ ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ହୋଇ ମଧ୍ୟ ଭଣ୍ଡ ସନ୍ନ୍ୟାସୀମାନଙ୍କୁ ଭର୍ତ୍ସନା କରିଛନ୍ତ । ସଙ୍ଗରତ ବା ସଙ୍ଗବର୍ଜନ ଯେକୌଣସି ଅବସ୍ଥାରେ ମଧ୍ୟ ବ୍ରହ୍ମଚନ୍ତାରେ ମଗ୍ନରହ ଆନନ୍ଦ ଉପଲବ୍ଧି କଦ୍ୱଯାଇପାରେ । ଜୀବନର ଅନ୍ତତ୍ୟଜା, ଦାମ୍ପିକ-ଜୀଅନର ମୋହତ୍ୟାଗ, ରଙ୍ଗ ଏବଂ ଅହଂକାର ତ୍ୟାଗ, ଭାଲର ଷ୍ପ୍ରସତ୍ତ, କାମ, କ୍ରୋଧ, ଲୋଭ, ମୋହ ତ୍ୟାଗ ପୁଙ୍କଜ ଅନ୍ତଶ୍ଚିନ୍ତନ କରିବା ଏବଂ ନତ୍ୟ ଗୀତା ଓ ବିଷ୍ଣୁ ସହସ୍ରନାମ ପାଠଜରିବା ଇତ୍ୟାଦର ଉଦ୍ବୋଧନ 'ମୋହ ମୁଦ୍ଗର'ର ପଦ୍ୟଗୁଡ଼ିକରେ ଦେଖିବାକୁ ମିଳେ ।

ଅତ୍ୟାରରେ ଷ୍ଟ୍ରଦ୍ର ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଭେଦାନ୍ତର ସମସ୍ତ ମୌଳିକ ବିଷୟକୁ ଏଥରେ ସରଳ ଓଜର ସଙ୍ଗୀତ ମାଧ୍ୟମରେ ବଅଯାଇଅଛୁ । ଶିଷ୍ୟମାନଙ୍କୁ ଉପଦେଶ

ମୋହ ମୁଦ୍‌ଗର

ଭଜ ଗୋବିନ୍ଦଂ ଭଜ ଗୋବିନ୍ଦଂ
ଭଜ ଗୋବିନ୍ଦଂ ମୂଢ଼ମତେ ।
ସଂପ୍ରାପ୍ତେ ସଂନିହିତେ ମରଣେ
ନହି ନହି ରକ୍ଷତି ଡୁକୃଞ୍‌କରଣେ । ୧ ।

ଭଜ ଗୋବିନ୍ଦଂ ଭଜ ଗୋବିନ୍ଦଂ ଗୋବିନ୍ଦଂ ଭଜ ମୂଢ଼ମତେ (ଘୋଷା)

ହେ ଜଡ଼ବୋଧ, ଜନ୍ମରୁ ଗୋବିନ୍ଦଙ୍କ ଭଜନ କର । ମୃତ୍ୟୁ ନିକଟ ହୋଇ ଆସିଲେ 'ଡୁକୃଞ୍‌କରଣେ' ରକ୍ଷା କରିପାରିବ ନାହିଁ ।

'ମୋହ ମୁଦ୍‌ଗର'ର ଅସ୍ତମାରମ୍ଭ ବିଷୟରେ ଗୋଟିଏ ସୁନ୍ଦର ଗଳ୍ପ ଶୁଣିବାକୁ ମିଳେ । ଥରେ ବଳାରିପ ପଦ୍ମଭୂଷଣ ସମସ୍ତଙ୍କରେ ଶଙ୍କରାଚାର୍ଯ୍ୟ ତାହାଙ୍କର ମୁଖ୍ୟ ଚଉଦଜଣ ଶିଷ୍ୟଙ୍କ ସହିତ ସାଉଦ୍ଦାଡେଲେ ଜଣେ ବୃଦ୍ଧ ବ୍ରାହ୍ମଣ ପାଣିନୀଙ୍କର 'ଡୁକୃଞ୍‌କରଣେ' ସୂତ୍ରଟି ଘୋଷୁଥିବା (ଜାରମ୍ଭାର ବୋଲୁଥିବା) ଶୁଣିବାକୁ ପାଇଲେ । ମରଣ ସମସ୍ତ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଶଙ୍କାଚାର୍ଯ୍ୟର ଲାଳସାରେ ବ୍ୟାକରଣର ନିୟମଗୁଡ଼ିକ ଆୟତ୍ତ କରିବାର ଆଗ୍ରହ ଦେଖି ସ୍ୱତଃ ଆବିର୍ଭାବିତ ଚନ୍ଦ୍ରାଧାରୁ ଏହି ପ୍ରଥମ ଶ୍ଲୋକ ସହ ମୋହମୁଦ୍‌ଗରର ରଚନା । ହେ ଜଡ଼ବୋଧ ! ତୁମେ ଯେଉଁ ବ୍ୟାକରଣ ଅଭ୍ୟାସ କରୁଅଛ, ମୃତ୍ୟୁର ଦ୍ୱାରଦେଶ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲବେଳେ ସେ ସବୁ ତୁମକୁ ମୃତ୍ୟୁ ମୁଖରୁ ରକ୍ଷା କରିପାରିବ ନାହିଁ । ଅନ୍ତଃକରଣର ପବନତା ପାଇଁକ ଏକ ମାତ୍ର ଗୋବିନ୍ଦଙ୍କ ଭଜନ ହାତ କରିପାରିବ ।

ସଂସ୍କୃତ ବ୍ୟାକରଣରେ 'ଡୁକୃଞ୍' ଏକ ଧାତୁ (କ୍ରିୟାପଦ) ଅଟେ । ଏହାର ଅର୍ଥ 'କରିବା' । ଡୁକୃଞ୍ କରଣେ—ସିଦ୍ଧାନ୍ତ କୌମୁଦୀରେ ପାଣିନୀଙ୍କ ଏକ ବ୍ୟାକରଣ ସୂତ୍ର । ଏଠାରେ ଶଙ୍କରାଚାର୍ଯ୍ୟ ସେହି ପାଣିନୀ ବ୍ୟାକରଣ ସୂତ୍ରର ଉପସ୍ଥାପନା କରୁଅଛନ୍ତି ସେଥିରୁ ସମସ୍ତ ଲୌକିକ ଶାସ୍ତ୍ରର ଅଭ୍ୟାସ ଏବଂ ଅନୁସନ୍ଧାନ ଉପଲବ୍ଧି ହେଉଅଛୁ । ଏହିପରି ଶାସ୍ତ୍ରର ଅଭ୍ୟାସ ଯେ ଅନାବଶ୍ୟକ ଏବଂ ଅନୁଚିତ ତାହା

ନୁହେଁ । କଳୁ ଏହାକୁ ମୁଟ୍ୟଇଣ ଭଗବନ୍ ଚରଣକୁ ପଦ ଙ୍ଗଦନରେ ସ୍ଥାନ ଦଆ ଯଇଥାଏ ତେବେ ଅମୂଲ୍ୟ ମନୁଷ୍ୟ ଜୀବନ ବ୍ୟର୍ଥ ହୋଇଯାଏ । ଦୁଃଖ ମାନବ ଜୀବନ ପାଇ ସତ ସତ୍, ଚତ୍ ଏବଂ ଆନନ୍ଦ ସ୍ୱରୂପ ନିଜର ଆତ୍ମାକୁ ଚିହ୍ନି ନ ପାଣ୍ଟଲେ ତେବେ ମନୁଷ୍ୟ ଜୀବନର ମୂଲ୍ୟ ଉହ୍ନେଇହିଁ ।

ବିଦ୍ୟା ଏବଂ ଶାସ୍ତ୍ରର ଅନ୍ତ ନାହିଁ । ଆମର ଜୀବନ ସମସ୍ତ ଅଳ୍ପ ଏବଂ ଆମେ ବହୁତାଧାବିତ୍ତ ହେଇ ଗଠନରୁ । ଯତ ଜୀବନର ସମସ୍ତ ସମସ୍ତ ବଇସ୍ନ ଲୌକିକ ବାର୍ଯ୍ୟର ଅଗ୍ରହରେ ବଇଯାଏ ତେବେ ପରମାତ୍ମାଙ୍କ ଚିନ୍ତନ ଏବଂ ନିଜ ସ୍ୱରୂପ ଚିନ୍ତାର ସୁଯୋଗ କେତେବେଳେ ପାଇବା ? ଶାସ୍ତ୍ର ଦୋଧପାଠି ବ୍ୟାକରଣ ଏବଂ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଜ୍ଞାନର ଆବଶ୍ୟକତା ରହିଛୁ । କଳୁ ହଂସ ଯେପରି ପାଣିମିଶା ଷୀରରୁ ଷୀର ଗ୍ରହଣ କରି ପାଣି ଅଂଶ ତ୍ୟାଗ କରିବା କୁହାଯାଏ, ସେହିପରି ସାହା ସାର ତାହା ଗ୍ରହଣ କରିବା ଉଚିତ । ସମସ୍ତ ବିଦ୍ୟାମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଅଧ୍ୟାତ୍ମବିଦ୍ୟା (ଅପ୍ରଜ୍ଞାନ) ଶ୍ରେଷ୍ଠ; ଏହା ଭଗବାନ୍ ଗୀତାରେ ସ୍ୱୀକାର କରି ଅଛନ୍ତି । କେବଳ ପୁସ୍ତକ ଜ୍ଞାନ ବା ଅନ୍ୟ ସମସ୍ତ ଲୌକିକ ଜ୍ଞାନ ଅନ୍ତିମକାଳରେ ଆମକୁ ରକ୍ଷା କରିପାରିବ ନାହିଁ । ପାଣ୍ଡିତ୍ୟ ଏବଂ ଶାସ୍ତ୍ରଜ୍ଞାନ ଅପେକ୍ଷା ଆତ୍ମଚିନ୍ତନ ଏବଂ ଭକ୍ତିଭାବ ଶ୍ରେଷ୍ଠତର ।

ଶ୍ରୀମତ୍ ଭଗବତ୍ ଗୀତାରେ ଭଗବାନ୍ କହୁଛନ୍ତି—ମରଣ ସମୟରେ ଯେ ଯେତକ ଆତ୍ମକୁ ସ୍ମରଣ କରୁ କରୁ ଦେହତ୍ୟାଗ କରନ୍ତି, ସେ ଆତ୍ମର ସ୍ୱରୂପ ପ୍ରାପ୍ତ ହୁଅନ୍ତି; ଏଥିରେ ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ । ଜଡ଼, ମରଣ କାଳରେ ଦେହି ଶବ ସ୍ମରଣ କରି ଦେହ ତ୍ୟାଗ କରେ ସେହି ଶବ ପ୍ରାପ୍ତ ହୁଏ । ଜୀବ ସିଦ୍ଧା ସମସ୍ତରେ ଦ୍ରୁତାତ୍ ଭଗବାନଙ୍କ ରୂପ ଏବଂ ନାମ ସ୍ମରଣରେ ଆସେ ନାହିଁ । ଆମେ ଜୀବନ ଭରମ୍ ଯେଉଁ ଚିନ୍ତା ଏବଂ ଅଭ୍ୟାସ କରିଥିବା ସେହି ବିଷୟ ତେବଳ ପ୍ରାଣ ପ୍ରସ୍ଥାଣ ସମୟରେ ସମ୍ମୁଖରେ ଉତ୍ପନ୍ନିତ ହୁଏ । ତେଣି ଜୀବନ ଭରମ୍ ଗୋବିନ୍ଦଙ୍କ ଧ୍ୟାନ ଓ ଭଜନର ଅଭ୍ୟାସକତା ରହିଛୁ (ଗୀତାର ଅଷ୍ଟମ ଅଧ୍ୟାୟର ପଞ୍ଚମଠାରୁ ଅଷ୍ଟମ ଶ୍ଲୋକ ଦ୍ରଷ୍ଟବ୍ୟ) ।

'ଗୋବିନ୍ଦ' ଶବ୍ଦର ଅର୍ଥ ବସ୍ତୁ, ଯେ ବ୍ୟାପ୍ତରୂପରେ ସମସ୍ତ ଜଡ଼ ଓ ତେତନ ବସ୍ତୁରେ ସ୍ଥିତ ଏବଂ ସେଗୁଡ଼ିକର ନାର୍ଯ୍ୟକାରଣୀ ଶକ୍ତି । ଏହା ସତ୍, ଚତ୍ ଓ ଆନନ୍ଦ ସ୍ୱରୂପ ବ୍ରହ୍ମଙ୍କ ବ୍ୟକ୍ତ ରୂପ । ବଇସ୍ନ ସାକାର ରୂପରେ ଆମେ ଈଶ୍ୱରଙ୍କ ଯେଉଁ ଆରାଧନା କରୁ ତାହା ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦ ବ୍ରହ୍ମଙ୍କ ସନାତନୀ ନାମ । ଭକ୍ତଗୋବିନ୍ଦଂର ଅର୍ଥ ଈଶ୍ୱର ସେବା ଏବଂ ଈଶ୍ୱରଙ୍କ ସହ ଆମର ସମ୍ବନ୍ଧର ସ୍ମରଣ ।

'ଭଜ' ଶବ୍ଦର ଅର୍ଥ ଭଜନ ବା ପୂଜା । ଏହା କେବଳ ବଇସ୍ନ ପୂଜୋପ-କରଣ ସହ ଦେବତାଙ୍କୁ ପୂଜା କରିବା ବା ବଇସ୍ନ ମନ୍ଦିର ଦର୍ଶନ ନୁହେଁ ଅଥବା

ବଇସ୍ନ ସମ୍ମୁଖାଠ ପୁଷ୍ପଞ୍ଜ ପୁଷ୍ପ ଚଢ଼ାଇବା ଏବଂ ନୈବେଦ୍ୟ ଅର୍ପଣ ନୁହେଁ; ଈଶ୍ୱରଙ୍କ ସତ୍ତ୍ୱଳ ଆମର ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ସ୍ଥାପନ କରିବା ଏବଂ ପ୍ରେମ ଓ ଭକ୍ତିର ସତ୍ତ୍ୱଳ ପୁଷ୍ପଞ୍ଜ ଆତ୍ମସମର୍ପଣର ଚିନ୍ତା । ଶ୍ରବଣ, କୀର୍ତ୍ତନ, ସ୍ମରଣ, ପାଦସେବନ, ଅର୍ଚ୍ଚନ, ବନ୍ଦନ, ଦାସ୍ୟ, ସଖ୍ୟ ଓ ଆତ୍ମନିବେଦନ ଇତ୍ୟାଦି ଶାସ୍ତ୍ର ବର୍ତ୍ତିତ ନବଧା ଭକ୍ତିର ଭାର୍ଯ୍ୟ । ଈଶ୍ୱର ଭଜନ ହେଉଛୁ ଈଶ୍ୱର ଚିନ୍ତା, ଜନସେବା ହେଉଛୁ ଜନାର୍ଦ୍ଦନ ସେବା । ତେଣୁ ହେ ମୂଢ଼ ! ଏହି ଅମୂଲ୍ୟ ଜୀବନ ବୃଥା ନଷ୍ଟ ନ କରି ଈଶ୍ୱରଚିନ୍ତନ ଓ ସେବାକାର୍ଯ୍ୟ କରି ଗୋବିନ୍ଦଙ୍କ ଭଜନ କର ।

ମୂଢ଼ ଜହୀହି ଧନାଗମ ତୃଷ୍ଣାଂ

କୁରୁ ସଦ୍‌ବୁଦ୍ଧିଂ ମନସି ବିତୃଷ୍ଣାମ୍ ।

ଯଲ୍ଲଭସେ ନିଜକର୍ମୋପାତ୍ତଂ

ବିତ୍ତଂ ତେନ ବିନୋଦୟ ଚିତ୍ତମ୍ । ୨ ।

(ଭଜ-ଗୋବିନ୍ଦଂ ଭଜ-ଗୋବିନ୍ଦଂ ... ...)

ହେ ମୂଢ଼ ! ଅଧିକତର ଧନପ୍ରାପ୍ତିର ଲଳସା ତ୍ୟାଗ କର । ତୃଷ୍ଣାକ୍ଷୀଣ ହେଇ ମନରେ ସୁବୁଦ୍ଧି ଧାରଣ କର । ନିଜର ପ୍ରାରବ୍ଧ ଅନୁସାରେ ଯେଉଁ ଧନ ପ୍ରାପ୍ତ ହେଇଛୁ ଏବଂ ହେଉଛୁ ସେଥିରେ ମନକୁ ପ୍ରସନ୍ନ ରଖି, ତାହାହିଁ ହେଉଛୁ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ରହ ।

ବ୍ୟାଖ୍ୟା—ତୃଷ୍ଣା ପାର୍ତ୍ତିର ଲଳସାରେ ଆମର ବଇସ୍ନ ହେଉଛୁ। (ଜାମନା) ଜାତ ହୁଏ । ଏହି ଲଳସାର ପୂର୍ତ୍ତି ପାଇଁ ଆମେ ବିଭିନ୍ନ ହେୟ ସାମଗ୍ରୀ ସଂଗ୍ରହ କରୁ । ନିଜର ସାମର୍ଥ୍ୟ ପୂର୍ଣ ପାଇଁ ଯେଉଁ ସମସ୍ତ ଜାଗତିକ ବସ୍ତୁ ସଂଗ୍ରହ କରିଥାଏ ତାହା ବ୍ୟାପ୍ତ ଅର୍ଥରେ 'ଧନାଗମ ତୃଷ୍ଣା' । ହେୟ ସାମଗ୍ରୀ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଜୀବନ ପାଇଁ ଅତି ଆବଶ୍ୟକ । ଯେଉଁଟିଯି ପ୍ରକାରେ ଅର୍ଥ ସଂଚୟରେ ଲିପିଥନ୍ତୁ । ଆମ ପାଖରେ ଯେଉଁ ବସ୍ତୁ ନାହିଁ ତାହାର ପ୍ରାପ୍ତି ପାଇଁ ମନରେ ଯେଉଁ ପ୍ରବଳ ଇଚ୍ଛା ଜାଗରୁତ ହୋଇଥାଏ ତାହାର ନାମ 'ତୃଷ୍ଣା' । ତୃଷ୍ଣା ହେୟ ଓ ଜୀବର ଦେଖକୁ ପ୍ରବଳ କରି ଆମକୁ ସଂସାର ବନ୍ଧନକୁ ଟାଣି ଜଏ ।

ଜଗତରେ ଚଲିବା ପାଇଁ ଏବଂ ପରିବାର ପୋଷଣ ପାଇଁ ଧନ ନିତାନ୍ତ ଆବଶ୍ୟକ । ଧନର ଅବ୍ୟବହାରେ ଆମର ଦୈନିଥିନ ଜୀବନ ଚାଲିପାରେ ନାହିଁ ।

ଧନାଗମ ପାଇଁ ପଞ୍ଚମ ଓ ଚେଷ୍ଟା ଯେ ଅନାବଶ୍ୟକ ତାହା ବୁଝେଁ । ଉଚିତ ମାର୍ଗରେ ଧନ ଉପାର୍ଜନ କରିବା ଉଚିତ୍ର ଅବଶ୍ୟକ । ଧନାଗମର ଚେଷ୍ଟା କର୍ତ୍ତବ୍ୟ କର୍ମ । କିନ୍ତୁ ଧନପ୍ରତି ଲାଳସା ବା ତୃଷ୍ଣା ତ୍ୟାଗ କରିବା ବିଧେୟ ।

ଆଶା ବଳବତ୍ତା । ଯେତେ ଉପଭୋଗ ସାମଗ୍ରୀ ପାଇଲେ ମଧ୍ୟ ସନ୍ତୋଷ ମିଳେ-ନାହିଁ । ଅଥଚ ଅଧିକ ଅଧିକ ପାଇବା ଇଚ୍ଛାକରୁ । ମନରୁ ଏହି ବାସନା ଦୂର ହେଲେ ତେବେଳ ଆମେ ଶାନ୍ତି ପାଇପାରିବା ଏବଂ ଭଗବତ୍ ଚିନ୍ତାରତ ମର୍ତ୍ତ ସୁଗମ ହେବ । ଭୋଗ ଇଚ୍ଛାରେ ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ ହୋଇ ନାନାପ୍ରକାର ଅନ୍ୟାସ୍ୟ ମାର୍ଗରେ ଧନ ଉପାର୍ଜନ କରି ଯେଉଁ ଦୁଃଖ ପାଇବାର ଇଚ୍ଛା କରୁଅଛେ, ତାହା କେବେହେଲେ ଶାନ୍ତ ଓ ସନ୍ତୋଷ ତେଇପାରେ ନାହିଁ । ଜଷ୍ଟଲବ୍ଧ ଧନକୁ ସହଜ ସହଜ ରଖିବାପାଇଁ ସଂଘର୍ଷ କରିବାକୁ ପଡ଼େ । ଧନ ଅର୍ଜନରେ ଦୁଃଖ, ରକ୍ଷଣରେ ଅନୁତାପ ଏବଂ ସମ୍ପତ୍ତି ବୃଦ୍ଧିରେ ମୋହାବସ୍ଥା ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇ ନରକଗାମୀ ହେବା ବିଷୟ ଶାସ୍ତ୍ରକାରମାନେ କହନ୍ତି । ଧନାଗମର ତୃଷ୍ଣା ଏହିପରି ଜେତେବେଳେ ହେଲେ ଶାନ୍ତି ନଦେଇ ଆମକୁ ପତନ ମୁଖକୁ ନେଇଯାଏ ।

ଚେଷ୍ଟା ଅଗ୍ରଯଂଶଙ୍କର ଏହି ଧରଣର ଧନାଗମ ତୃଷ୍ଣା ତ୍ୟାଗକର ମନରେ ସତ୍‌ବୁଦ୍ଧି ଜାଗ୍ରତ କରିବା ବିଧେୟ କହିଅଛନ୍ତି । ମନରେ ସତ୍‌ବୁଦ୍ଧି ଜାଗ୍ରତ ନହେଲେ ତୃଷ୍ଣାର ମୁଖ୍ୟ ହୁଏ ନାହିଁ । ଈଶ୍ୱର କର୍ମ ଅନୁସାରେ ଆମେ ଯେଉଁ ସ୍ଥିତିରେ ଅଛେ ଓ ଅର୍ଥ ସମ୍ପତ୍ତି ପାଇଅଛେ ଏବଂ ପାଇଅଛେ ସେଥିରେ ସନ୍ତୋଷ ରହି ଈଶ୍ୱର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ କର୍ମ କରିବା ବିଧେୟ ବୁଝାଯାଇଅଛୁ । ଈଶ୍ୱର ପ୍ରାପ୍ତିମ ଓ ଚେଷ୍ଟାରେ ସତ୍‌ମାର୍ଗରେ ଯାହା ଉପାର୍ଜନ କରୁଅଛେ ସେଥିରେ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ରହିବା ଉଚିତ । ଅନ୍ୟମାନଙ୍କର ଭୋଗ ସାମଗ୍ରୀ ଦେଖି ମନକୁ ମ୍ଳାନ କରିବା ଅନୁଚିତ । ହେ ମୂଢ଼ ! ମନରେ ସତ୍‌ବୁଦ୍ଧି ଜାଗ୍ରତ କର ଧନାଗମର ତୃଷ୍ଣା ତ୍ୟାଗପୂର୍ବକ ସଦ୍ଦା ସନ୍ତୋଷ ରହି ଗୋବିନ୍ଦଙ୍କ ଭଜନ କର ।

ନାରୀସ୍ତନଭରନାଭୀଦେଶଂ
ଦୃଷ୍ଟ୍ୱା ମା ଗା ମୋହାବେଶମ୍ ।
ଏତନ୍ମାଂସବସାଦିବିକାରଂ
ମନସି ବିଚିନ୍ତୟ ବାରଂବାରମ୍ ॥ ୩ ॥

(ଭଜ ଗୋବିନ୍ଦଂ ଭଜ-ଗୋବିନ୍ଦଂ ... ...)

ନାସ୍ତର ସ୍ତନ ଓ ନାଭିଦେଶ ଦେଖି ମୋହଗ୍ରସ୍ତ ହୁଅନାହିଁ । ଏସବୁ ମାଂସ ଓ ରସ (ମେଦ)ର ବିକାର ମାତ୍ର ବୋଲି ମନରେ ବାରଂବାର ବିଚାର କର ।

ବ୍ୟାଖ୍ୟା—ସ୍ତ୍ରୀ ଆସକ୍ତି ଏବଂ ଭୋଗତୃଷ୍ଣାର ଜ୍ୱଳନା ମନରୁ ଦୂର କରିବା ସହଜ ନୁହେଁ । ଯେତେ ଯତ୍ନ (ସାଧନ, ଓ ପଣ୍ଡିତ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଇନ୍ଦ୍ରିୟଗୁଡ଼ିକ ଏସବୁ ବିଲବାଳ୍ ଯେ ମନକୁ ହରଣ କରି ନେଇଯାନ୍ତି (:-୬୦ ଗୀତା) । ଏହା ସମସ୍ତେ ଅନୁଭବ କରିପାରନ୍ତି । ଇତିହାସ ଏବଂ ପୁରାଣରେ ଆମେ ଏପରି ଅନେକ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ଦେଖିବାକୁ ପାଉ । କାମିନୀ ଏବଂ କାଞ୍ଚନର ଲାଳସା ସବୁଠାରୁ ଜଘନ୍ୟତର ।

ଭୋଗ ପ୍ରାପ୍ତିର ଚେଷ୍ଟା, ଜଗତର ସମସ୍ତଙ୍କର ପ୍ରବୃତ୍ତି । ବୁଦ୍ଧିମାନ୍ ଜଗତରେ ଏହି ପ୍ରବୃତ୍ତି ଅତ୍ୟନ୍ତ ବଳବତ୍ତର । ଅଧିକ ଧନ ପ୍ରାପ୍ତି କରିବା (କାଞ୍ଚନ) ଏବଂ ସୁଂଦରୀ ଭୋଗ (କାମ) ଅନ୍ତରରୁ ତ୍ୟାଗ କରିପାରିବା ନାହିଁ । 'କାମ ହେଉଛୁ ଆମର ସବୁଠାରୁ ବଡ ଶତ୍ରୁ । କାମରେ ବାଧା ସୃଷ୍ଟି ହେଲେ କ୍ରୋଧ ଜାତ ହୁଏ । ଲୋଭ, କାମ ମଧ୍ୟରେ ଲୁଚ୍‌କାଚ୍ଚିଭି ଖେଳେ ରହେ । ଏହି କାମ, କ୍ରୋଧ ଓ ଲୋଭକୁ ଶାସ୍ତ୍ରରେ ନରକର ଦ୍ୱାର କୁହି ଯାଇଅଛୁ । ନାସ୍ତର ରୂପ ଓ ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ଅଳ୍ପ ଚଳ୍ପା ଆମକୁ ମୋହରେ ପକାଇ ଦିଏ । ଜେତେ ବଳିବା ସାଧକ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ମନରୁ ଏହି ରସ ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ଲୋପହୁଏ ନାହିଁ । ତୈଘ୍ରଯଖ୍ୟର ଜାତ ହୋଇ ଈଶ୍ୱରଙ୍କଠାରେ ମନରହିଲେ ଏଥିରୁ କିଛି ପରିମାଣରେ ମୁକ୍ତ ମିଳେ ।

ସ୍ତ୍ରୀ ପ୍ରତି ପୁରୁଷର ଏବଂ ପୁରୁଷ ପ୍ରତି ସ୍ତ୍ରୀର ଆକର୍ଷଣ ସହଜାତ ଗୁଣ । ଏହା ଜାନ୍ତବ ପ୍ରବୃତ୍ତି । ଉପନିଷଦ୍ ପୁରୁଷ ଆରମ୍ଭ କରି ଆଜ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସମସ୍ତ ମହାପୁରୁଷ ଏହି କାମିନୀ ଓ କାଞ୍ଚନ ପ୍ରତି ଆକର୍ଷଣ ତ୍ରୁଟି ବାକୁ ଅସୁବିଧା କରିବା ବିଧେୟ କହିଅଛନ୍ତି । ଏହି ସହଜାତ ପ୍ରବୃତ୍ତିକୁ ଅସୁବିଧା କରିବା, ଶୃଙ୍ଖଳିତ କରିବା, ସଂଯତ କରିବା ଅଥବା ଅନ୍ୟ ମାର୍ଗରେ ପରିଚାଳିତ କରିବା ପାଇଁ ସମସ୍ତ ଶାସ୍ତ୍ର ରଚନା କରିଯାଇଅଛୁ । କିନ୍ତୁ ସମସ୍ତ ଶାସ୍ତ୍ର ପଢ଼ି ମଧ୍ୟ ଆମେ ମୂର୍ଖ । ଜିତ୍ୱାବାନ୍ ପୁରୁଷ କେତଜ ବିରଳ୍ ।

ନାସ୍ତର ନାବୁଗୌଚନ ଦେଖି ଆମେ କାମରେ ବଶୀଭୂତ ହୋଇଯାଉ । ଏହି ଅଙ୍ଗପ୍ରତ୍ୟଙ୍ଗରୁ ରକ୍ତା ପାଇବାପାଇଁ ଶଙ୍କରଗୁରୁଙ୍କ ଏହି ପରିଚ୍ଛେଦରେ ସୋଷିବ ସୂଚନା ଦେଇଅଛନ୍ତି । ଏହା ଯେ ଗଣ୍ଠରେ 'ସ୍ତନଯଗ୍ନ ବର୍ଣ୍ଣନା' ବୁଝାଯାଏ । ନାସ୍ତର ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ଅଳ୍ପଚଳ୍ପା, ଯାହା ଆମର ମନକୁ ହରଣ କରି ନେଇଯାଏ ତାହା ବସ୍ତୁତଃପକ୍ଷରେ ଚର୍ମ-ଜଳେ କେବଳ ମାଂସ ଓ ରସର ବୁପାନ୍ତର ମାତ୍ର ।। 'ମନଦୋଧ ଚହ୍ନିତାର' ଜଣ କହୁଛନ୍ତି—ଚର୍ମଉତର ଦେଖ କ ନାରଙ୍ଗାରରେ । ଏହିପରି ବର୍ଣ୍ଣନାଦ୍ୱାରା ମଧ୍ୟ ରକ୍ଷା ମିଳେନାହିଁ । ଚେଷ୍ଟା ମନରେ ଏପରି ସ୍ତବସ୍ତ ଚିନ୍ତା ବାରଂବାର କରି ସାଧନା କରିବା ବିଧେୟ ବୁଝାଯାଇଅଛୁ ।

ଆମେ ଜାମିଳ ଓ ଜାଞ୍ଜଳରୁ ଶିକ୍ଷାପାଇ । ଏହା ପ୍ରକୃତ ଶିକ୍ଷା ବା ଆନନ୍ଦ ନୁହେଁ । ଆମେ ପରମାତ୍ମାଙ୍କ ଅଂଶ ଏବଂ ପରମାତ୍ମା ଆନନ୍ଦ ସ୍ୱରୂପ । ଜାମିଳ ଓ ଜାଞ୍ଜଳରୁ ଯେଉଁ ଶିକ୍ଷା ଚନ୍ତାଳରୁ ଜାହ୍ନା ନାଶବାନ୍ ଏବଂ ପରମାତ୍ମ ଚନ୍ତ୍ରନରୁ ମନକୁ ଫେରାଇ ନେଇଯାଏ । ପରମାତ୍ମାଙ୍କଠାରେ ମନରହିଲେ କେବଳ ଆମେ ସ୍ଥାୟୀ ଆନନ୍ଦ ପାଇପାରିବା । ତେଣୁ ହେ ମୂଢ଼ ! ଏହ କ୍ଷଣିକ ଏବଂ ନାଶବାନ୍ ଶିକ୍ଷାରୁ ମନକୁ ଫେରାଇ ସଦ୍ଦା ଗୋବିନ୍ଦଙ୍କ ଭଜନ କର ।

ନଳନୀଦଳଗତଜଳମତିତରଳଂ
ତଦ୍‌ବଜ୍ଜୀବିତମତିଶୟଚପଳମ୍ ।
କ୍ଷଣମିହ ସଜ୍ଜନସଂଗତିରେକା
ଭବତି ଭବାର୍ଣ୍ଣବତରଣେ ନୌକା ॥ ୪ ॥
(ଭଜ-ଗୋବିନ୍ଦଂ ଭଜ-ଗୋବିନ୍ଦଂ ... ...)

ପଦ୍ମପତ୍ର ଉପରେ ଜଳବିନ୍ଦୁ ଯେପରି ଢଳଢଳ ହୋଇଥାଏ, ସେହିପରି ଏ ସଂସାର ମଧ୍ୟରେ ମାନବଜୀବନ ଚଞ୍ଚଳ ବା କ୍ଷଣସ୍ଥାୟୀ । କ୍ଷଣେ, ନିମିଷେ (ଅଲ୍ପ ସମୟ) ମାତ୍ର ସଜ୍ଜନ ସଙ୍ଗତ ଏହି ସଂସାର ସାଗରରୁ ଉତ୍ତରିବାପାଇଁ ନୌକା ସଦୃଶ ଅଟେ ।

ବ୍ୟାଖ୍ୟା—ଆମ୍ଭେ ଜୀବନ ଚାଲିବା ସମୟରେ ଶିକ୍ଷାଲାଭ ଇଚ୍ଛାକରୁ । ଜାମିଳ, ଜାଞ୍ଜଳର ଅନେକ ଘଟଣାରୁ ଜାଣିପାରୁଥିବ । ଜୀବନର ସ୍ଥିରତା ଜହ୍ନାଣ୍ଡି । ସ୍ୱଲ୍ପ ଜୀବନ ଜାଲ ମଧ୍ୟରେ ନାନା ରୋଗ, ବ୍ୟାଧି, ବାଧା ମଧ୍ୟ ଡେଇ ପଡିବରୁ । ମୃତ୍ୟୁ ଆମକୁ ଜଣାଇ ଆସେ ନାହିଁ । କେତେବେଳେ ଯେ ତାହାର ମୃତ୍ୟୁହେବ ଜହ୍ନାହେବ ନାହିଁ । କେଉଁ ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ଯେ ଆମେ ସମସ୍ତ ଉପଲବ୍ଧିର ସାମଗ୍ରୀ ଛାଡ଼ି ପୃଥିବୀରୁ ତାହାର ସ୍ଥିରତା ଜଣାନାହିଁ । ଉପଲବ୍ଧିର ଇଚ୍ଛାରେ ସମସ୍ତ ଭୋଗର ସୃଜ ସାମଗ୍ରୀ ସଂଗ୍ରହରେ ଲଗିଯାଇ; ପରେକ ଯେପରି ଅନନ୍ତ ସମସ୍ତ ପାଇଁ ଉପଲବ୍ଧିର ଜଣାନା । ନ୍ୟାସ୍ୱ, ଅନ୍ୟାସ୍ୱର ଜାଣନା ରହେନାହିଁ । ସାପର ପାଟିରେ ବେଙ୍ଗରହି ଯେପରି ଜଳଙ୍କର ଜୀବକୁ ଖାଇବାପାଇଁ ଜରୁ ବଢ଼ାଏ ସେହିପରି ଆମେ ଜାଲର ଗ୍ରାସରେ ରହି ସୁଖଭୋଗ ଇଚ୍ଛାକରୁ । ଜଲର ଫୋଟକାପରି ଏହ ଜୀବନ ଯେ କ୍ଷଣିକ ଏବଂ ନାଶବାନ୍ କେତେବେଳେ ମନକୁ ଆସେ ନାହିଁ ।

ଏହା ବିଷାଦବାଦ ନୁହେଁ । ଜୀବନସ୍ୱ ଦର୍ଶନ ବିଷାଦବାଦ ଉପରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ନୁହେଁ । ପ୍ରକୃତ ଆନନ୍ଦ ଉପଲବ୍ଧି କରିବା ମନୁଷ୍ୟ ଜୀବନର ଲକ୍ଷ୍ୟ ।

ଏଦପରି ସ୍ୱଳ୍ପସଂଖ୍ୟକ ଜୀବନ ଆମକୁ ଅନ୍ଧାରରୁ ଆଲୋକକୁ ନେଇ । ଅସତ୍‌ରୁ ସତ୍ ବାଟକୁ ମନ ବଳାଏ ।

ପଦ୍ମପତ୍ରରେ ପଡ଼ିଥିବା ଜଳବିନ୍ଦୁ ଯେପରି ଢଳଢଳ ହୋଇଥାଏ ସେହିପରି ଏହ ଜୀବନ ଚଞ୍ଚଳ । ପଦ୍ମପତ୍ର ଉପରସ୍ଥ ଜଳବିନ୍ଦୁ, ଅନନ୍ତ ଜଳରାଶିରୁ ଜଳକୁ ପୃଥକ୍ ହୁଏ । ଜଳକୁ ଶୁଦ୍ଧ ଓ ଅସଦାସ୍ୱ ମନେକରେ । ପଦ୍ମପତ୍ର ଉପରେ ଢଳଢଳ ହୋଇ ଜଳର ସ୍ଥିତିରେ ସନ୍ଦେହ ଜାତହୁଏ । କନ୍ତୁ, ସେ ଯେ ଅନନ୍ତ ଜଳରାଶିର ଅଂଶ ଏବଂ ସ୍ୱରୂପରେ ଅଭିନ୍ନ, ବୁଝିପାରେ ନାହିଁ । ତେଣୁ ସମସ୍ତ ଦୃଶ୍ୟ ଦୃଶ୍ୟ ସ୍ୱେଚ୍ଛଜରେ । ଅବଦ୍ୟା (ଅଜ୍ଞାନ) ଜାଉଁରୁ ସେ ଯେ ଅନନ୍ତ ସ୍ୱରୂପ ଆତ୍ମା, ଏହ ଜ୍ଞାନ ହରାଇ ବସେ । ଅଦ୍ୱୈତବାଦର ପ୍ରବକ୍ତାଳ ଅସ୍ତ୍ରପ୍ୟଂଶଙ୍କର ଏହ ଜଳ ବିନ୍ଦୁର ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ଦ୍ୱାରା 'ଜୀବୋବ୍ରହ୍ମୈବ' ଅର୍ଥାତ୍ 'ତୁମେ ତାହାଅଟ' ମହାବାକ୍ୟର ତାତ୍ପର୍ଯ୍ୟାର୍ଥ ପ୍ରତିପାଦନ କରିଅଛନ୍ତି ।

ଏହ ମୃତ୍ୟୁ ସଂସାର ସାଗରରୁ ପାରହେବା ପାଇଁ ଉତ୍ତମ ନୌକା ସଦୃଶ୍ୟ ଜାଣ୍ୟକରେ । ଯେପର ନୌକା ବା ଜାହାଜ ଦ୍ୱାରା ନଦୀ ବା ସମୁଦ୍ର ପାରହୋଇପାରୁ ସେହିପରି ସତ୍ସଜନମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗ, ସ୍ୱାଧ୍ୟ, ଭଗବତ୍ ଚିନ୍ତନ ଆଦ ଏହ ଦୁଃଖପୂର୍ଣ୍ଣ ସଂସାର ସାଗରରୁ ଉତ୍ତରିବାପାଇଁ ନୌକା ସଦୃଶ୍ୟ କାର୍ଯ୍ୟକରେ । ଜହ୍ନାରୁ ମାନହି ସତ୍ସଙ୍ଗ ଫଳଦାସ୍ୱକ ହୋଇଥାଏ । ଅନ୍ତଃକରୁଣାରୁ ପରମେଶ୍ୱର ଯେଉଁମାନେ ଅନନ୍ୟଭକ୍ତରେ ଭଗବତ୍ ପ୍ରସ୍ତ୍ୱପ ହୁଅନ୍ତ ସେମାନଙ୍କୁ ସଂସାର ଦୁଃଖର ହାତ ଜୋଡ଼ିହାଡ଼ି । ଭଗବାନଙ୍କଠାରେ ସମର୍ପିତ ଜଣ ଭକ୍ତମାନଙ୍କୁ ଅତ୍ୟନ୍ତ ସଂସାର ସାଗରରୁ ଉଦ୍ଧାର କରିଅଛନ୍ତି (୯/୨୨) । ତେଣୁ ହେ ମୂଢ଼ ! ଜୀବନର ଅସ୍ଥିରତା ହୃଦୟଙ୍ଗମ କର ସଦ୍ଦା ଗୋବିନ୍ଦଙ୍କ ଭଜନ କର ।

ଯାବଜ୍‌ବତ୍ତୋପାର୍ଜନଶକ୍ତ-
ସ୍ତାବନ୍ନିଜପରିବାରୋ ରକ୍ତଃ ।
ତଦନୁ ଚ ଜରୟା ଜର୍ଜରଦେହେ
ବାର୍ତ୍ତାଂ କୋଽପି ନ ପୃଚ୍ଛତି ଗେହେ ॥ ୫ ॥
(ଭଜ-ଗୋବିନ୍ଦଂ ଭଜ-ଗୋବିନ୍ଦଂ ... ...)

ଯେଉଁ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଧନ ଉପାର୍ଜନ କରିବାର ଶକ୍ତିଥିବ ସେତେବେଳ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପରିବାରର ସମସ୍ତେ ଅନୁରକ୍ତ ଥିବେ । କନ୍ତୁ ସେତେବେଳେ ଜର୍ଜର ବୃଦ୍ଧାବସ୍ଥା ଆସିଯିବ ପରିବାରର କେହି ପ୍ରେମ ସହକାର କଥାବାର୍ତ୍ତା ମଧ୍ୟ କରିବେ ନାହିଁ ।

ବ୍ୟାଖ୍ୟା— ପରିବାରର ସୁଖ ସୁବିଧା ପାଇଁ ଆମେ ଧନ ଉପାର୍ଜନରେ ଲଗି ପଡିଅଛେ । ନାନା ଅନ୍ୟାସ୍ୟ ମାର୍ଗରେ ମଧ୍ୟ ଧନ ଉପାର୍ଜନ କରୁଅଛେ । ଦେହରେ ଶକ୍ତି ଏବଂ ଧନ ଉପାର୍ଜନର କ୍ଷମତାଥିବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସ୍ତ୍ରୀ, ପୁତ୍ର ଏବଂ ପରିବାରର ସମସ୍ତେ ସ୍ନେହ କରନ୍ତି । ଧନ ଯେତଳ ସ୍ନେହ ପାଶରେ ପରିବାର ସହ ବାନ୍ଧ ରହିଅଛୁ । ତତ୍ପରେ ଯେତେବେଳେ ଜର୍ଜର ବୃଦ୍ଧାବସ୍ଥା ଆସିବ, ଶରୀରର ସମସ୍ତ ଶକ୍ତି ନଷ୍ଟ ହୋଇ ଚଲପ୍ରଚଳ ହେବା ମଧ୍ୟ ଜଷ୍ଟଜଇ ବୋଧହେବ, ଧନ ଉପାର୍ଜନର କ୍ଷମତାଥାଇ ଦେହରେ ଶକ୍ତିଥଇଥେଲେ ଯେପରି ସ୍ନେହ ପାହ୍ୟଥିଲେ ଆଉ ସେହିପରି ସ୍ନେହ ପରିବାରରୁ ପାଇବା ନାହିଁ । ଯଦି ଧନାଗମର ଜଣେ ମାର୍ଗଥାଏ ତେବେ ଧନ ଲୋଭରେ ପରିବାରର ଲୋକ ପଦ୍ମର ପାଇନ୍ତି । ଶତ୍ରୁହୀନ ଅବସ୍ଥାରେ ଯଦି ଧନ ଉପାର୍ଜନର ଜଣେ ମାର୍ଗ ନଥିବ, ତୁମର ସ୍ତ୍ରୀ, ପୁତ୍ର ମଧ୍ୟ ପଦ୍ମରବେ ନାହିଁ । ଏପରିକ ତୁମ ପ୍ରତି ତଥାତାଣ୍ଡି। ମଧ୍ୟ କରିବେ ନାହିଁ । ଯେଉଁ ପରିବାରର ଦୁଃଖ ଚିନ୍ତାରେ ତୁମର ଜୀବନ ତମାମ ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ ସାଇଅଛୁ, ସେହି ପରିବାରଦ୍ୱାରୁ ମୃତ୍ୟୁ ପୂର୍ବରୁ ତୁମର ବୃଦ୍ଧାବସ୍ଥା ଯେ ଦୁଃଖର ହବେ ଜଡିତ ଏହା ନିଶ୍ଚିତ ବୁଝେଁ । କର୍ତ୍ତବ୍ୟଜ୍ଞାନ ସମସ୍ତଙ୍କଠାରେ ରହେ ନାହିଁ ।

ମନୁଷ୍ୟ ଜଡ ସ୍ୱାର୍ଥପର । କିଛୁ ପାଇବାର ଆଶା ନଥାଇ ଦେବାର ଚିନ୍ତା କରେନାହିଁ । ଏହା ଜଗତର ଜଘନ୍ୟ । ପରିବାରରେ ମଧ୍ୟ ଏହାର ଦୀତଭଙ୍ଗା ଡେଙ୍ଗା- ପାଏବାହିଁ । ଅର୍ଥଦ୍ୱାରୁ କେବଳ ଆମେ ସମସ୍ତ ସୁଖ୍ୟାନ ଏବଂ ସୁବିଧାସୁବିଧା ପାଉ । ଏହାର ବିପରୀତ ପ୍ରତିସ୍ପର୍ଦ୍ଧା ମଧ୍ୟ ସତ୍ୟ । ଅର୍ଥ ନଥିଲେ ଜଗତର କେହି ପତ୍ତରବେ ନାହିଁ । କେଶ୍ଚି ଜଗତ୍ ଆମକୁ ଘୃଣାକରୁ ଆମେ ଜଗତକୁ ଘୃଣାଦେବା ବିପରୀତ ଅଭ୍ୟର୍ଥ ଈଶ୍ୱର ଏହି ପରଚ୍ଛେଦରେ ସୂଚନା ଦେଇଅଛନ୍ତି । ଏହା ବଳି ଓ ସମସ୍ତ ଆଉ ଚିନ୍ତା କରିବା କଥା । କେଶ୍ଚି, ପୁତ୍ରରୁ ମୁଖ୍ୟ, ଜଗତ, ଦ୍ୟାଧିର ଦୃଃଖ କେଶି ଗୋବିନ୍ଦଙ୍କୁ ସ୍ମରଣ କରିବା ଉଚିତ । ଅନ୍ୟ ସମସ୍ତ ପାଇଁ ମଧ୍ୟ ସତ୍ତ୍ୱସଙ୍ଗ ଶ୍ରେସ୍କର । କେଶ୍ଚି ହେ ମୂଢ଼ ! ଜୀବନ ତମାମ ମୋହପୂର୍ଣ୍ଣ ପରିବାରର ପୋଷଣ ପାଇଁ ଅନ୍ୟାସ୍ୟ ମାର୍ଗରେ ଅର୍ଥ ଉପାର୍ଜନରେ ସମସ୍ତ ଶକ୍ତି ବ୍ୟସ୍ତ ନକର ଗୋବିନ୍ଦଙ୍କ ଭଜନ କର ।

ଯାବତ୍ ପବନୋ ନିବସତି ଦେହେ
ତାବତ୍ ପୃଚ୍ଛତି କୁଶଳଂ ଗେହେ ।
ଗତବତି ବାୟୌ ଦେହାପାୟେ
ଭାର୍ଯ୍ୟା ବିଭ୍ୟତି ତସ୍ମିନ୍ କାୟେ ॥ ୭ ॥

(ଭଜ-ଗୋବିନ୍ଦଂ ଭଜ ଗୋବିନ୍ଦଂ ... ...)

ଯେଉଁ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ତୁମ ଶରୀରରେ ନିଃଶ୍ୱାସ ପ୍ରଶ୍ୱାସ ପ୍ରବାହିତ ହେଉଅଛୁ, ସେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସମସ୍ତେ ତୁମର ଭଲମନ୍ଦ ଖବର ପତ୍ତର ଦୁଃଖ ନିଅନ୍ତି । ପ୍ରାଣ ଘୁଲିଯିବା ପରେ ସେହି ଶରୀରକୁ ଡେଙ୍ଗି ଜଳର ସ୍ତ୍ରୀ ମଧ୍ୟ ଉତ୍ସୁକତା ହୋଇଯାନ୍ତି ।

ବ୍ୟାଖ୍ୟା—ଶରୀର ପ୍ରଧାନ ଜ୍ଞାନରେ ଆମର ସମସ୍ତ ଚାର୍ଯ୍ୟଜଲାପ ଘୁଲୁଅଛୁ । ଯେଉଁ ଶରୀରର ପୂଜା ଘୁଲୁଛୁ ତାହାର ଅନ୍ତିମ ପରିଣତକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ ଜଲେ ଆମର ସମସ୍ତ ଓ ଶକ୍ତିର କପଟ ଅପବ୍ୟସ୍ତ ହେଉଅଛୁ ବୁଝିହେବ । ବୃଦ୍ଧାବସ୍ଥାରେ ତାହାର ରୂପ ଏବଂ ଶେଷ ପରିଣତିର ଭୟଙ୍କର ଆତଙ୍କ ମନକୁ ଆତୁନ ହିଁ । ଶରୀରକୁ ସଜାଇବାରେ ଯେତିକ ସମସ୍ତ ବ୍ୟସ୍ତ ହେଉଛୁ ତାହାର ଅଂଶ ମାତ୍ର ଭଗବତ୍ ଚିନ୍ତନରେ ବ୍ୟସ୍ତ ହେଉନାହିଁ । ରୂପର ଆକର୍ଷଣ ପାଇଁ ଅର୍ଥବ୍ୟସ୍ତ ଓ ଚେଷ୍ଟା ମନୋଯୋଗପୂର୍ବକ ଜଣାପାଉଅଛୁ । ଶରୀରର ପୁଷ୍ଟି ଓ ପୌଜଣି ପାଇଁ ଯେ ଯତ୍ନ ନ ନେବା ତାହା ନୁହେଁ । କିନ୍ତୁ ଶରୀର କେବଳ ସଦ୍ୟେସତା ଏବଂ ଶରୀରକୁ କେବଳ ଆତ୍ମା ଜ୍ଞାନ ଜରିବା ଚିନ୍ତାଧାରା ମାତ୍ରପ୍ରତ ।

ଯେଉଁ ଶରୀରପ୍ରତ ଆମେ ଏତେ ମନୋନିବେଶ କରୁ ତାହାର ଶେଷ ପରିଣତି ହେଉଛୁ ବିନାଶ । ମୃତ୍ୟୁ ପରେ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ପଶୁପକ୍ଷୀମାନଙ୍କ ଶରୀର କିଛୁ ଉପଜାରରେ ଆସିପାରେ କିନ୍ତୁ ମନୁଷ୍ୟ ଶରୀର କିଛୁ ଉପଜାରରେ ଆସେନାହିଁ, ବରଂ ଅଧିକ ସମସ୍ତ ରହିଲେ ଅସୁବିଧା ସୃଷ୍ଟି ହୁଏ ।

ଯେଉଁ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଆମେ ଜୀବନ ରହୁ ସମସ୍ତେ ଆଦର ଏବଂ ସତ୍କାର ଜରନ୍ତି । ଶରୀରରୁ ପ୍ରାଣବାୟୁ ଘୁଲିଯିବା ପରେ ସେହି ଶରୀରକୁ କେହି ସ୍ପର୍ଶ କରନ୍ତି ନାହିଁ । ତାହାକୁ ସ୍ପର୍ଶ କଲେ ମୁଣ୍ଡ ଖୋଇ ଗାଧୋଇବାକୁ ପଡେ । ତୁମେ ଆଦର ସତ୍କାର ପାଇଥିଲ ତାହା ଏହି ଶରୀର ପାଇ ନଥିଲ । ଯେଉଁ ତୁମେ ଏହି ଶରୀର ନୁହଁ । ପ୍ରାଣହରା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଏହି ଶରୀର ଆଦରଣୀୟ ହୋଇଥିଲ । ତୁମର ପ୍ରିୟତମା ଭାର୍ଯ୍ୟା ମଧ୍ୟ ଗାଢ଼ୀକୁ ଏହି ଶରୀର ବଡ଼ ପ୍ରିୟତମ, ପ୍ରାଣ ଘୁଲିଯିବାପରେ ସେହି ଶରୀରକୁ ଡେଙ୍ଗି ଉତ୍ସୁକତା ହୋଇଯାନ୍ତି ।

ଏହି ପରିଚ୍ଛେଦରେ ଶଙ୍କରାଚାର୍ଯ୍ୟ, ଶରୀରସ୍ଥ ଜ୍ଞାନରୁ ତୁଚ୍ଛ ଜେରୁଲ ସତ୍ୟତତ୍ତ୍ୱକୁ ଚିହ୍ନିବାପାଇଁ ଜଣେଇ ଦେଇଛନ୍ତି । ସଦ୍ଗତା ଦେବାନ୍ତବାକ୍ୟରେ ରମଣ ଜଉ ତୁମେ କେବ ବସ୍ତୁର କର । ହେ ମୂଢ଼ ! ତୁମେ ଯେ ଏ ଶରୀର ନୁହଁ, ଅବନାଶୀ ଆତ୍ମ , ଜ୍ଞାନ କରି ସଦ୍ଗତା ଗୋବିନ୍ଦଙ୍କ ଭଜନ କର ।

ବାଲସ୍ତାବତ୍‌କ୍ରୀଡାସକ୍ତ-
ସ୍ତରୁଣସ୍ତାବତ୍ତରୁଣୀରକ୍ତଃ ।
ବୃଦ୍ଧସ୍ତାବଚ୍ଚିନ୍ତାମଗ୍ନଃ
ପାରେ ବ୍ରହ୍ମଣି କୋଽପି ନ ଲଗ୍ନଃ ॥ ୬ ॥

(ଭଜ-ଗୋବିନ୍ଦଂ ଭଜ-ଗୋବିନ୍ଦଂ ... ...)

ବାଲ୍ୟକାଳ ସମସ୍ତ ଖେଳ କୁଦରେ କଟିଯାଏ, ଯୁବକ ସମସ୍ତ ଯୁବତୀ ସଙ୍ଗରେ ରହିଯାଏ. ବୃଦ୍ଧ ସମସ୍ତ ନାନା ପ୍ରକାର ଚିନ୍ତା ରେ ମଗ୍ନ ହୁଏ; କେଉଁ ଅବସ୍ଥାରେ ହେଲେ ପରମ ବ୍ରହ୍ମଙ୍କ ଚିନ୍ତାରେ ମନ ଲଗେନାହିଁ ।

ତ୍ୟାଖ୍ୟା—ଜୀବନର ସମସ୍ତ ସ୍ତର । ଅତ୍ୟନ୍ତ ଜରୁରୀ ପଥ ଦୀର୍ଘ । ମନୁଷ୍ୟ ଜୀବନ ଦୁର୍ଲଭ । ପୁନଶ୍ଚାର ମନୁଷ୍ୟ ଜୀବନ ପାଇବାର ଜରୁ ଟ୍ରଂରତା ନାହିଁ । କରୁ ନ କରୁଁ ହଡି ଏହି ଜୀବନର ସମସ୍ତ ସମସ୍ତ ଖେଳ, ମଜ୍ଜନ ଏବଂ ଚିନ୍ତାରେ କଟିଯାଏ ତେବେ ମାନବ ଜୀବନ ବ୍ୟର୍ଥ ହୋଇଯାଏ । ଅନ୍ୟ ସମସ୍ତ ପ୍ରାଣୀ ପରି ଯଦି କେବଳ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ସୁଖରେ ସମସ୍ତ ଜୀବନ ବିତିଯାଏ ତେବେ କେଉଁ ଜୀବନରେ ଇନ୍ଦ୍ରିୟାତୀତ ସୁଖ ଅନୁଭବ କରିବା ? ସୁଦ୍ଧ ସତ୍ତ୍ୱ କର୍ମରୁ ଉପରକୁ ଉଠିବା ପାଇଁ ଭଗବାନଙ୍କ କୃପାରୁ ଯେଉଁ ମାନବ ଶରୀର ପାଇଅଛେ, ତାହା ବୃଥା ହୋଇଯାଏ । ଜୀବ ପଶୁ-ଯୋନିରେ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରି ଭଲକୁ ଭଲକୁ ଗଢ଼ କରିବା ପାଇଁ ଏହି ଶରୀର ପାଇନ ହେଁ । ସ୍ରଷ୍ଟା, ଆମର ଇନ୍ଦ୍ରିୟଗୁଡ଼ିକୁ ବହିର୍ମୁଖୀ କରିଅଛନ୍ତି । କରୁ ଯେଉଁ ଜଣେ ଦେଉଅଛନ୍ତି ତାଁହାଦ୍ୱାରା ଇନ୍ଦ୍ରିୟଗୁଡ଼ିକୁ ଅନ୍ତର୍ମୁଖୀ କରିଇବା ପାଇଁ ମଧ୍ୟ ଶକ୍ତି ଦେଇଛନ୍ତି । ଜୀବ ଜଣ୍ଟୁ । କେଉଁ ଅଗଣରେ ଗଛ କରିବ, ଜଳ ଉପରେ ଜଲିର କରେ । ଜଳେ ଜଳକୁ ଛାଡାର କରିବା ବସସ୍ତ ଶସ୍ତରେ ତେଣି ଲୁହାପାଉଅଛୁ ।

ବାଲକ ଅବସ୍ଥାରେ ଖେଳିବା ବୁଲିବାକୁ ଭଲ ଲଗେ । ଜଗ୍ନେଇଖେଳ ଏବଂ ସାଙ୍ଗସାଥୀମାନଙ୍କ ସହ ଖେଳବୁଲି ସମସ୍ତ ଯାଏ । ଏହି ସମସ୍ତରେ ଭଗବାନ୍ ବା ପରମାତ୍ମାଙ୍କ ଧାରଣା କରିପାରେ ନାହିଁ ଏବଂ ପରମାତ୍ମାଙ୍କଠାରେ ମନ ରହେନାହିଁ । ଏହାପରେ ଜଗୋର ଅବସ୍ଥା ମଧ୍ୟ ଲୁଚିଯାଏ । ଯେତେବେଳେ ଯୌବନ ଅବସ୍ଥା ଆସେ ଯୁବତୀ ପ୍ରତି ଚିନ୍ତା କେବଳ ମୁଖ୍ୟ ବସସ୍ତ ହୁଏ । ଧନ, ଧନ, ଯୁବତୀ ପ୍ରତିରେ ଉତ୍ତେଜକ ନଷ୍ଟ ହୁଏ । ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାର ପାପ କର୍ମରେ ଲିପ୍ତ ରହେ । ଏପରି ଭାବେ ଯୌବ ଅବସ୍ଥା ମଧ୍ୟ ଅତିବାହିତ ହୁଏ । ବସସ୍ତ ଚିନ୍ତା ରେ କେବଳ ସମସ୍ତ ସମସ୍ତ କଟିଯାଏ । ପରମାତ୍ମାଙ୍କ ଠାରେ ମନ ରହେନାହିଁ । ସ୍ତ୍ରୀ ଆସକ୍ତର ଶତ୍ରୁ ପରୁଠାରୁ

ପ୍ରବଳ । ଏହା ଜୀବନର ଶେଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ରହେ । ଶ୍ମଶାନଙ୍କାରେ ମନ ନ ଲଗିଲେ ଏହା ଅନ୍ତରରୁ ମୋହ ହୁଏ ନାହିଁ । ଯେତେବେଳେ ବୃଦ୍ଧାବସ୍ଥା ଆସେ ଅଙ୍ଗଗୁଡ଼ିକ ଶିଥିଳ ପଡ଼ିଯାଏ । ଚଲସ୍ତଚଳ ମଧ୍ୟ ଠିକ୍‌ଭାବେ ହୁଏନାହିଁ । ଅର୍ଦ୍ଧମୃତ ଅବସ୍ଥାରେ ଜୀବନ କଟାଇବାକୁ ପଡେ । ଶାସ୍ତ୍ରର ଓ ମନର ଦୁର୍ବଳତା ହୋଇଁ ଜରୁ କରି ପାରନ୍ତି ନାହିଁ । ନାନା ପ୍ରକାର ଦୁଶ୍ଚିନ୍ତାରେ ମଗ୍ନ ରହନ୍ତି । ନାନା ପ୍ରକାର ଚିନ୍ତାରେ ମଗ୍ନ ହୋଇ ଏହି ଅବସ୍ଥାରେ ମଧ୍ୟ ପରମ ବ୍ରହ୍ମଙ୍କ ଠାରେ ମନ ଲଗାଇ ପାରନ୍ତି ନାହିଁ । ଏହିପରି ବାଳକ, ଯୁବକ ଏବଂ ବୃଦ୍ଧ କେଉଁ ଅବସ୍ଥାରେ ମଧ୍ୟ ଈଶ୍ୱର ଚିନ୍ତାରେ ମନ ଲଗେ ନାହିଁ । ତେଣି ହେ ମୂଢ ! ଏହି ଦୁର୍ଲଭ ମାନବ ଜୀବନ ବୃଥା ନଷ୍ଟ ନ କରି ସଦ୍ଗତା ଗୋବିନ୍ଦଙ୍କ ଭଜନ କର ।

କାତେ କାନ୍ତା କସ୍ତେ ପୁତ୍ରଃ
ସଂସାରୋଽୟମତୀବ ବିଚିତ୍ରଃ ।
କସ୍ତ ତ୍ୱଂ ବା କୁତ ଆୟାତ-
ସ୍ତତ୍ତ୍ୱଂ ଚିନ୍ତୟ ତଦିଦଂ ଭ୍ରାତଃ ॥ ୮ ॥

(ଭଜ-ଗୋବିନ୍ଦଂ ଭଜ-ଗୋବିନ୍ଦଂ ... ...)

କିଏ ତୁମର ସ୍ତ୍ରୀ ? କିଏ ତୁମର ପୁତ୍ର ? ଏହି ସଂସାର ବଡ଼ ବିଚିତ୍ର । ତୁମେ କିଏ ? କେଉଁଠାରୁ ଆସିଅଛ ? ହେ ଭାଇ, ଏହା ଜାଣିବାକୁ ଚିନ୍ତାକର ।

ତ୍ୟାଖ୍ୟା—ପୁରୁଷ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ ପରସ୍ପର ପ୍ରେମାବଦ୍ଧ ହୋଇ ସଂସାର କରନ୍ତି । ସନ୍ତାନ ଜନ୍ମହେଇ ପରିବାର ହୁଏ । ପରସ୍ପର ପ୍ରେମ ଓ ସହଯୋଗରେ ଏହି ଛୋଟ ସାମାଜିକ ସଂସ୍ଥା ଗଢି ଉଠେ । ବଡ଼ ସମାଜରେ ଭଳ ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ଧର୍ମଚାରୀ କୁହାଯାଏ । ଧର୍ମଚାର୍ଯ୍ୟ କରିବା ପାଇଁ ସହଧର୍ମିଣୀ ରୂପେ ଚିନ୍ତା କରିଯାଏ । ସୁଖ ଦୁଃଖରେ ଏକାଠି ଆନନ୍ଦ ମନରେ ରହନ୍ତି । ଏହା ସୁସ୍ଥ ପରିବାରର ଲକ୍ଷଣ ।

ସ୍ତ୍ରୀ ପ୍ରତି ପୁରୁଷର ଏବଂ ପୁରୁଷ ପ୍ରତି ସ୍ତ୍ରୀର ଅତ୍ୟଧିକ ଆସକ୍ତିରୁ ବିପତ୍ତି ଆରମ୍ଭ । ବୈରାଗ୍ୟ ନର୍ଥ ଏବଂ ଅର୍ଥ ଅନର୍ଥହାଇଁ ମନ କଲାଦ୍ୱିତ ହୁଏ । ସନ୍ତାନ ପ୍ରତି ମୋହ, ମନରେ ଅହଂ ଭାବ ଜାତ ହେ । ଉତ୍ତେଜକ ଅଲ୍ପତେଲେ ଏବଂ ଚିନ୍ତାଧାରରେ ପରିବର୍ତ୍ତନ ନ ରହିଲେ ଆମକୁ ଦୁଃଖ ଜୈବିଶ୍ୱରେ ଜୀବନ ଅତିବାହିତ କରିବାକୁ ପଡେ । ତେଣି ଶାସ୍ତ୍ରକାରମାନେ ସ୍ତ୍ରୀ ପରିବାର ଗଠନ ସମ୍ଭ ସ୍ତ୍ରୀ ପୁରୁଷ ମଧ୍ୟରେ ମାନସିକ ସ୍ତରରେ କରୁ ଦୂରତା ରକ୍ଷା କରିବା ବସସ୍ତ କହନ୍ତି । ଭଳର ଭଣ୍ଡିତ୍ୟ

କର୍ମ ଠିକ୍ ଭାବେ ପାଳନ କରିବା ସହ ଜଜର ବଦେକ ପ୍ରସ୍ତୋଗ କରେ। ବିଷୟ ଜୁଡ଼ାଯାଏ।

ବିବେକଦ୍ୱାରା ନିତ୍ୟ ଏବଂ ଅନିତ୍ୟ ବସ୍ତୁର ଭେଦ ଜଣାଯାଏ। ସତ୍ ଏବଂ ଅସତ୍ ଜ୍ଞାନ ହୁଏ। ବିବାହ ପୁଙ୍କରୁ ଯେ ଅନ୍ୟ ଜାହାର ଦ୍ୱିଅ ଥିଲେ ରୁମ ସହିତ ସମ୍ପର୍କ ସ୍ଥାପନ କରିଥାନ୍ତି। ପରେର ସେ ଦମ୍ପତ୍ତିଙ୍କରେ ଜନ୍ମିତ। ଜନନର ସ୍ଥିରତା ରହୁନାହିଁ। ସାହାଙ୍କୁ ଆମେ ନିଜର ସ୍ତ୍ରୀ ବୋଲି ଏତେ ସ୍ନେହ କରୁଅଛେ ଏବଂ ସ୍ୱର୍ଗ ବୋଲି ଏତେ ମମତା ଦେଖାଉଅଛେ ସେମାନଙ୍କୁ ଛାଡ଼ି ଆମକୁ ଘୃଣାସିବାକୁ ହେବ ବା ସେମାନେ ଆମକୁ ଛାଡ଼ି ରହି ନା ରହି ଘୃଣାସିବେ। ଜଣେ କେତେବେଳେ ବଞ୍ଚିବ ନେତେ ଜଣେ ଜାଣିହେବ ନାହିଁ। ଆଜିର ମଧ୍ୟ ସ୍ତ୍ରୀ ଓ ପୁତ୍ରଠାରୁ ଯେଉଁ ସୁଖ ପାଇବା ଇଚ୍ଛା କରୁଅଛେ ସବୁବେଳେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୁଏ ନାହିଁ। ମୃତ୍ୟୁ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଯେଉଁ ସୁଖରେ ରହିବା ଇଚ୍ଛା କରିଅଛେ ତାହା ସବୁବେଳେ ରକ୍ଷିତ ହୁଏ ନାହିଁ। ଏହି ସଂସାର ତତ୍ତ୍ୱ ବଟେ।

ରୁମେ କିଏ ଏବଂ କେଉଁଠାରୁ ଆସିଅଛ ଚିନ୍ତା କର। ରୁମେ, ଏହା ଜାଣିବାନ୍ ଶସ୍ତ୍ରର କୁହଁ। ଛିଣ୍ଡି, ଜାଲ, ବର୍ଚ୍ଛା, ସ୍ପେଶମୋହା ହେବା, ଖାଇହେବା ଏବଂ ବନାଶ—ଏହି ସତ୍ତ୍ୱଚାରର ଶସ୍ତ୍ରର କୁହଁ। ଏହା ଦେବଲ ରୁମର ଆତ୍ମାତ। ସେପରି ପୁରୁଣା ବସ୍ତ୍ର ତ୍ୟାଗ କରି ନୂତନ ବସ୍ତ୍ର ପିନ୍ଧି, ସେହିପରି ରୁମେ ଏହି ଶସ୍ତ୍ରର ତ୍ରୁଟି ଅନ୍ୟ ଏକ ଶସ୍ତ୍ରର ଧାରଣ କରିବ। ରୁମେ ହେଉଛ ସେହି ଅବିନାଶୀ ଆତ୍ମା। ସେହି ଆନନ୍ଦ ସ୍ୱରୂପ ପୂର୍ଣ୍ଣ ପରମାତ୍ମାଙ୍କ ଅଂଶ। ରୁମେ ହେଉଛ ସତ୍, ଚିତ୍ ଓ ଆନନ୍ଦ ସ୍ୱରୂପ ଆତ୍ମା। ଭେଣ୍ଟ ହେ ମୂଢ଼ ! ଏହିପରି ଜରନ୍ତର ଆତ୍ମଚିନ୍ତନ କର ସଦ୍ଗତି ଗୋବିନ୍ଦଙ୍କ ଭଜନ କର।

ସତ୍‌ସଙ୍ଗତ୍ୱେ ନିସ୍‌ସଙ୍ଗତ୍ୱଂ
ନିସ୍‌ସଙ୍ଗତ୍ୱେ ନିର୍ମୋହତ୍ୱମ୍।
ନିର୍ମୋହତ୍ୱେ ନିଶ୍ଚଳତତ୍ତ୍ୱଂ
ନିଶ୍ଚଳତତ୍ତ୍ୱେ ଜୀବନ୍ମୁକ୍ତିଃ ॥ ୯ ॥

(ଭଜ ଗୋବିନ୍ଦଂ ଭଜ-ଗୋବିନ୍ଦଂ ... ...)

ସତ୍‌ସଙ୍ଗରୁ ନିସ୍‌ସଙ୍ଗତ୍ୱ (ବିଷୟ ପ୍ରତି ଲଲସା ନ ହେବା ଅବସ୍ଥା) ପ୍ରାପ୍ତି ହୁଏ। ନିସ୍‌ସଙ୍ଗତ୍ୱରୁ ନିର୍ମୋହତ୍ୱ (ମୋହଶୂନ୍ୟ ଅବସ୍ଥା) ପ୍ରାପ୍ତି ହୁଏ। ନିର୍ମୋହତ୍ୱରୁ

ନିଶ୍ଚଳତତ୍ତ୍ୱ (ଚିତ୍ତ ଭ୍ରମାତ୍ମକଠାରେ ସ୍ଥିର ରହିବା) ପ୍ରାପ୍ତି ଏବଂ ନିଶ୍ଚଳତତ୍ତ୍ୱରୁ ଜୀବନ୍ମୁକ୍ତ ଅବସ୍ଥାରେ ମୁକ୍ତି ବା ଜୀବନ୍ମୁକ୍ତ ଅବସ୍ଥା ପ୍ରାପ୍ତି ହୁଏ।

ବ୍ୟାଖ୍ୟା—ବିଷୟଚିନ୍ତା ସମସ୍ତ ଅନର୍ଥର ମୂଳ। ବିଷୟ ଧ୍ୟାନରୁ ସେହି ବିଷୟରେ ଆସକ୍ତି ଜାତ ହୁଏ। ବିଷୟ ସହିତ ମନର ତାତ୍ତ୍ୱିକ ସଂଯୋଗକୁ 'ସଙ୍ଗ' କୁହାଯାଏ। ଏହି ଆସକ୍ତିରୁ ସେହି ବିଷୟ ଭୋଗର ଇଚ୍ଛା ବଳବତ୍ତର ହୁଏ। ଏହାକି କାମ (କାମନା)। ଏ ମନ ଦୌଡ଼ି ଜାଉରେ ପ୍ରତିହତ ହେଲେ କ୍ରୋଧଜାତ ହୁଏ। ଏଥି ବଂଶୁଙ୍କର ଜଟିଳାଯାଏ ଜ୍ଞାନ ରହେନାହିଁ। ଏହି କାମ୍ୟାକାମ୍ୟବୋଧର ଅଭାବକି ସମ୍ମୋହ (ମୋହ)। ମୋହାଚ୍ଛନ୍ନ ପୁରୁଷର ଗୁରୁ ବା ଶାସ୍ତ୍ରୋପଦେଶ ବିଷୟକ ସ୍ମୃତି ଶୂନ୍ୟ ହୋଇ ଯାଏ। ସ୍ମୃତିଶୂନ୍ୟତା ଯୋଗରେ ଜାତିବ୍ୟାଜାତିବ୍ୟ ଜ୍ଞାନ୍ତିସ୍ୱର ଷମତା ରହେ ନାହିଁ। ଯେ ଜାତିବ୍ୟାଜାତିବ୍ୟ ଜ୍ଞାନ୍ତିସ୍ୱରେ ଅକ୍ଷମ, ସେ ମନୁଷ୍ୟତ୍ୱ ହରାଇ ପଶୁତ୍ୱ ପ୍ରାପ୍ତ ହୁଏ। ଏହାକି ବିନାଶ। (୨-୬୩, ୬୪ ଗୀତା)

ଗୀତାରେ ଯେପରି ସେପରି ଧ୍ୟାନରୁ ବିନାଶ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅବରୋହଣ ପ୍ରକ୍ରିୟା ଦର୍ଶାଯାଇଥିବା ସେହିପରି ଆଦ୍ୟଙ୍କି ଶଙ୍କର ଏହି ପଦ୍ୟରେ ସତ୍‌ସଙ୍ଗରୁ ଜୀବନ୍ମୁକ୍ତି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଆରୋହଣ ପ୍ରକ୍ରିୟା ଦର୍ଶାଇଥିଅନ୍ତି।

କର୍ମ ଯେଉଁ ଜାହାର ଅଙ୍ଗଗୁଡ଼ିକ ତାହାରକୁ ତାହାର କର୍ମ ଉତ୍ତରରେ ସେହିପରି ଅମର ଇନ୍ଦ୍ରିୟଗୁଡ଼ିକ, ମନ ସହ ସବୁବେଳେ ବିଷୟସ୍ପୃହାର ପ୍ରତି ଆକର୍ଷିତ ହୁଅନ୍ତି। ବିଷୟର ଦର୍ଶନ ବା ସ୍ମରଣ ମନରେ ଆଦୌ ପ୍ରବୃତ୍ତି କଲେ ବିଷୟସ୍ପୃହାର ପ୍ରତି ମନ ଚଞ୍ଚଳ କରିବ। ଅଘାତ ପାଇଲେ କର୍ମ ଯେପରି ଜାହାର ଅଙ୍ଗଗୁଡ଼ିକୁ ଫେରାଇ ଆଣିବାକୁ ଶକ୍ତିଥାଏ ସେହିପରି ବିଷୟସ୍ପୃହାର ଆକର୍ଷିତ ଇନ୍ଦ୍ରିୟ-ମାନଙ୍କୁ ଅନ୍ତର୍ମୁଖୀ କରିବା ବିଷୟ ସମସ୍ତ ଶାସ୍ତ୍ରର ଉପଦେଶ। ଏହା ସତ୍‌ସଙ୍ଗଦ୍ୱାରା ଦେବଲ ସମ୍ଭବ। ଭକ୍ତମାନ ଏବଂ ସାଧୁ ଲେକମାନଙ୍କ ସହ ସଙ୍ଗହେବା, ପ୍ରଧାନ, ଶ୍ରୀଶ୍ୱରଚିନ୍ତା, ସତ୍‌ଜାତି ଇତ୍ୟାଦିଦ୍ୱାରା ଆମର ବିଷୟସ୍ପୃହା ପ୍ରତି ଅନୁତ୍ସାହ (ଘୃଣା)ର ମାତ୍ରା ଜନ୍ମ ହୁଏ। ଶ୍ରୀଶ୍ୱର ଭକ୍ତମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗ ଫଳରେ ଏବଂ ସଦ୍ଗତି ଶ୍ରୀଶ୍ୱର ଚିନ୍ତନ-ଦ୍ୱାରା ଆମର ଚଞ୍ଚଳ ଚିତ୍ତରେ ସେହି ଦୃଢ଼ ଅଚଳତା ସୃଷ୍ଟି ହୁଏ, ଯାହାର ଫଳରେ ସଂସାରର ଅସତ୍ ସୁଖଭୋଗ୍ୟ, ଆମକୁ ଆକର୍ଷିତ କରିପାରେ ନାହିଁ। ଇନ୍ଦ୍ରିୟଗୁଡ଼ିକୁ ଅନ୍ତର୍ମୁଖୀ କରି ବହ୍ୟ ଆକର୍ଷଣରୁ ମନର ନିବୃତ୍ତି ଫଳରେ ଆମେ 'ନିସ୍‌ସଙ୍ଗତ୍ୱ' ପ୍ରାପ୍ତହେଉ।

କାମ, କ୍ରୋଧ, ଲୋଭକୁ ଶାସ୍ତ୍ରରେ ନରତର ଦ୍ୱାର କୁହାଯାଇଛୁ। ଏଗୁଡ଼ିକ ଆମକୁ ମୋହ ଅବସ୍ଥାରେ ପକାଇ ଜାତିବ୍ୟାଜାତିବ୍ୟ ଜ୍ଞାନ ହରାଇ ବସନ୍ତି। ଆମେ

ତବେକ ବ୍ୟକ୍ତ ନାନା ପ୍ରକାର କୁଭାର୍ଯ୍ୟ କରୁ ଏବଂ ସେଥିରୁ ଦୋଷ ଓ ଅଘ ପାଏ । ଅନ୍ତରରୁ ଆସକ୍ତିର ବନାଶ ଫଳରେ ଆଉ ମୋହ ଅବସ୍ଥା ପ୍ରାପ୍ତ ହୁଏ ନାହିଁ । ସଂସାରର ବସ୍ତୁ ପୁଙ୍ଖପୁଙ୍ଖ ନଦେଖି, ଅମେ ଅଭ୍ୟନ୍ତରରୁ ଆନନ୍ଦ ପାଇ । ଏହା ମୋହର ବନାଶ ଅବସ୍ଥା ବା ଅମୋହତ୍ୱ । ମୋହ ନଷ୍ଟ ହେବା ଫଳରେ ଆମର ଚଞ୍ଚଳ ସ୍ଥିତା ଆସେ । ଏହି ଅବସ୍ଥାରେ ମନର ଘୁଞ୍ଚଲ୍ୟ ରହେନାହିଁ । ଯେଉଁ ଅନେକ ନଦୀ ସମୁଦ୍ରରେ ପଡ଼ିଲେ ମଧ୍ୟ ସମୁଦ୍ର ସ୍ଥିର ଓ ଶାନ୍ତ ରହେ ଏବଂ ଅବସ୍ଥର କିଛି ପରିବର୍ତ୍ତନ ହୁଏ ନାହିଁ, ସେହିପରି ଭୌତିକ ଚିନ୍ତା ବା କ୍ପନାରେ ମନ ଅସ୍ଥିର ନ ହୋଇ ସ୍ଥିର ଓ ଶାନ୍ତ ରହେ । ଏହି ଅବସ୍ଥାକୁ 'ଜୀବନ୍ମୁକ୍ତ' କୁହାଯାଏ । ଅନ୍ୟ ପ୍ରକାର ଭାଷାରେ 'ଜୀବନ୍ମୁକ୍ତ' ସ୍ଥାନରେ ଜୀବନ୍ମୁକ୍ତ ପଦ ବେଷିବାକୁ ପାଇ । ଏଭାବଚିତ୍ତରେ ମନ କେବଳ ଭଗବାନଙ୍କଠାରେ ଲଗି ରହିବାକୁ 'ଜୀବନ୍ମୁକ୍ତ' କୁହାଯାଏ । ଏହି ଅବସ୍ଥାରେ ସମସ୍ତ ବସ୍ତୁ ଏବଂ ପ୍ରାଣୀମାନଙ୍କରେ ଏକ ବ୍ରହ୍ମତ୍ୱବନା ଜ୍ଞାନ ହୁଏ ଏବଂ ଜଗତ ଆନନ୍ଦମୟ ଲଗେ । ଆମେ ଯେ ସେହି ଆନନ୍ଦ ସ୍ୱରୂପ ପରମାତ୍ମା ଏହି ଜ୍ଞାନ ପ୍ରାପ୍ତ ହୁଏ । ଏହା ଜୀବନ୍ମୁକ୍ତ ଅବସ୍ଥାରେ ମୁକ୍ତ ବା 'ଜୀବନ୍ମୁକ୍ତ' ଅବସ୍ଥା । ହେଁ ମୂଢ଼ ! ସରଳ ଭକ୍ତିପୂର୍ଣ୍ଣକ ମନକୁ ଅନ୍ତର୍ମୁଖୀ କରି ଜୀବନ୍ମୁକ୍ତର ଆନନ୍ଦ ପ୍ରାପ୍ତି ଲକ୍ଷ୍ୟରେ ସଦ୍ଗୁରୁ ଗୋବିନ୍ଦଙ୍କ ଭଜନ କର ।

ବସ୍ତ୍ରମି ଗତେ କଃ କାମବିକାରଃ
ଶୁଷ୍କେ ନୀରେ କଃ କାସାରଃ ।
କ୍ଷୀଣେ ବିତ୍ତେ କଃ ପରିବାରେ
ଜ୍ଞାତେ ତତ୍ତ୍ୱେ କଃ ସଂସାରଃ ॥ ୧୦ ॥

(ଭଜ-ଗୋବିନ୍ଦଂ ଭଜ-ଗୋବିନ୍ଦଂ ... ...)

ବସ୍ତ୍ରର ଘୁଚିଗଲ ପରେ କାମ ବିକାରର ଉତ୍ତେଜନା କେଉଁଠାରେ ଥାଏ ? ଜଳ ଶୁଖିଗଲପରେ ଜଳାଶୟ (ତାଲାବ)ର ମୂଲ୍ୟ କ'ଣ ? ଧନ ସଂପତ୍ତି କ୍ଷୟ ହେବା-ପରେ ପରିବାରର ସ୍ଥିତି ଅବା କ'ଣ ? ସେହିପରି ଅଜ୍ଞତା ଦୋଷ ହେବାପରେ ସଂସାର ବା କ'ଣ ?

ବ୍ୟାଖ୍ୟା—କାରଣର ପରିସମାପ୍ତିରେ କାର୍ଯ୍ୟର ସ୍ଥିତି ରହେନାହିଁ । କାମର ଉନ୍ମାଦନା, ଯୁବକ ଯୁବତୀ ଅବସ୍ଥାରେ ଯେପର ରହେ ବସ୍ତ୍ରର ଘୁଞ୍ଚଗଲ ପରେ ଆଉ ରହେନାହିଁ । କାରଣ ଦୂର ହେଲେ କାର୍ଯ୍ୟ ଶାନ୍ତ ପଡ଼ିଯାଏ । ଜଳଶୂନ୍ୟ ହୋଇଗଲେ

କେବଳ ଜଳାଶୟର ମୂଲ୍ୟ ରହେ । କେବଳ ଶୂନ୍ୟ ଜଳଶୟ, ପୁଷ୍କରଣୀର କାର୍ଯ୍ୟ ଜରେନାହିଁ । ବାସନା ପୂର୍ଣ୍ଣ ମନରେ ନାନାପ୍ରକାର ଚିନ୍ତା ଜାତ ହୋଇ ଆମେ ସଂସାରରେ ଦଂଘରନ୍ତି ଓ ଆମର ଦୁଃଖକ୍ଲେଶର ଇଚ୍ଛା ପ୍ରବଳ ହୁଏ । ସେତେବେଳେ ଜଳଶୂନ୍ୟ ନଷ୍ଟହୁଏ, ଆଉ ଦୁଃଖ ଦୂରୀକରଣ କ୍ପନା ରହେନାହିଁ । ପରବାର ମଧ୍ୟ ଧନର ସାଥୀ । ପରବାର ଚଲାଇବାପାଇଁ ଧନ ଆବଶ୍ୟକ । ସେତେବେଳେ ଧନ ଦେଇବ ଶକ୍ତି ହୋଇଯାଏ ପରବାରର ମୂଲ୍ୟ ମଧ୍ୟ ରହେନାହିଁ । ଉଭୟ ଉପାର୍ଜନର ଶକ୍ତି ନଥିଲେ ପରବାରର କେହି ପତ୍ତରନ୍ତ ନାହିଁ । ସେ ଯଦ୍ୱାର ମାର୍ଗ ଧରନ୍ତୁ ବା ଅସତ୍ପଥରେ ଚଳି ପରିବାର ନଷ୍ଟ ହୋଇଯାଏ ।

ଉପରୋକ୍ତ ଉଚ୍ଚଗୋଷ୍ଠି ଦୁଷ୍ମନ୍ତ ଦ୍ୱାରା ଆଦ୍ୟପ୍ରାଂ ଶଙ୍କର କାର୍ଯ୍ୟ-କାରଣର ସମ୍ଯକ ଦର୍ଶାଇ ସତ୍ୟ ଉପଲବ୍ଧି ହେଲେ, ସଂସାର ଚିନ୍ତା ନ ରହିବା ଉପସ୍ଥାପନ କରୁଅଛନ୍ତି । ଅର୍ଦ୍ଧଗ୍ରୁଚ ଅଳ୍ପେକରେ ପଡ଼ିଥିବା ଗୋଷ୍ଠିର ଘାଲ ଉଦ୍ଧରକୁ ଦେଖି ଆମର ମନରେ ସାସର ଭସ୍ମ ଜାତ ହୁଏ । ସେଥି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଆମେ ଭାବୁ। ଗୋଷ୍ଠିର ଉଦ୍ଧର ହୋଇ ଜାଣିଜାହେଁ, ପ୍ରକୃତ ସାର, ଆମ ଭିତରେ ସେଇ ଭସ୍ମ ଜାତ ହବ, ତାହା ମୁଷ୍ଟି ହୋଇଥାଏ । ସେତେବେଳେ ଆମେ ଭାବୁ। ଗୋଷ୍ଠିର ଉଦ୍ଧର ମାନ ହୋଇ ଜାଣୁ, ଆଉ ସେପର ଭସ୍ମ ରହେନାହିଁ । ସେହିପର ଜଗତ୍ତଜ୍ଞାନ ଉପଲବ୍ଧି ହେବା ପରେ ଆଉ ସଂସାର ପ୍ରତି ଆସକ୍ତ ରହେନାହିଁ । ଉତ୍ତିଙ୍ଗିତ ବଡ଼ ଉପଯୋଗୀ । ସମସ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟ ପରିବର୍ତ୍ତ କରୁଥାନ୍ତି । ଜଳ କେଉଁଠି ଭସ୍ମ ରହନ୍ତୁ ନାହିଁ । ଅହଂକାର (ମୁଁ ଭାବ) ଲୋପ ହୋଇ ସଙ୍ଗତ ଏକ ଚତ୍ତ ପଣ୍ଡି ଅନୁଭବ କରନ୍ତୁ । ଏହା ଜୀବନ୍ମୁକ୍ତ ଅବସ୍ଥା । ଆନନ୍ଦରେ ଜୀବନ ଅତିବାହିତ କରନ୍ତୁ । ଦୁନ୍ଦୁଙ୍କ, ଦୁନ୍ଦୁରେ ପଙ୍କଜ ହୋଇଯାନ୍ତି । ହେଁ ହେ ମୂଢ଼ ! ସଦ୍ଗୁରୁ ଚରଣାଶ୍ରିତ ଗୋବିନ୍ଦଙ୍କ ଭଜନ କର ।

ମା କୁରୁ ଧନଯୌବନଗର୍ବଂ
ହରତି ନିମେଷାତ୍ କାଲଃ ସର୍ବମ୍ ।
ମାୟାମୟମିଦମଖିଳଂ ହିତ୍ୱା
ବ୍ରହ୍ମପଦଂ ପ୍ରବିଶାଶୁ ବିଦିତ୍ୱା ॥ ୧୧ ॥

(ଭଜ-ଗୋବିନ୍ଦଂ ଭଜ-ଗୋବିନ୍ଦଂ ... ...)

ଧନ, ଜନ, ଯୌବନର ଗର୍ବ କରନାହିଁ । ନିମିଷକ ମଧ୍ୟେ କାଳ ଏହା ସବୁ ହରଣ କରି ନେଇଯାଏ । ଏହି ସମସ୍ତ ମାୟାମୟ ବସ୍ତୁ ପ୍ରତିକୂ

ଲ୍ୟାଜରସ ବ୍ରହ୍ମପଦ ପ୍ରାପ୍ତି ଅର୍ଥାତ୍ ପରମାତ୍ମାରେ ପ୍ରବେଶ କରିବା ଜ୍ଞାନ ପ୍ରାପ୍ତ କର ।

ବ୍ୟାଖ୍ୟା—ଶାସ୍ତ୍ରର, ମନ ଓ ବୁଦ୍ଧି ଦ୍ୱାରା ଆମେ ଯଥାର ପଦ୍ଧ ସମ୍ପର୍କ ସ୍ଥାପନ କରୁ । ଧନ, କୁଟୁମ୍ବ, ଶତ୍ରୁ ଇତ୍ୟାଦି ନେଇ ଗର୍ବ କରୁ ଏବଂ ଅସ୍ଥାନ ଜନ୍ମାଇ ଦ୍ୱେଷ ଇଚ୍ଛା କରୁ । ଆମେ ଯେଉଁ ଧନ, ଜନ, ଯୌବନ ନେଇ ଉନ୍ମତ୍ତ ହେଉଥିବା ସେଗୁଡ଼ିକ ସବୁ ରହେ ନାହିଁ । ଯୌବନ ପଙ୍କଜ ଉପରୁ ଜର୍ଜର ହେଉଥିବା ସରୋବର ଜଳ ଯେପରି ଶୀଘ୍ର ଶୁଖିଯାଇ ଜନ୍ମକୁ ଘୁଞ୍ଚିଯାଏ, ସେହିପରି ଯୌବନ ଚଞ୍ଚଳ ଘୁଞ୍ଚିଯାଏ । ଲକ୍ଷ୍ମୀ (ଧନ) ଚଞ୍ଚଳା । ତାହାଣଠାରେ ଗର୍ବ ଧନ ରହନ୍ତି ନାହିଁ । ଲୋକମର୍ଯ୍ୟାଦା, ପରିବାର, ଶତ୍ରୁ ଇତ୍ୟାଦି ସାହା 'ଜନ' ପଦବାଚ୍ୟ ହୋଇପାରେ ନାହିଁ । ଧନ, ଜନ, ଯୌବନର ପରିଣାମ ଛାଡ଼ି ବୁଝିପାରନ୍ତି । ଜଣେ ମୂର୍ଖ ଏହି ବସ୍ତୁଗୁଡ଼ିକୁ ନେଇ ଧର୍ମକୁ ପଦ୍ମ ଜିନ କରେ । ବସ୍ତୁର ସେ ଭିତରେ ପରିଣାମ ଜ୍ଞାନ ଜନ୍ମାଇ ମୁକ୍ତି ପାଇବାର ଇଚ୍ଛା କରେ । ଜଣେ ମୁକ୍ତି ପାଏ ନାହିଁ । ବସ୍ତୁଭୋଗରୁ ଯେଉଁ ମୁକ୍ତିଫଳ ତାହା ଈଶ୍ୱରଙ୍କ ଏକ ଜାଣିବାନ୍ । ପରମାତ୍ମାଙ୍କଠାରେ ମନ ଲଗିଲେ କେବଳ ପ୍ରକୃତ ମୁକ୍ତି ବା ଆନନ୍ଦ ପ୍ରାପ୍ତି ହୁଏ । ସେ ଗୀ, ଜ୍ଞାନୀମାନେ ଏହି ଆନନ୍ଦ ଅନୁଭବ କରିପାରନ୍ତି । ସଂସାର, ସମ୍ପଦ। ବସ୍ତୁସବୁ ସୁନ୍ଦରରେ ଘାଣ୍ଟି ହୋଇ ସୁଖଭୋଗ ଆଶାରେ ହତାଶରେ ଜୀବନ ଅତିବାହିତ କରନ୍ତି ।

ସୀତା, ସେପରି ମୁଦଣ୍ଡି ମାୟାମୁଗ ପେଛି ମୋହିତ ହୋଇ ଘୁମଟାରୁ ମନକୁ ହଟାଇ ନେଲେ ସେହିପରି ଆମେ ମୋହରୁ ସଂସାରର ମିଥ୍ୟାମାୟାରେ ପଡ଼ି ଆମର ମନକୁ ଶାଶ୍ୱତ ମୁକ୍ତିରୁ ହଟାଇ ନେଉଛେ । ଏହାର ଫଳରେ ଛଣ୍ଡିତ ଦୁଃଖ ପାଇ ସମସ୍ତ ସମସ୍ତ ଦୁଃଖ ଏକ ନୈରାଶ୍ୟରେ ଅତିବାହିତ କରୁଥିବେ । ତେଣୁ ହେ ମୂଢ଼ ! ଧନ, ଜନ, ଯୌବନର ଗର୍ବ ନ କରି ସର୍ବଦା ବ୍ରହ୍ମଚିନ୍ତାରେ ରମଣ କରି ଗୋବିନ୍ଦଙ୍କ ଭଜନ କର ।

ଦିନଯାମିନ୍ୟୌ ସାୟଂପ୍ରାତଃ
ଶିଶିରବସନ୍ତୌ ପୁନରାୟାତଃ ।
କାଲଃ କ୍ରୀଡତି ଗଚ୍ଛତ୍ୟାୟୁ-
ସ୍ତଦପି ନ ମୁଞ୍ଚତ୍ୟାଶାବାୟୁଃ ॥ ୧୬ ॥
(ଭଜ ଗୋବିନ୍ଦଂ ଭଜ ଗୋବିନ୍ଦଂ ... ...)

ଦିନ ଏବଂ ରାତି, ସାୟଂକାଳ ଓ ପ୍ରାତଃକାଳ, ଶିଶିର ଏବଂ ବସନ୍ତ ବାରମ୍ବାର ଆସେ । ଏହି ପ୍ରକାରେ କାଳର ଲୀଳା ହୋଇ ଆୟୁ ଶେଷ ହୋଇଯାଏ । କିନ୍ତୁ ଆଶାବାୟୁ ତାମୁ ଛୁଡ଼େ ନାହିଁ ।

ବ୍ୟାଖ୍ୟା—ଚାନ୍ଦ ପଞ୍ଚାର ସେକେଣ୍ଡ ଓ ମିନଟ କଣ୍ଟାକୁ ସ୍ଥିର ଭାବେ କଣ୍ଟ ସମସ୍ତ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରନ୍ତୁ । ଟିକ୍ ଟିକ୍ ଶବ୍ଦ ସହ ସମସ୍ତ ଜପଛ ଗତ ଗତିରେ ଘୁଲୁଅଛୁ ଅନୁମାନ କରନ୍ତୁ । ଏହିପର ଭାବେ ପ୍ରତି ସେକେଣ୍ଡ ସହ ଆମର ଆୟୁ ଶେଷ ହୋଇ ଆସୁଛୁ । ସେତେ ସମସ୍ତ ଅତିବାହିତ ହେଉଥିବ ଆମେ ସେତେ ମରଣରେ ଜଳଣରୁ ଜଳଣତର ହୋଇ ଆସୁଛେ ।

ଦିନ ଶେଷ ହୋଇ ରାତ ହୋଇଯାଏ । ପୁନଶ୍ଚ ରାତ ଶେଷ ହୋଇ ଦିନ ହୋଇଯାଏ । ସକାଳେ ଏତେ ଶଯ୍ୟାତ୍ୟାଗ କରିଥିଲେ, ପୁନଶ୍ଚ ସନ୍ଧ୍ୟା ଆସିଲଣି । ଘରେ ଥଲକଟ ସମସ୍ତ ଶବ୍ଦନ କଲ୍ୟରେ ଅନୀନ୍ଦନର ପ୍ରାତଃକାଳ ଆସି ସାରିଛୁ । ଶିଶିର ପରେ ବସନ୍ତ, ଏହିପର ଛଅଗୋଟି ଋତୁ ମଧ୍ୟ ସେତେ ଚଞ୍ଚଳ ଭାବେ ହୋଇ ଏକ ବର୍ଷ ସମସ୍ତ ଶେଷ ହୋଇ ଯାଇଛୁ । ଭବିଷ୍ୟତ୍, ବର୍ତ୍ତମାନରେ ପରିଣତ ହୋଇ ଜଳ ହୋଇ ଯାଇଛୁ । ସମସ୍ତ ଅବାଧ ଓ ଛାପ୍ରଗତରେ ଘୁଲୁଅଛୁ । ଅଳ୍ପଜ୍ଞ କିଛୁ ବୁଝୁନାହିଁ । ଚରଦିନ ବଞ୍ଚିରହିବା ସ୍ୱପ୍ନନା କରି ଛୁଟ ସାମଗ୍ରୀ ସଞ୍ଚୟ କରିବାରେ ଲାଗି ପଡ଼ିଅଛୁ । ଜଳର ବୁଦ୍‌ବୁଦ୍ ଭଳି ଏହି ଜୀବନ ଯେ କେତେବେଳେ ଘୁଲିଯିବ କୁହି ପାରୁନାହିଁ । ସମସ୍ତ ଭୋଗ ସାମଗ୍ରୀ ଯେପର ସେପର ରହି, ଏହି ଫଟାରୁ ଘୁଲି ଯିବାପାଇଁ ଆଉ କେତେଦିନ ରହିବ କାଣି ପାରୁନାହିଁ । ଜୀବନର ଇଚ୍ଛା ଉପସ୍ଥିତ ଦେଇଣି କିନ୍ତୁ ଆଶା ଛାଡ଼ୁନାହିଁ । ଶେଷ ନିଃଶ୍ୱାସ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଆଶା ଲଗି ରହିଛୁ । ତେଣୁ ହେ ମୂଢ଼ ! ସଂସାରର ଏହି ନାଶବାନ୍ ସୁଖ ପାଇବା ଆଶା ତ୍ୟାଗ କରି ଶାଶ୍ୱତ ଚିନ୍ତା କର । ଜଗତର ସ୍ୱରୂପ ଏବଂ ବ୍ରହ୍ମ ଚିନ୍ତାକରି ସର୍ବଦା ଗୋବିନ୍ଦଙ୍କ ଭଜନ କର ।

କା ତେ ସ୍ତ୍ରୀ କା ଦେଶତେ ଚିନ୍ତା
ବାଲ୍ଲଭ କଂ ଭବ ନାସ୍ତି ନିୟନ୍ତା ।
ଯସ୍ତ୍ୱାଂ ହସ୍ତେ ସୁଦଂଡ଼ନଭଜ୍ଜଂ
ବୋଧୟତି ପ୍ରଭବାଦବରୁଦ୍ଧମ୍ ॥ ୧୩ ॥
(ଭଜ-ଗୋବିନ୍ଦଂ ଭଜ-ଗୋବିନ୍ଦଂ.....)

ହେ ପାଗଳ, କାହିଁକି ଏ ଅଥର ପ୍ରଚାର ଚନ୍ତା କରୁଅଛ ? ତୁମର କେହି ଏପର ଶାସତ ନାଡ଼ାନ୍ତି କି ଯେ ତୁମକୁ ଦୃଢ଼ ମୁଷ୍ଟିରେ ଧର ରଖିଅଛନ୍ତି ? ଯେ ତୁମର ସ୍ତବୋଧ ଜାତ କରୁଇ ଜନ୍ମ-ମରଣାଦ୍ଦ ବଜାର ରହୁଜ ଅନ୍ତଃତ୍ତୁକୁ ବୋଧ କରୁଇଦେବେ ।

ବ୍ୟାଖ୍ୟା—ନାନାପ୍ରକାର ଚନ୍ତାରେ ଆମେ ବାରୁଲ । ଆଜ ଏହା ଗାଇଲ, ଏହି ମନୋରଥ ପୂର୍ଣ୍ଣହେଲ, ଆଉକୁ ଆହୁର ଧନ ଉପାର୍ଜନ କରିବ । ଆଜି ଏହି ଶତ୍ରୁକୁ ନୋଶ କଲି, ମୁଁ ଲେଖୀ, ମୁଁ ସ୍ତତ୍ତାବାନ୍, ମୋ ଭଲି କବ ନାହିଁ । ଏପର ଅନେକ ପ୍ରକାର ଚନ୍ତ ବଭ୍ରାନ୍ତ ହୋଇ ଜୀବ, ମୋହ ଜାଲରେ ପଡ଼ିଥାଏ । ସବୁ ଧନ ସଂଗ୍ରହ ନ କଲିବ କିପର୍ ଚଲିବ ? ପିଲ୍ଲମାନଙ୍କ ଅବସ୍ଥା କଣ ହେବ ? ଧନ ନଥିଲେ ସଂସାରରେ କେହି ପଚ୍ଛଟରେ ନାହିଁ । ଏହିପର ନାନାପ୍ରକାର ଚନ୍ତାରେ ହତାଶ ହୋଇ ଜଲାତପାତ କରନ୍ତି ।

ଏହିପର ଜେତଲ ବୃଥାଚନ୍ତା ଦ୍ୱାରା ଜୀବନରେ କଛୁ କାର୍ଯ୍ୟ ହୁଏନାହିଁ । ଆହୁରି ମନରେ ଏହିପର ହତାଶ ଭାବନା ଦ୍ୱାରା ଆମର ଷତ ଘଟେ । ଶତ୍ରୁର ଅପଚସ୍ଥ ହୁଏ । ଚୌଷେପି ପରିସ୍ଥିତିକୁ ତୁଚ୍ଛକରେ ସ୍ୱସ୍ଥ ଜ୍ଞାନ ହୋଇପାରନ୍ତି ନାହିଁ ।

ଜଜେ ଜଜର ଜଣ୍ଡାଜ୍ଞାନରେ ଏହି ଅବସ୍ଥା । ଶ୍ରୁର ବଣ୍ଡାସ ଅଲ୍ପବରୁ ଆତ୍ମ ସନ୍ତୋଷ ଲାଭ କରିପାରନ୍ତି ନାହିଁ । ଯିଏ ଜନ୍ମ ଦେଇଛନ୍ତି ସେ ଯେ ଜଲାଇଦାର ମର୍ଗ ଦେବେ, ବଣ୍ଡାସରେ ଆସେ ନାହିଁ । ଭଗବାନ୍ ଜହୁଛନ୍ତି—ଯେ ଅନ୍ୟ କୌଣସି ବସ୍ତୁ ଚନ୍ତା ନକର ଆତ୍ମଠାରେ କେତଲ ମନୋନିବେଶ କରନ୍ତୁ ତାହାଙ୍କର 'ଯୋଗ' ଓ 'କ୍ଷେମ' ଆମ୍ଭେ ରକ୍ଷା କରିଥାଉଁ (୯-୨୨ ଗୀତା) । ଅପ୍ରାପ୍ତବସ୍ତୁର ପ୍ରାପ୍ତିକୁ ଯୋଗ ଏବଂ ପ୍ରାପ୍ତବସ୍ତୁର ସୁରକ୍ଷାକୁ କ୍ଷେମ କୁହାଯାଏ । ତାହାତୋଲ୍ ଜଜ୍ଞ କର୍ମ ନକରି ବସି ରହିଲେ ଚଲିବ ନାହିଁ । ସମସ୍ତ କର୍ମ ଜଣ୍ଡିବ୍ୟ ଜ୍ଞାନରେ କର ଫଳାଫଳ ଶ୍ରୀଭଗବାନ୍ଙ୍କୁ ଛାଡ଼ିଦେବା ଉଚିତ । କର୍ମରେ କେତଲ ଆମର ଅଧିକାର, ଫଳରେ ନାହିଁ । ଭଗବାନ୍ ଜଜେ ଅନନ୍ୟ ଭକ୍ତଙ୍କର ପ୍ରାପ୍ତବସ୍ତୁର ସୁରକ୍ଷା ଏବଂ ଇଚ୍ଛା ଜନ୍ତା ବସ୍ତୁକୁ ଯୋଗାଇ ଦେବାର ଭାର ବହନ କରନ୍ତି । ଏହି ବଣ୍ଡାସର ଅଲ୍ପବରୁ ଆମେ ଶ୍ରେଜସ୍ୱ ହୋଇ ସମସ୍ତ ପ୍ରକାର ଦୁଃଖରେ ଜାଲାତପାତ କରୁଅଛେ । ଜଜକୁ କେତଲ ଶ୍ରୁମନ୍ ମନେ କର ଏହି ସମସ୍ତ ପ୍ରକାର ଦୁଃଖ ଓ ଅଶାନ୍ତି ।

ହେ ବାରୁଲ, ତୁମର ଜଣେ ପରମପିତା ଏବଂ ଶାସକ ଅଛନ୍ତି ବୋଲି ବଣ୍ଡାସ କର । ସେ ତୁମର ସମସ୍ତ ଉପସ୍ଥ ବୁଝୁଛନ୍ତି । ତୁମେ ଜନ୍ମ-ମରଣ ରହୁଜ ଆନନ୍ଦ ସ୍ୱରୂପ

ଆତ୍ମା । ଅନନ୍ୟଚିତ୍ତେ ଭଗବାନଙ୍କଠାରେ ଶରଣାପନ୍ନ ହେଲେ ଏବଂ ଭଗବତ୍ତୁ ବଣ୍ଡାସରେ ଦୃଢ଼ ରହିଲେ ସେ ଅବେଜ ପ୍ରଦାନ କରିବେ । ତେଣି ହେ ମୂଢ଼ ! ସମସ୍ତ ଚନ୍ତା ତ୍ୟାଗକର ଆନନ୍ଦ ମନରେ ଗୋବିନ୍ଦଙ୍କ ଭଜନ କର ।

ଜଟିଲୋ ମୁଣ୍ଡୀ ଲୁଞ୍ଚିତକେଶଃ
କାଷାମ୍ବାମ୍ବରବହୁକୃତବେଶଃ ।
ପଶ୍ୟନ୍ନପି ନ ଚ ପଶ୍ୟତି ଲୋକୋ
ହ୍ୟୁଦରନିମିତ୍ତଂ ବହୁକୃତଶୋକଃ ॥ ୧୪ ॥
(ଭଜ-ଗୋବିନ୍ଦଂ ଭଜ-ଗୋବିନ୍ଦଂ ...)

କେହି ଜଟାଧାସ୍ତ ହୋଇ, କେହି ମୁଣ୍ଡିତ ମସ୍ତକ ହୋଇ, କେହି କେଶ ବଢ଼ାଇ, କେହି କଷାସ୍ତ ବସ୍ତ୍ର ପରିଧାନ କରି ବହୁପ୍ରକାର ବେଶ ଧାରଣ କରନ୍ତି । ପେଟିଲେ ମଧ୍ୟ ନ ଦେଖିବାରୁ ଅଭିନସ୍ତ କରନ୍ତି । ଏ ସବୁ ପେଟ ପାଇଁ ବହୁପ୍ରକାର ଶୋକ କରନ୍ତି ।

ବ୍ୟାଖ୍ୟା—ଶଙ୍କରାଚାର୍ଯ୍ୟ ଜଜେ ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ହୋଇ ମଧ୍ୟ ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ରୂପଧାସ୍ତ ଭଣ୍ଡମାନଙ୍କୁ ଏଠାରେ ଜହୁଁଳା କରୁଅଛନ୍ତି । କେତେ ସାଧୁଶ୍ରେଣୀ ଭୁକ୍ତହୋଇ ଜଟାଧାସ୍ତ ହୋଇ ବୁଲୁଛନ୍ତି । କେହି ମୁଣ୍ଡିତ (ଇଣ୍ଡା) ମସ୍ତକ ଏବଂ କେହି କେଶ ବଢ଼ାଇ ସାଧୁବେଶ ଧାରଣ କରନ୍ତି । କେହି କଷାସ୍ତ ବସ୍ତ୍ର ଧାରଣ କରି ଅଖିରୁଜ ଧାନରେ ବସନ୍ତି । ଧାନାବସ୍ଥାରେ କର ତାଙ୍କର ପୂଜା ଏବଂ ସହାୟକ କରୁଅଛନ୍ତି ସାମାନ୍ୟ ଚେଷ୍ଟି ଅଖିରୁଜ ବସନ୍ତି । ସତେ ସେପର ଛତଚୋର୍ଭୀର ସାଧୁବାବା । ଅସଜ୍ଜନ ନଥାଏ । ଅନ୍ତଃକରଣରେ ସତ୍ତଭା ନଥାଏ । ଫକାରର ମୋହ ଛାଡ଼ି ନଥାନ୍ତି । କେତଲ ସହୁଳାର, ଧନ, ଲେଜନ ପାଇବା ଆଶାରେ ଏହିପର ରୂପ ଧାରଣ କରିଥାନ୍ତି । ଏପର ଭଣ୍ଡ ସନ୍ନ୍ୟାସୀମାନେ ସାଧାରଣ ଲୋକମାନଙ୍କଠାରୁ ମଧ୍ୟ ସ୍ଥଜ । ଉଦର ପୂରଣ ପାଇଁ କେତଲ ଏପର ବେଶ ଧାରଣ କରିଥାନ୍ତି ।

ଲୋକଙ୍କଟ୍ୟା ଯେତେବେଳେ ବହୁତ ଜମ୍ ଅଲ୍ଲ, ସେହି ସମସ୍ତରେ ଯବ ଏହିପର ଲୋକମାନଙ୍କର ବର୍ଣ୍ଣନା ବେଶୀପାଉ, ତେବେ ବର୍ତ୍ତମାନ ସମସ୍ତରେ ଏପର ଠକ ଲୋକମାନଙ୍କର ସଙ୍ଖ୍ୟା ଯେ ପ୍ରବଳ, ଅନୁମାନ କରିପାରିବେ । ସମାଜର ସର୍ବୋଚ୍ଚ ସ୍ତରରେ ଏପର ଲୋକ ଦେଖାଯାନ୍ତି । ଅଳ୍ପ ପରିଶ୍ରମ ଜରି ବହୁତ ଲାଭ ଓ ସୁବିଧା ହଠାଇବା ମନୁଷ୍ୟର ପ୍ରକୃତ । ଆଳସ୍ୟ ଏବଂ କର୍ମପ୍ରବଣତାର ଅଲ୍ପବରୁ ଏପର

ଅବସ୍ଥାର ସୃଷ୍ଟି । ମନ୍ତ୍ରଜ ଏବଂ ସନ୍ନ୍ୟାସୀମାନେ ମଧ୍ୟ ଏଥିରୁ ବାଦ ଯାଆନ୍ତି ନାହିଁ । ଜୀବନର ଜନ୍ମ ଅନୁଭବ କର, ପରବାର ପୋଷଣ କରନପାର, ଉଦର ପୋଷଣ ଚାଇଁ କେତେକ ଏପରି ମାର୍ଗ ଅବଲମ୍ବନ କରନ୍ତି ।

ଲଜ୍ଜାର ଘୃଣା ସ୍ୱତଃ ସାଧୁବେଶ ଧାରଣ କରି ଇଚ୍ଛା ବେଳାବେଳେ କୁଟୀର ଦ୍ୱାରରୁ ଫାଟାକନ୍ଥି ନେଇଯିବା ବସ୍ତ୍ର ଅମେ ପୁଣିଥରେ ବେଙ୍ଗ । ସେଡ଼ପରି ବର୍ତ୍ତମାନ ଯୁଗରେ ବ୍ୟବହାର ଏବଂ କଥାବାର୍ତ୍ତାରେ ସାଧୁତ୍ୱର ପ୍ରଦର୍ଶନ କରି ସରଳ ଲୋକମାନଙ୍କୁ ଠକିବା ଲୋକମାନଙ୍କର ସଂଖ୍ୟା କମ୍ ନୁହେଁ । ଅଧ୍ୟାପକ ନେତା, ଗ୍ରନ୍ଥକର୍ତ୍ତା, କର୍ମୀସ୍ତ୍ର ଆଉ ସମାଜର ପ୍ରତ୍ୟେକ ସ୍ତରରେ ଏପରି ଲୋକ ଦେଖାଯାନ୍ତି । ନିଜର ଉଦର ପୋଷଣ, ପ୍ରତିଷ୍ଠା ଓ ଲଭ ଅଣାରେ ଏପରି ଆଚରଣ କରନ୍ତି । ଅନେକ ସାଧୁ ଏବଂ ଧର୍ମ ପ୍ରବ୍ତ୍ତକ ମଧ୍ୟ ଏଥିରୁ ବାଦ ପଡ଼ନ୍ତି ।

ତେଣୁ ଶଙ୍କରାଚାର୍ଯ୍ୟ ଏଭଳି ଉଣ୍ଡ ସନ୍ନ୍ୟାସୀମାନଙ୍କୁ ଲକ୍ଷ୍ୟକରି ସତ୍ସଙ୍ଗର ମହତ୍ତ୍ୱ ଉପରେ ଦ୍ରୁତ ଦ୍ୱେବାପାଇଁ ଉପଦେଶ ଦେଇଛନ୍ତି । ଅନ୍ତଃକରଣର ପବିତ୍ରତା, ବାହ୍ୟ ଆଚରଣରୁ ଜଣାଯାଏ ନାହିଁ । ବାହାରେ ସାଧୁବେଶ ଦେଖାଇ ଭିତରେ ଆଚର୍ଜନା ଥିବା ମାନ୍ଦ୍ରଜ । ତେଣୁ ହେ ମୂଢ଼ ! ଅନ୍ତଃକରଣର ପବିତ୍ରତା ସୃଷ୍ଟିକ ପ୍ରତ୍ୟୁତ ଜ୍ଞାନ ଆହରଣରେ ଦ୍ରୁତ ହୋଇ ଉପଦ୍ରବ ଗୋବିନ୍ଦଙ୍କ ଭଜନ କର ।

ଅଙ୍ଗଂ ଗଳଦ୍ଭଂ ପଳିତଂ ମୁଣ୍ଡଂ
ଦଶନବିହୀନଂ ଜାତଂ ତୁଣ୍ଡମ୍ ।
କରଧୃତକମ୍ପିତଶୋଭିତଦଣ୍ଡଂ
ତଦପି ନ ମୁଞ୍ଚତ୍ୟାଶା ଭାଣ୍ଡମ୍ ॥ ୧୫ ॥
(ଭଜ-ଗୋବିନ୍ଦଂ ଭଜ-ଗୋବିନ୍ଦଂ ... ...)

ଅଙ୍ଗ ପ୍ରତ୍ୟଙ୍ଗ ଶିଥିଳ ହୋଇଗଲା, ମସ୍ତକର ସମସ୍ତ କେଶ ପକ୍ୱ ହୋଇଗଲା, ପାଟିର ସମସ୍ତ ଦାନ୍ତ ପଡ଼ିଗଲା, ବାଡ଼ଧରି ଚୁଲିବାବେଳେ ଥରୁହୋଇ ବାଡ଼ ଉଠୁନାହିଁ —ଏପରି ଅବସ୍ଥାରେ ମଧ୍ୟ ଆଶା, ପିଣ୍ଡୁଛାଡ଼ ଯାଉନାହିଁ ।

ବ୍ୟାଖ୍ୟା—ରୋଗ ସାମନ୍ତାର ଉପସ୍ଥେତରୁ ବ ସମା ପ୍ରବଳ ହୁଦେ ମୃତ୍ୟୁ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ରହେ । ଦେହରେ ଶକ୍ତିଥିବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଏହା ପ୍ରାକୃତିକ । କନ୍ତୁ ଶକ୍ତି ନଥାଇ

ଉପସ୍ଥେତର ବାସନା ବସ୍ତ୍ରବତ୍ । ସ୍ୱେଚ୍ଛ ଚର୍ଚ୍ଚିତା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଜୀବନର ଚୁର୍ଣ୍ଣି ହୋଇଥାଏ । ଅସହାୟ ଅବସ୍ଥାରେ ଧନ ସମ୍ପତ୍ତି ଓ ଚଞ୍ଚଳତାର ଆଶା ପ୍ରବଳ ହୁଏ ।

ଏହି ପରିପ୍ରେକ୍ଷରେ ଶଙ୍କରାଚାର୍ଯ୍ୟ, ଯୁବକ ଅବସ୍ଥାରୁ ବୃଦ୍ଧାବସ୍ଥାରେ ପହଞ୍ଚିବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମନୁଷ୍ୟର ଦେହ ଅବସ୍ଥାକୁ ସୁନ୍ଦରଭାବେ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିଅଛନ୍ତି । ବୃଦ୍ଧାବସ୍ଥାରେ ଶରୀରର ପରିବର୍ତ୍ତନ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଜମେ ଜମେ ସମସ୍ତ ଦେଶ ପକ୍ୱ ହୋଇଯାଏ । ଦାନ୍ତ ପଡ଼ିଯା ଆହୁ ହୋଇ ଜମେ ଜମେ ସମସ୍ତ ଦାନ୍ତ ପଡ଼ିଯାଏ ଏବଂ କଥା ସ୍ପଷ୍ଟ ହୁଏ ନାହିଁ । ମେରୁଦଣ୍ଡ ଦୁର୍ବଳ ହୋଇ ସିଧାଭାବେ ଘୁରିହୁଏ ନାହିଁ । ହାତ ଧରି ସିଧା ଘୁରିବାକୁ ଦେଖିଲେ ମଧ୍ୟ ଶରୀରର ଦୁର୍ବଳତା ହେତୁ ହାତ ଅସ୍ତ୍ର ହେଲେ ନାହିଁ । ଶରୀରର ଏପରି ଦୟନୀୟ ଅବସ୍ଥା ହୁଏ ।

ଆଶା ବଳବତ୍ତା । ଶେଷ ନିଃଶ୍ୱାସ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଆଶାଛଡ଼େ ନାହିଁ । ଅର୍ଥ ସମ୍ପତ୍ତର ବାସନା ଅତ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରବଳବତ୍ତର ହୁଏ ଏବଂ ଲୋଭ ବାସନା ଲୋପ ହୁଏନାହିଁ । ଭତ୍ତରେ ବାଞ୍ଛିଲେ ମଧ୍ୟ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଚଞ୍ଚଳାର ଆଶା ସମସ୍ତଙ୍କର ରହେ । ଦେବାଲ୍ତ ବାକ୍ୟଗୁଡ଼ିକୁ ମନନ କରି ସତ୍ତତା ଭତ୍ତଦାନଙ୍କଠାରେ ମନରଖିଲେ ଏହି ପ୍ରବଳତା ଆଶା ଜଟୁ ପରମାଣରେ ମୂଳ ପଡ଼ିଯାଏ । ଏହି ଆଶାର ବିନାଶ ନ ହେତା ହେରୁ ଆମକୁ ପୁନଃପୁନଃ ଜନ୍ମ-ମରଣ ତନ ଦେଇ ଚତ ଭତ୍ତାକୁ ପଡ଼େ । ମୋକ୍ଷ ପ୍ରାପ୍ତି ହୁଏ ନାହିଁ । ତେଣୁ ହେ ମୂଢ଼ ! ନତ୍ୟ ଆନନ୍ଦ ସ୍ୱରୂପ ବ୍ରହ୍ମପ୍ରାପ୍ତି ଲକ୍ଷ୍ୟରେ ଆଶା ତ୍ୟାଗକରି ଶ୍ରଦ୍ଧାର ଗୋବିନ୍ଦଙ୍କ ଭଜନ କର ।

ଅଗ୍ରେ ବହ୍ନିଃ ପୃଷ୍ଠେ ଭାନୁ
ରାତ୍ରୌ ଚିବୁକସମର୍ପିତଜାନୁଃ ।
କରତଳଭିକ୍ଷସ୍ତରୁତଳବାସ-
ସ୍ତଦପି ନ ମୁଞ୍ଚତ୍ୟାଶାପାଶଃ ॥ ୧୬ ॥
(ଭଜ-ଗୋବିନ୍ଦଂ ଭଜ-ଗୋବିନ୍ଦଂ ... ...)

ଜନରେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରେ ଅଗ୍ନି ପ୍ରଜ୍ୱଳନର ଅବାଧ ସିଦ୍ଧି ସୃଷ୍ଟି କରିବେ ଦେଖାଇ ଏବଂ ସ୍ୱଶରେ ଜାନୁଦ୍ୱୟ ମଧ୍ୟରେ ଥେ ଉତ୍ତରୁ ଦୃଷ୍ଟିଦେଖି (ଶୀତର ପ୍ରକୋପରୁ ରକ୍ଷା ପାଇବା ପାଇଁ), ତରୁତାରରେ ଦେବଳ ରକ୍ଷା ଜନ୍ମର କର ବୃକ୍ଷମୂଳରେ ବାସ ତଥା ମଧ୍ୟ ଆଶାର ପାଶ ଛିଣ୍ଡେ ନାହିଁ ।

ବ୍ୟାଖ୍ୟା—ମୂଳ ପଦ୍ଧତିରେ ଗୁରୁସଙ୍କର ଆଶା ଜପର ମୁଖ୍ୟ ପର୍ଯନ୍ତ ବର୍ଣ୍ଣନାର ପରେ ବୁଝାଇବାପରେ ଏଠାରେ ସଙ୍କଳ୍ପୀମାନଙ୍କ ଭ୍ରମଣକାଳ ସନ୍ନ୍ୟାସୀମାନଙ୍କର ଆଶାର ଜଘନ୍ୟ ଆବଶ୍ୟକତା ବୁଝାଇଅଛନ୍ତି । ଆଶା, ଜପର ପ୍ରକୃତିର ଜଘନ୍ୟ ଏବଂ ଦେହ-ଦ୍ୱେଷୀ ଜପର ଏଥରୁ ମୁକ୍ତ ହୁଅଁନ୍ତି ବର୍ଣ୍ଣନା ଗାଇଛନ୍ତି ।

ଏପରି ସନ୍ନ୍ୟାସୀ, ଯେ ସମସ୍ତ ଦୃଶ୍ୟ ସୁବିଧା ତ୍ୟାଗ କରିଅଛନ୍ତି, ଏପରିକି ଜୀବନ ଧାରଣୀୟ ବସ୍ତୁ ଅର୍ଥାତ୍ ଅନ୍ନ, ବସ୍ତ୍ର ଏବଂ ରହିବାପାଇଁ କୁଟୀର ମଧ୍ୟ ଜଳଦିଏ ନାହିଁ, ଶୀତଦିନେ ଶୀତର ପ୍ରକୋପରୁ ରକ୍ଷା ପାଇବାପାଇଁ ବସ୍ତ୍ରଟିରେ ଅଗ୍ନି ଜାଳି ଶରୀର ଉଷ୍ମ ରଖନ୍ତି ଅଥବା ସ୍ପର୍ଶ ଉତ୍ତପ୍ତରେ ଉପବେଶନ କରନ୍ତି, ପିଠି ଶୀତକୁ ଦେଖାଇ ଶୀତରୁ ରକ୍ଷା ପାଆନ୍ତି, ଗ୍ରୀଷ୍ମରେ ଅଗ୍ନିର ଅଭାବରେ ସୂର୍ଯ୍ୟକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି ଦୁଇ ହାତ ମଧ୍ୟରେ ଚୋଟାକୁ ଘୂର୍ଣ୍ଣାଇ ଶୀତରୁ ରକ୍ଷା ପାଆନ୍ତି, ପାଣି ଅଭାବରୁ ଜଳପାତ୍ରରେ କେବଳ ରକ୍ଷା ଉତ୍ତପ୍ତ କରନ୍ତି ଏବଂ ପଥପାର୍ଶ୍ୱରେ ଯେ କୌଣସି ବୃକ୍ଷମୂଳେ କେବଳ ଅଳ୍ପସ୍ୱ ଜଳନ୍ତି; ସେମ୍ପରି ସଙ୍କଳ୍ପୀ ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ମଧ୍ୟ ଆଶା ପାଖରୁ ମୁକ୍ତ ହୁଅଁନ୍ତି ।

ସଂସାରର ବସ୍ତୁଗୁଡ଼ିକର ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ତ୍ୟାଗ, ତ୍ୟାଗ ନୁହେଁ । ବସ୍ତୁଗୁଡ଼ିକ ଜଳ ପାତ୍ରରେ ଥାଉ ବା ନଥାଉ ସେଗୁଡ଼ିକ ପ୍ରତି ଲାଳସାର ତ୍ୟାଗ ହେଉଛି ପ୍ରକୃତ ତ୍ୟାଗ । ସାଧାରଣର ଜହ୍ନ ଜାମନା ବା ବାସନା ନାହିଁ ସେ ସଂସାର ଭିତରେ ଥାଇ ମଧ୍ୟ ତ୍ୟାଗୀ ହୋଇପାରନ୍ତି । ଜମେନ୍ଦ୍ରିୟମାନଙ୍କୁ ବାହ୍ୟ ଦୃଶ୍ୟ ଭୋଗରୁ ସଯତ୍ନରେ, ଅନ୍ତଃକରଣରେ ସେହି ଦୃଶ୍ୟ ଭୋଗର ବାସନା ରହିଲେ ତାହାକୁ ଗାଁଜାରେ 'ମିଥ୍ୟାଚାର' କୁହାଯାଇଅଛି । ଅନ୍ତଃକରଣ ଶୁଦ୍ଧରେ ଆତ୍ମଜ୍ଞାନପୂର୍ଣ୍ଣକ ପୂର୍ଣ୍ଣତ୍ୱରେ ଈଶ୍ୱରାନନ୍ଦଠାରେ ମନହେଲେ କେବଳ ଆମକୁ ଆଶା ପାଶରୁ ମୁକ୍ତ ମିଳେ । ସମସ୍ତ ଭୋଗ ସାମଗ୍ରୀ ତ୍ୟାଗକଲ ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ମୁକ୍ତ ମିଳେ ନାହିଁ । ଭେଣ୍ଡି ହେ ମୂଢ ! ଅନ୍ତଃକରଣରେ ପରମ ଈଶ୍ୱର ଜାତ ଜଗତ ସଙ୍କଳ୍ପ ଗୋବିନ୍ଦଙ୍କ ଭଜନ କର ।

କୁରୁତେ ଗଙ୍ଗାସାଗରଗମନଂ
ବ୍ରତପରିପାଳନମଥବା ଦାନମ୍ ।
ଜ୍ଞାନବିହୀନଃ ସର୍ବମତେନ
ମୁକ୍ତିଂ ନ ଭଜତି ଜନ୍ମଶତେନ ॥ ୧୭ ॥
(ଭଜ-ଗୋବିନ୍ଦଂ ଭଜ-ଗୋବିନ୍ଦଂ ... —)

କେତେ ଗଙ୍ଗା-ସାଗର ସ୍ନାନ ଅଥବା ବ୍ରତୋପବାସ ଓ ଦାନକର, ଜ୍ଞାନ-ଶୂନ୍ୟ ହେଲେ ଶତ ଜନ୍ମରେ ମଧ୍ୟ ମୁକ୍ତି ମିଳେ ନାହିଁ ।

ବ୍ୟାଖ୍ୟା—ପବିତ୍ର ଗଙ୍ଗାନଦୀ ବଙ୍ଗୋପସାଗରରେ ମିଶିଥିବା ସ୍ଥାନକୁ ଗଙ୍ଗା-ସାଗର କୁହାଯାଏ । ଅନ୍ତତଃ ମଧ୍ୟ ଗଙ୍ଗା ଏବଂ ସାଗର ଅର୍ଥ ବୁଝାଯାଇପାରେ । ଗଙ୍ଗାନଦୀ ସବୁଠାରେ ପବିତ୍ର ହେଲେ ମଧ୍ୟ ବନାରସ, ପ୍ରୟାଗ, ହରିଦ୍ୱାର ଭଳିଆନ୍ତ ସ୍ଥାନରେ ଅତି ପବିତ୍ର ତୀର୍ଥ ରୂପେ ଧରାଯାଏ । ସାଗର- ସଙ୍ଗମତୀର୍ଥ ରୂପେ ପରିଗଣିତ । ମୁକ୍ତି ଲକ୍ଷ୍ୟରେ ଆମେ ଉଲ୍ଲିଖିତ ତୀର୍ଥରେ ସ୍ନାନ କରୁ । ଅନ୍ତତଃ ମଧ୍ୟ ନାନାପ୍ରକାର ବ୍ରତୋପ-ବାସ କରୁ ଏବଂ ଦାନ ଦେଉ । ଧର୍ମଜ୍ଞାନରେ ଗଙ୍ଗାସାଗରସ୍ଥିତ ସମସ୍ତ ତୀର୍ଥ ପର୍ଯଟନ ଜଗତ ବନ୍ଧୁରଙ୍କ ସାଧନା କରୁ ଏବଂ ବ୍ରତ, ଉପବାସ, ଦାନ, ଧର୍ମ ଆଦି ସମସ୍ତ ଅନ୍ତରଙ୍ଗ ସାଧନା କରୁ । ଗଙ୍ଗା, ଗୋଦାବଗ୍ଧ, ବୈତରଣୀ ଆଦି ନଦୀରେ ବୁଡ଼ ପକାଉ । ମୁକ୍ତି ଲକ୍ଷ୍ୟରେ ଅଲଭ୍ୟ ସ୍ନାନଘୋରର ତାଲିକା ବେଷ୍ଟି ନାନା ତୀର୍ଥସ୍ଥାନ ବୁଲୁ । ପ୍ରତ୍ୟାଗରେ ସତର ସହାନ୍ତି ଜନ ସ୍ନାନଜନ୍ୟେ ମୁକ୍ତି ହୋଇଗିବା ବିଶ୍ୱସ କରୁ । ଉପଭାସାନ ନାପ୍ରକାର କ୍ରତ ଉପବାସ କରୁ । ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କୁ ସ୍ପର୍ଶ ଉଦ୍ଦରେ ଦାନ ଦେଉ । ଏହିପରି ସମସ୍ତ ଚାର୍ଯ୍ୟର ଲକ୍ଷ୍ୟ ହେଉଅଛୁ, ସ୍ପର୍ଶ ଉପାର୍ଜନ କରିବା ଏବଂ ଈଶ୍ୱରଙ୍କଠାରୁ ମୁକ୍ତି ପାଇବା ।

ଶଙ୍କରାଚାର୍ଯ୍ୟ କହୁଛନ୍ତି—ଯଦି ଆତ୍ମଜ୍ଞାନ ଉଦୟ ହୋଇନାହିଁ, ଏହିପରି ଜେତେ ବନ୍ଧୁରଙ୍କ ଏବଂ ଅନ୍ତରଙ୍ଗ ସାଧନ ରେ ଶତଜନ୍ମ ଅତିବାହିତ ହୋଇଗଲେ ମଧ୍ୟ ଭବସାର ସଂସାର ବନ୍ଧନରୁ ମୁକ୍ତ ହୁଏ ନାହିଁ ।

ଅନ୍ତଃକରଣର ପବିତ୍ରତା ନଥାଇ କେବଳ ସମସ୍ତେ ଏପରି ଧର୍ମାଚାର୍ଯ୍ୟ କରୁଛନ୍ତି ଜ୍ଞାନରେ ଆଚରଣ ଜଳେ ଜଳୁ ମୁଖ୍ୟ ରହେନାହିଁ । ଜ୍ଞାନବଞ୍ଚନ ହୋଇ ଏପରି ଅନେକ ଜନ ସର୍ଯନ୍ତ ଆଚରଣ କଲେ ମଧ୍ୟ ମୁକ୍ତି ମିଳେ ନାହିଁ । ଅବଶ୍ୟ ଏ ସବୁର ମୂଲ୍ୟ କହୁ ନାହିଁ ତାହାକୁହେଁ, କିନ୍ତୁ ଆମର ଚିତ୍ତାଧାତ୍ୱ ଏବଂ ଈଶ୍ୱର ପବିତ୍ରତା ଲକ୍ଷ୍ୟ କରିବା କଥା । ଆମ ସାଧୁ ଜ ଈଶ୍ୱରରେ ଜ୍ଞାନ ପୂର୍ଣ୍ଣକ ଏପରି ଚାର୍ଯ୍ୟ କରୁନାହେଁ । ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱାତ୍ମକ ଏବଂ ଭାନସିକ ଈଶ୍ୱରରେ ଚାର୍ଯ୍ୟକରୁ । ଗୀତାଶ୍ଳୋକରେ ଦେବଦର୍ଶନର ଯେତେ ଈଶ୍ୱର ନଥାଏ, ନୂତନ ସ୍ଥାନ ଦେଖିବା ଅଛନ୍ତି ଦେଖିରହେ । କ୍ରତ ଉପବାସରେ କେବଳ ଆଡ଼ାଇର ପଦ୍ଧତିଗିନ ଦୁଏ ଅଥବା ଉପବାସ ଦ୍ୱାରା ଶଙ୍କରଙ୍କୁ କଷ୍ଟଦେଇ ବଧିରସ୍ୱନ କେବଳ ଘାଳନ ଉଦ୍ଘାଏ । ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ଚର୍ଚ୍ଚା ନଥାଏ । ଦାନରେ ଦେଖାଣିଆ ଈଶ୍ୱର ବା ଅହଂଈଶ୍ୱରର ପ୍ରକାଶ । ସ୍ତ୍ରୀପୁତ୍ରଙ୍କ ଦେଶ, କାଳ, ପାତ୍ରରେ ଅର୍ପଣ ଈଶ୍ୱରରେ ଦାନ ହଆଗାଏ ନାହିଁ ।

ଶ୍ରୀଗୁରୁ ଚରଣାରେ ଶ୍ରଦ୍ଧାପୂର୍ବକ ସେବେବେଳେ ସମସ୍ତ ଘାତ୍ୟାଶନ, ଉପବାସ, ଦାନ ଇତ୍ୟାଦି ଉତ୍ସର୍ଗୀକୃତ ଭାବରେ ତାହା ଫଳଦାସ୍ତ ହୁଏ । ମୁଁ (ଆତ୍ମା)ର ପ୍ରକୃତଜ୍ଞାନ ଏବଂ ଅନ୍ତଃକରଣ (ମନ, ବୁଦ୍ଧି, ଅହଙ୍କାର, ଚିତ୍ତ)ର ପବିତ୍ରତା ଆମକୁ ସଂସାର ଜଞ୍ଜାଳରୁ ମୁକ୍ତକରି ପ୍ରକୃତ ଆନନ୍ଦ ଦିଗକୁ ନେଇଯାଏ । ହେ ମାନବ, ତୁମର ପ୍ରକୃତ ସ୍ୱରୂପ ଚିନ୍ତାକର । ଉପନିଷଦ (ତୁମେ ତାହା ଅଟ) ମହାବାକ୍ୟ ହୃଦୟଙ୍ଗମ କର । ଘାତ୍ୟାଶନ, ଉପବାସ, ଦାନ ଇତ୍ୟାଦି ସତ୍‌କାର୍ଯ୍ୟ ମଧ୍ୟ ବୃଥା ଜ୍ଞାନରେ ଅନେକ ଜନ୍ମରେ ମଧ୍ୟ ମୁକ୍ତ ହେଇପାରେ ନାହିଁ । ତେଣୁ ହେ ମୂଢ଼ ! ଜ୍ଞାନପୂର୍ବକ ଆତ୍ମତତ୍ତ୍ୱରେ ରତ ହୋଇ ସଦ୍ଗୁରୁ ଗୋବିନ୍ଦଙ୍କ ଭଜନ କର ।

ପୁରମନ୍ଦିରତରୁମୂଳନିବାସଃ
ଶଯ୍ୟା ଭୂତଳମଜିନଂ ବାସଃ ।
ସର୍ବପରିଗ୍ରହଭୋ ଗତ୍ୟାଗଃ
କସ୍ୟ ସୁଖଂ ନ କରୋତି ବିରାଗଃ ॥ ୧୮ ॥
(ଭଜ-ଗୋବିନ୍ଦଂ ଭଜ-ଗୋବିନ୍ଦଂ.....)

ଦେବମନ୍ଦିର ବା ବୃକ୍ଷତଳ ନିବାସ ସ୍ଥାନ, ପୃଥ୍ୱୀତଳ କେବଳ ଶଯ୍ୟା, ମୃଗଚର୍ମ କେବଳ ବସ୍ତ୍ର ଏବଂ ସକଳ ପ୍ରକାର ଭୋଗର ତ୍ୟାଗ—ଏତ୍ତାଦୃଶ ବୈରାଗ୍ୟ ତାହାକୁ ସୁଖ ନ ପ୍ରଦାନ କରେ ?

ବ୍ୟାଖ୍ୟା—ଏହା ତ୍ୟାଗ ଓ ବୈରାଗ୍ୟର ସୁନ୍ଦର ବର୍ଣ୍ଣନା । ଜାଗତିକ ସୁଖ ଭୋଗ କରୁଥିବା ବ୍ୟକ୍ତି ଏହା ବୁଝି ପାରିବା ଜରୁରୀ । ସେମାନେ ପରମାତ୍ମାରେ କେବଳ ସୁଖ ଅନୁଭବ କରନ୍ତି ସେମାନେ ଜାଗତିକ ସୁଖକୁ ତୁଚ୍ଛ ମନେକରନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କର ଅନ୍ତରରେ କେବଳ ସୁଖ, ଅନ୍ତରରେ କେବଳ ଅତ୍ମନ ଏବଂ ଅନ୍ତରରେ କେବଳ ଜ୍ୟୋତି ଦର୍ଶନ କରନ୍ତି (୫-୨୪ ଗୀତା) ସେତ୍ତାଦୃଶ ଯୋଗୀ କେବଳ ଏହା ଅନୁଭବ କରିପାରନ୍ତି ।

ଆମେ ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାର ଭୋଗ ସାମଗ୍ରୀ ଦ୍ୱାରା ସୁଖ ପାଇବା ଇଚ୍ଛା କରୁ । ପ୍ରତ୍ୟେକେ ଅନ୍ୟଙ୍କୁ ଅଙ୍ଗୁଳି ଦେଖାଇ ସୁଖରେ ରହିବା କଥା । କିନ୍ତୁ କେହିକେହି ସୁଖରେ ନାହାନ୍ତି । ସେତେ ଭୋଗକରନ୍ତୁ ବଢାଇବା ସେମାନଙ୍କ ହୃଦୟରେ ମନ ସେତେ ଅଶାନ୍ତି ରହିଥାଏ । ସାମାନ୍ୟ ବ୍ୟବହୃତ ବସ୍ତୁପ୍ରତି ମଧ୍ୟ ଆସକ୍ତି, ବନ୍ଧନର କାରଣ ହୁଏ । ତେଣୁ ପ୍ରକୃତ ଜ୍ଞାନୀ ସମସ୍ତ ତ୍ୟାଗ କରନ୍ତି । ଅତି ଅବଶ୍ୟଜ୍ଞକୁ ବସ୍ତୁ ମଧ୍ୟ ଜୀବନ

ଜୀବନରେ, ଚିତ୍ତ ଚଞ୍ଚଳ କରିଥାଏ । ମନରେ ଦୃଷ୍ଟିନ୍ତା ଉତ୍ପନ୍ନହୋଇ କୋମଳ ହୃଦୟରେ ଘୋଇଲେ ମଧ୍ୟ ଜଡ ହୁଏପାରିନି । ପଙ୍କଦାର, ଧନସମ୍ପତ୍ତି, ବଦ୍ୟା, ପ୍ରତିଷ୍ଠା ଆଦରୁ ପ୍ରକୃତ ସୁଖ ମିଳେନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ସମସ୍ତପାଇଁ ସେଇ ସୁଖ ମିଳେ ତାହା ସ୍ଥାୟୀ ନୁହେଁ ଏବଂ ଅନର୍ଥର କାରଣ ମଧ୍ୟ ହୁଏ । ଜଗତର ସମସ୍ତ ବସ୍ତୁ ଭସ୍ମୀଭୂତ, ବୈରାଗ୍ୟ କେବଳ ଉତ୍ସୃତ ।

ଆତ୍ମଜ୍ଞାନପୂର୍ବକ ସୁଖ ସମ୍ଭୋଗଜନିତ ବସ୍ତୁଗୁଡ଼ିକୁ ତ୍ୟାଗକରି ତତ୍ତ୍ୱ ଉପଲବ୍ଧିର ଜନତ ତାପରାକୁ ଯେ ତ୍ୟାଗ କରିଥନ୍ତି, ସେହି କେବଳ ପ୍ରକୃତରେ ସୁଖୀ । ଏହି ପଦ୍ୟଟିରେ କୌଣସି ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଜାଗାସ୍ଥଳ କୁହାଯାଇ ନାହିଁ । ସେ କୌଣସି ସ୍ଥାନରେ ରହିପାରନ୍ତି । ଦେବମନ୍ଦିର ବା ବୃକ୍ଷତଳ ତାହାଙ୍କର ନିବାସସ୍ଥଳ । ଭୂମିତଳ ହେଉଛୁ ଶଯ୍ୟା । ଲଜ୍ଜା ନିବାରଣ ପାଇଁ ସାମାନ୍ୟ କନ୍ଥ ଆବରଣର ଦେବଳ ଆବଶ୍ୟକତା ଥାଏ । ମୃଗଚର୍ମ ହେଉଛୁ ବସ୍ତ୍ର । ସମସ୍ତ ପ୍ରକାର ଉପଭୋଗର ତ୍ୟାଗରେ ସେ ଆନନ୍ଦ ପାଆନ୍ତି ।

ଯେତେବେଳେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଭୋଗ ବାସନା ମନରୁ ଲୋପ ହୋଇ ନ ଥାଏ ସେହି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଭୋଗବସ୍ତୁଗୁଡ଼ିକୁ ତ୍ୟାଗକରି ହୁଏ ନାହିଁ । ସେମାନେ, ମନରେ ଉତ୍ପନ୍ନ ହେଉଥିବା ସମସ୍ତ ପ୍ରକାର କାମନା ତ୍ୟାଗ କରି, ଆତ୍ମାରେ କେବଳ ସନ୍ତୋଷ ଲାଭ କରନ୍ତି ସେମାନଙ୍କୁ ଜାଗତିକ ପଦାର୍ଥ କିଛୁ ସୁଖକର ବୋଧହୁଏ ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ଏହି ଭାବ ବାହ୍ୟଭାଗରୁ ନ ହୋଇ ଅନ୍ତଃକରଣରୁ ହେବା ଆବଶ୍ୟକ । ଅନ୍ତଃକରଣର ସମ୍ପତ୍ତି ବୃଦ୍ଧି ଫଳରେ କେବଳ ବାହ୍ୟ ସମ୍ପତ୍ତି ତ୍ୟାଗ ହୁଏ । ପରମାତ୍ମଜ୍ଞାନ ନ ହେଲେ ଏହା ସମ୍ଭବ ନୁହେଁ ।

କେତେ ଧନ, ମାନ, ଜ୍ଞାନ (ପଣ୍ଡିତ) ହେଲେ ମଧ୍ୟ ପ୍ରକୃତ ସୁଖ ପାଇ ପାରନ୍ତି ନାହିଁ । ସେମାନେ ସମସ୍ତ ପ୍ରକାର ଜଞ୍ଜାଳର ତ୍ୟାଗ କରିପାରନ୍ତି ସେମାନେ କେବଳ ପ୍ରକୃତ ଆନନ୍ଦ ଉପଲବ୍ଧ କରନ୍ତି । ସେଣୁ ତ୍ୟାଗପୂର୍ବକ ଭୋଗ କରିବା ଉପନିଷଦ୍‌ରେ କୁହାଯାଇ ଅଛୁ । ହେ ମୂଢ଼ ! ତେଣୁ ସଂପ୍ରକାର ଭୋଗ ତ୍ୟାଗ କରି ଆନନ୍ଦ ପୂର୍ବକ ସଦ୍ଗୁରୁ ଗୋବିନ୍ଦଙ୍କ ଭଜନ କର ।

ଯୋଗରତୋ ବା ଭୋଗରତୋ ବା
ସଙ୍ଗରତୋ ବା ସଙ୍ଗବିହୀନଃ ।
ଯସ୍ୟ ବ୍ରହ୍ମଣି ରମତେ ଚିତ୍ତଂ
ନନ୍ଦତି ନନ୍ଦତି ନନ୍ଦତ୍ୟେବ ॥ ୧୯ ॥
(ଭଜ-ଗୋବିନ୍ଦଂ ଭଜ-ଗୋବିନ୍ଦଂ ... ...)

ଯୋଗରେ ରତ ହୁଅ ଅଥବା ଜ୍ଞେଗରେ ରତ ହୁଅ, ବସ୍ତୁର ସଙ୍ଗରେ ଥିବା ସଙ୍ଗବର୍ଜନ ହୁଅ, ସେଓମାନଙ୍କର ଚିତ୍ତ ସଦ୍ଗତା ବ୍ରହ୍ମରେ ରମଣ କରୁଥାଏ ସେମାନେ କେବଳ ପ୍ରକୃତ ଆନନ୍ଦ ପାଆନ୍ତି ।

ବ୍ୟାଖ୍ୟା—ଯେଉଁମାନେ ଯୋଗରେ ରତ ଥାଆନ୍ତି ସେମାନଙ୍କୁ 'ଯୋଗୀ' ଏବଂ ଯେଉଁମାନେ ଜ୍ଞେଗରେ ରତ ରହନ୍ତି ସେମାନଙ୍କୁ 'ଜ୍ଞେଗୀ' କୁହାଯାଏ । ପଞ୍ଚ ଜ୍ଞାନେନ୍ଦ୍ରିୟ (ଶ୍ରୋତ, ତ୍ୱକ୍, ଚକ୍ଷୁ, ରସନା, ଘ୍ରାଣ) ଭୋଗ ଚକ୍ଷାରେ ପଞ୍ଚ ବସ୍ତୁ (ଶବ୍ଦ, ସ୍ପର୍ଶ, ରୂପ, ରସ, ଗନ୍ଧ) ପ୍ରତି ଅକୃଷ୍ଟ ହୁଅନ୍ତି । ସେପ୍ରି ବସ୍ତୁର ଇନ୍ଦ୍ରିୟମାନଙ୍କର ସଂଯୋଗକୁ 'ସଙ୍ଗ' କୁହାଯାଏ । ବସ୍ତୁ ଧ୍ୟାନରୁ ଏହି ବସ ଇନ୍ଦ୍ରିୟର ଆରମ୍ଭ । କାମ, ସମସ୍ତ ଅନର୍ଥ ଓ ପତନର କାରଣ । ଇନ୍ଦ୍ରିୟମାନଙ୍କୁ ଆୟତ୍ତ କରିବା ସହଜ କାର୍ଯ୍ୟ ନୁହେଁ । ଏହା ଧୀରେ ଧୀରେ ଅଭ୍ୟାସ କରିଯାଏ । ଅଭ୍ୟାସ ଏବଂ ବୈରାଗ୍ୟ ଦ୍ୱାରା ମନକୁ ଆୟତ୍ତ କରିବା ବସ୍ତୁ ଶାସ୍ତ୍ରରେ କୁହାଯାଇଅଛି । ବୁଦ୍ଧି ଦ୍ୱାରା ଧୃତି (ଧୈର୍ଯ୍ୟ)କୁ ଧାରଣ କରି ମନ, ପ୍ରାଣ ଏବଂ ଇନ୍ଦ୍ରିୟମାନଙ୍କ ଜିନ୍ଦାକୁ ଆୟତ୍ତ କରିବାକୁ ପଡ଼େ । ସଂସାରର ସମସ୍ତ ବସ୍ତୁ ଜ୍ଞେଗରେ ମଧ୍ୟ ଆମେ ଯୋଗୀ ହୋଇ ପାରିବା । ସଂସାରର ସମସ୍ତ ବସ୍ତୁ ତ୍ୟାଗ କରିଥିବା ଯୋଗୀମାନେ ମଧ୍ୟ ବେଳେବେଳେ ସଂସାରର ବସ୍ତୁସ୍ପର୍ଶରୁ ଚଞ୍ଚଳତା ଜ୍ଞେଗୀ ହୋଇପଡନ୍ତି । ଏହିପରି ଅନେକ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ଆମେ ଇତିହାସ ଓ ପୁରାଣରେ ଦେଖିବାକୁ ପାଉ ।

ଏହି ପରିପ୍ରେକ୍ଷରେ ଜ୍ଞେୟସ୍ୱଯଂ, ବ୍ରହ୍ମାନୁଭୂତ ଓ ଏହାର ସ୍ପର୍ଶ ବସ୍ତୁ କହୁଛନ୍ତି । ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ହୁଅନ୍ତୁ ଅଥବା ଗୃହୀ ହୁଅନ୍ତୁ ଯାହାଙ୍କର ମନ ସଦ୍ଗତା ବ୍ରହ୍ମଚିନ୍ତାରେ ରମଣ କରୁଥାଏ ସେମାନଙ୍କୁ କେବଳ ପ୍ରକୃତ ଆନନ୍ଦ ପାଇ ପାରନ୍ତି । ହିମାଳୟ ଗୁମ୍ଫାରେ ବସି ସାଧନ କରୁଥିବା ମନ, ଯଦି ସଂସାର ମଧ୍ୟରେ ପଡ଼ି ବୁଲୁଥାଏ ତେବେ ପ୍ରକୃତ ଆନନ୍ଦ ମିଳେ ନାହିଁ । ଜିନ୍ଦାଳାଶ ସଂସାର ମଧ୍ୟରେ ରହି ମଧ୍ୟ ମନକୁ ଯଦି ଦୈହିକ ବାସନା ସ୍ପର୍ଶ କରିପାରେ ନାହିଁ, ତେବେ ସେ ବ୍ରହ୍ମାନନ୍ଦ ଲାଭ କରିପାରନ୍ତି । ବସ୍ତୁ ଚିନ୍ତାରୁ ମନର ଅଶାନ୍ତି ଏବଂ ଅସ୍ୱାନନ୍ଦ ଅଟଳା । ସେ ଜଗତ ଇନ୍ଦ୍ରିୟମାନଙ୍କୁ ଜୟ ପୂର୍ବକ ଚିତ୍ତ ସମାହିତ କରିପାରି ନାହାନ୍ତି ତାହାଙ୍କର ବୁଦ୍ଧି କଥାଏ ଜମ୍ବା ଈଶ୍ୱର ପ୍ରେମୁକ ଭାବନା କଥାଏ । ଯାହାଙ୍କର ସେହିଭଳି ଚିନ୍ତା ବା ଭାବନା କଥାଏ ସେ ଶାନ୍ତି ପାଇ ପାରନ୍ତି ନାହିଁ । ଯାହାଙ୍କର ଶାନ୍ତି ନାହିଁ ତାହାଙ୍କର ସୁଖ କେଉଁଠାରେ ?

(୨-୬୨ ଗୀତା)

ସଂସାରରେ ରହି ଶାନ୍ତି ପାଇବା ସହଜସାଧ୍ୟ ନୁହେଁ । ଜ୍ଞାନ ଏବଂ ସାଧନା ଆବଶ୍ୟକ । ଭିସରକୁ ଉଠି ସେହି ସ୍ତରରେ ପହଞ୍ଚିଲେ କେବଳ ଶାନ୍ତି ପାଇପାରିବା । ଯୋଗୀ, ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ହୋଇଗଲେ ମଧ୍ୟ ଶାନ୍ତି ପାଇବା ସମ୍ଭବ ନୁହେଁ । ସଂସାରର

ସମସ୍ତ ଜଞ୍ଜାଳ ମଧ୍ୟରେ ରହି ମଧ୍ୟ ଏହା ସମ୍ଭବ । ଇନ୍ଦ୍ରିୟଗୁଡ଼ିକ ସ୍ୱତଃ ବହିର୍ମୁଖୀ । ଇନ୍ଦ୍ରିୟଗୁଡ଼ିକୁ ଅନ୍ତର୍ମୁଖୀ କରି ବ୍ରହ୍ମଚିନ୍ତାରେ ଲଗାଇବାକୁ ହୁଏ । ଆମେ, ପରମାତ୍ମା (ବ୍ରହ୍ମ)ଙ୍କ ଅଂଶ । ବ୍ରହ୍ମଙ୍କ ସ୍ୱରୂପ ହେଉଛୁ ଆନନ୍ଦ । ଆମେ ଆନନ୍ଦର ଅଂଶ । ତେଣୁ ପୂର୍ଣ୍ଣ ସ୍ୱରୂପ ଆନନ୍ଦ ପାଇବା ଆମର ନୈସର୍ଗିକ ଅଧିକାର । ଆମେ ଭୁଲ ମାର୍ଗରେ ଗତି କରି ସେହି ପୂର୍ଣ୍ଣ ଜ୍ଞେନ୍ଦ୍ରୁ ଦୂରେ । ତେଣୁ ଆମର ଏପରି ଅବସ୍ଥା ! ଭଗବାନଙ୍କଠାରେ ମନ ଲଗି, ଅନ୍ତଃକରଣକୁ ପବନ କରି ଜଗତର ସମସ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟ କରେ ମଧ୍ୟ ଆମେ ଏହି ସୁଖ ପାଇପାରିବା । ଯୋଗରତ ହୁଅ ବା ଜ୍ଞେଗରତ ହୁଅ, ସଙ୍ଗରତ ହୁଅ ବା ସଙ୍ଗବର୍ଜନ ହୁଅ, ଯେଉଁମାନଙ୍କର ମନ ସବୁବେଳେ ବ୍ରହ୍ମଚିନ୍ତାରେ ରତ୍ନ, ସେମାନେ କେବଳ ସଦ୍ଗତା ଆନନ୍ଦରେ ବିଚରଣ କରନ୍ତି । ତେଣୁ ହେ ମୂଢ଼ ! ଯେ କୌଣସି ଅବସ୍ଥାରେ ମଧ୍ୟ ବେଦାନ୍ତ ବାକ୍ୟରେ ସଦ୍ଗତା ରମଣ କର ଗୋବିନ୍ଦଙ୍କ ଭଜନ କର ।

ଭଗବଦ୍ଗୀତା କିଂଚିଦଧୀତା
ଗଙ୍ଗାଜଲଲବକଣିକା ପୀତା ।
ସକୃଦପି ଯେନ ମୁରାରିସମର୍ଚ୍ଚା ।
କ୍ରିୟତେ ତସ୍ୟ ଯମେନ ନ ଚର୍ଚ୍ଚା ॥ ୨୦ ॥

(ଭଜ-ଗୋବିନ୍ଦଂ ଭଜ-ଗୋବିନ୍ଦଂ ... ...)

ଭଗବଦ୍ଗୀତା କିଛି ଥରେ ପାଠ କଲେ, ଗଙ୍ଗାଜଳ ଟୋପାଏ ଥରେ ପାନ କଲେ, ପରମେଶ୍ୱରଙ୍କୁ କିଛିକ୍ଷଣ ଥରେ ପୂଜନ କଲେ, ସମସ୍ତଙ୍କ ଜାହାଙ୍କର ଜଗତରେ ପ୍ରବେଶ କରିପାରନ୍ତି ନାହିଁ ।

ବ୍ୟାଖ୍ୟା—ଶ୍ରୀମଦ୍ ଭଗବଦ୍ଗୀତା ଭଗବାନଙ୍କ ମୁଖ ନିସୃତ ବାଣୀ । ସମସ୍ତ ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ଗ୍ରନ୍ଥର ସାରଭୂତ । ସଙ୍କଶାସ୍ତ୍ରମସ୍ତୀ ଏବଂ ସମସ୍ତ ଉପନିଷଦ ର ନିର୍ଯାସ । ଏକ ଶ୍ଲୋକ ବା ଏକ ପଦର ଅଭ୍ୟାସ ମଧ୍ୟ ଜୀବନରେ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଆଣି ଦିଏ । ରଜା, ଭଗବାନଙ୍କ ପଦାରବିନ୍ଦରୁ ନିସୃତ । ଭଗବାନ୍ ଶିବଙ୍କ ମସ୍ତକ ଦେଇ ପୃଥିବୀରେ ପବିତ୍ରାକାଶ । ପବିତ୍ରତାର ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଉପାଦାନ । ମୁରାରି (ଭଗବାନ)ଙ୍କ ଭଜନ ଏବଂ ଧ୍ୟାନ ମନରେ ଶାନ୍ତି ଆଣି ଜୀବନର ଲକ୍ଷ୍ୟ ପୂର୍ତ୍ତିକରେ । 'ମୁର' ଅର୍ଥ ଅହଂକାର । ଭଗବାନଙ୍କଠାରେ ସଦ୍ଗତା ମନ ରହିଲେ ଅହଂକାରର କ୍ଲେଶ ହୁଏ, ଯାହା ସମସ୍ତ

ଅଭୀଷ୍ଟର କାରଣ । ତେଣୁ ଭଗବାନଙ୍କର ଅନ୍ୟନାମ ମୁକ୍ତର । ଗୋବିନ୍ଦଙ୍କ ଭଜନ ଏବଂ ସଙ୍କୀର୍ତ୍ତନ ଦ୍ୱାରା ସଙ୍ଗତା ଭଗବାନଙ୍କଠାରେ ଯେ ମନ ରହିବେ ଅହଂକାର ରୂପେ ହୋଇ ଯେଉଁ ପ୍ରକୃତ ଉଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଉପଲବ୍ଧ ହୁଏ । ଆମେ ଯେ ସେହି ଆନନ୍ଦ ସ୍ୱରୂପ ଆତ୍ମା, ବୋଧ ଜନ୍ମିଯାଉଥା । ଏହାହିଁ ଜୀବନ୍ମୁକ୍ତ ଅବସ୍ଥା ବା ଅମରତ୍ୱ ପ୍ରାପ୍ତି ।

ଗୀତାର ମନନ, ଗଙ୍ଗା ଜଳର ସେବନ ଏବଂ ଗୋବିନ୍ଦଙ୍କ ଧ୍ୟାନ ଅମର ତତ୍ତ୍ୱରେ ପହଞ୍ଚିବା ଅନାୟସ ଜଣ ଅମକୁ ଅମରତ୍ୱ ବାଟକୁ ନେଇଯାଏ । ଜନ୍ମରୁ ମାଡ ହିଁ ପ୍ରଚଳ ରୂପେ ଉପଚାର କରେ । ସାମାନ୍ୟ ଅଭ୍ୟାସରୁ ବିଶେଷ ଅନ୍ତରଙ୍ଗ ଜାତ ହୁଏ । ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ପଶ୍ଚାତ୍ପ୍ରକାଶ ପାଇଁ ଗୀତାଧ୍ୟୟନ, ଗଙ୍ଗାଜଳ ସେବନ ଓ ଗୋବିନ୍ଦାର୍ଚ୍ଚନ ଯେ ମୁଖ୍ୟ ଏହା ଏହି ପଦଚ୍ଛେଦର ବକ୍ତବ୍ୟ ।

ଆମେ ପ୍ରତିଦିନ ଗୀତାଧ୍ୟୟନ, ଗଙ୍ଗାଜଳ ସେବନ ଏବଂ ଦେବତା ପୂଜା ଜଳେ ମଧ୍ୟ ଆମର ବିଶେଷ କିଛୁ ପରିବର୍ତ୍ତନ ହେଉନାହିଁ । ଏହାର କାରଣ ଚଞ୍ଚାଳତା ଜନିତ ଶ୍ରଦ୍ଧା ଏବଂ ବିଶ୍ୱାସର ଅଭାବ । ପ୍ରକୃତ ଜ୍ଞାନର ଅଭାବ । କେବଳ ଜଣିବା ଜ୍ଞାନରେ ଉପଚାରାତ୍ମକଭାବେ ଆଚରଣ ଜଳେ ବିଶେଷ କିଛି ଫଳ ହୁଏ ନାହିଁ । ଭଲ୍ଲୁ ସ୍ତୁତି, ଭଜନ ପୂଜା ଦ୍ୱାରା ମଧ୍ୟ କିଛୁ ଦୁଏନାହିଁ । ଭଗବାନଙ୍କୁ ପ୍ରଶଂସା ଜଳେ, ତୋଷାମୋଦ ଜଳେ ବା ଉତ୍କୋଚ ଦେଲେ କାର୍ଯ୍ୟ ପୂରଣ ହୁଏନାହିଁ । ଭଗବାନ୍, ତାତ ଇଚ୍ଛା କରନ୍ତୁ । ଈଶ୍ୱରଙ୍କୁ ନିଜ ହୃଦୟପଦ୍ମରେ ସ୍ଥାପନ କରିବାହିଁ ପ୍ରକୃତ ପୂଜା ଏବଂ ଉପାସନା । ସମସ୍ତ ଦିବ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ଅନ୍ତରାତ୍ମରେ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରିବା ବକ୍ତବ୍ୟ ।

ଭଗବତ୍ ଗୀତା ଅନ୍ୟ ସମସ୍ତ ପୁସ୍ତକଠାରୁ କୋଟିଏ ପୁସ୍ତକ ମାନ ଧରିଥାଏ କରୁ । ଥରେ ଦୁଇଥର ପାଠରେ ଗୀତାର ସମସ୍ତ ବକ୍ତବ୍ୟ ବୁଝିପିବା କଷ୍ଟ । ସେହିପରି ଗଙ୍ଗା, ଅନ୍ୟ ସମସ୍ତ ଜଳାଶୟ ତୁମାଲପୁରୁ ଜର୍ଜ୍ଜର ହୋଇଥିବା ଏକ ଜଳାମାତ୍ର ଧାରଣା ହୁଏ । ଈଶ୍ୱର ବିଶ୍ୱାସ ମଧ୍ୟ ନାହିଁ । ଦମ୍ଭପୂର୍ଣ୍ଣ ଜଡର ଶବ୍ଦ ଓ ଅର୍ଥରେ ଜର୍ଜ୍ଜର ତତ୍ତ୍ୱ ସମସ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟରୁ । ଭଗବାନଙ୍କ ସଙ୍ଗବ୍ୟାଖ୍ୟାଗୁଡ଼ିକରେ ଧାରଣା ହୁଏ ନାହିଁ । ଏହିପରି ସମସ୍ତ ଚର୍ଚ୍ଚା ଯୋଗୁଁ ଆମର ଏହି ଅବସ୍ଥା । ଏହା ଭ୍ରମସ୍ଫୁର୍ତ୍ତି ଏବଂ ମାୟାସ୍ପର୍ଶ ।

ଅଜ୍ଞାନ ହେତୁ 'ମୁଁ' ଜ୍ଞାନରେ ଆମେ ସମସ୍ତ ବେଦନା ଅନୁଭବ କରୁଅଛେ । ଶରୀରକୁ କେବଳ ଆତ୍ମାଜ୍ଞାନ କରୁଅଛେ । ଆମେ ଯେ ସେହି ଅବଜାଣୀ ପରମାତ୍ମାଙ୍କ ଅଂଶ ଅନୁଭବରେ ଅନୁଭାହିଁ । ସ୍ଥୂଳ ଶରୀର ଅପେକ୍ଷା ସୂକ୍ଷ୍ମ ଶରୀର, କାର୍ଯ୍ୟ ଅପେକ୍ଷା ଚଞ୍ଚାଧାର, ତାହାର ଗୁଣଜନ୍ୟ ଅପେକ୍ଷା ଭିତରର ପବିତ୍ରତା ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଅଟେ ।

ଗୀତାପାଠ, ଗଙ୍ଗାଜଳ ସେବନ ଏବଂ ଗୋବିନ୍ଦଙ୍କ ଅର୍ଚ୍ଚନ, ଅନ୍ତଃକରଣରେ ଚଞ୍ଚଳତା ଜାତ୍ତ କଲ୍ଲେ ଆମର ସମସ୍ତ କର୍ମରେ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଆଣେ । ତେଣୁ ହେ ମୂଢ଼ ! ସଙ୍ଗତା କାହିଁକି ମାଡ ହେଲେ ହେଁ ଗୀତାପାଠ, ଗଙ୍ଗାଜଳ ସେବନ ପୂର୍ବକ ଗୋବିନ୍ଦଙ୍କ ଭଜନ କର ।

ଯାବଜ୍ଜୀବନଂ ତାବନ୍ମରଣଂ

ତାବଜ୍ଜୀବନଙ୍ଗଜଠରେ ଶୟନମ୍ ।

ଇତି ସଂସାରେ ସ୍ଫୁଟତରଦୋଷଃ

କଥମିହ ମାନବ ତବ ସଂତୋଷଃ ।। ୨୧ ।।

(ଭଜ-ଗୋବିନ୍ଦଂ ଭଜ-ଗୋବିନ୍ଦଂ ... ...)

ଯେଉଁ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଜନ୍ମଅଛୁ ସେହି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମୃତ୍ୟୁ ଅଛୁ, ସେହି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମାତୃ ଗର୍ଭରେ ଶୟନ ଅଛୁ । ଏହି ଏହି ସଂସାରର ଏତ୍ତପରି ଦୋଷ ଦେଖିସାରିଅଛୁ ତେବେ ହେ ମାନବ, ତୁମକୁ ଏହା କିପରି ସନ୍ତୋଷ ଦେଇଅଛୁ ?

ବ୍ୟାଖ୍ୟା—ଆମେ ଅନେକ ଜନ୍ମ ନେଇ ଏହି ଶରୀର ପାଇଅଛେ । ଜ୍ଞାନ ହେବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଆହୁରି ଅନେକ ଜନ୍ମ ନେଇ ଚାଲିଥାଉ । ଏହି ଜନ୍ମନ କେବଳ ଅଭାବ ଓ କ୍ଲେଶ ବୁଝେଁ । ମୃତ୍ୟୁପରେ ଯେ, ମନୁଷ୍ୟ ଜନ୍ମ ପୂର୍ବଜନ୍ମର ପାଇଥା ତାହା ମଧ୍ୟ ଠିକ୍ ବୁଝେଁ । ଜନ୍ମର କର୍ମ ଅନୁସାରେ ଅନ୍ୟ ପଶୁ ବା ନରଯୋନିରେ ମଧ୍ୟ ଜନ୍ମ ନେବା । ଶରୀରର କେବଳ ମୃତ୍ୟୁ ହୁଏ ଜନ୍ମ ଜନ୍ମ ଦ୍ୱାର ମୃତ୍ୟୁ ନାହିଁ । ସ୍ଥୂଳ ଶରୀର ଜନ୍ମମୃତ୍ୟୁଦ୍ୱାରରେ ଜାତାସ୍ଥା, ତାହାର ସମସ୍ତ ବାସନା ସହ ଅନ୍ୟ ଏକ ଶରୀର ଧାରଣ କରେ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଜନ୍ମରେ ଉପଲବ୍ଧର ଚକ୍ରାରେ ନୂତନ ନୂତନ ବାସନା ସୃଷ୍ଟି ହୋଇ ଜନ୍ମ-ମୃତ୍ୟୁ ଚକ୍ର ଘୂରିଥାଏ । ରୋଟିଏ ଶାସ୍ତ୍ରୀସ୍ୱ ଦୃଷ୍ଟନ୍ତ ଦେଉଛୁ— ରୋଟିଏ ରୋଜ, ରୋଟିଏ ପାସ୍ତାର ଚଉ ଜଣ ସେତେବେଳେ ପାସ୍ତାଟିର ଶୀର୍ଷ ଦେଶରେ ପହଞ୍ଚେ, ସେହି ପାସ୍ତାଟି ଜଣି ଅନ୍ୟ ଏକ ପାସ୍ତାର ଶୀର୍ଷକୁ ଲଗିଯାଏ ଏବଂ ସେ (ରୋଜ) ଅନ୍ୟ ପାସ୍ତାରେ ଘୂରେ । ଶରୀରଟି ପୁଣ୍ଡୁଳରେ ସେତେବେଳେ ଅନ୍ୟ ପାସ୍ତାକୁ ଚାଲାଯାଉଛ ହୁଏ, ପ୍ରଥମ ପାସ୍ତାଟି ପୃଥକ୍ ହୋଇଯାଏ । ସେହିପରି ଏହି ସ୍ଥୂଳ ଶରୀର ନଷ୍ଟହେଲେ ଜଣାପଡ଼ େ ରୋଟିଏ ଶରୀରରୁ ଅନ୍ୟ ଶରୀରକୁ ଚଉଚରେ । ସେହି ରୋଜ ଯେପରି ଅପରବର୍ତ୍ତିତ ରୂପେ ସ୍ଥୂଳ ପାସ୍ତାରେ ଚଉଚରେ ସେହିପରି ଜଣାପଡ଼ା ଶରୀରଦ୍ୱୟର ଚଉଚରେ । ଏହାହିଁ ଜନ୍ମଜଠରେ ଶୟନ । ମନ-ବୁଦ୍ଧି-

ଅହଂକାର (ମୁଁ ଶବ୍ଦର) ଉତ୍ପତ୍ତିସ୍ଥଳ ବୁଦ୍ଧି ବା ମନନା (ଜାଣିବା) ଯୁକ୍ତ ଆତ୍ମା ହେଉଛୁ—ଜୀବାତ୍ମା । ଜୀବାତ୍ମାର ଏହିପରି ଉଚ୍ଚ ଜ୍ଞାନାବସ୍ଥା । ଜ୍ଞାନ ହେବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କାମନାରୁ ମୁକ୍ତ ମିଳେ ନାହିଁ । କାମନାର ବଳାଶ ନହେଲେ ଦୁଃଖର ବଳାଶ ହୁଏ ନାହିଁ । ସୁଖ-ଦୁଃଖ, ଫଳାଫଳର ଉତ୍ପତ୍ତି ଏବଂ ଭୋଗ । ପ୍ରକୃତ ଜ୍ଞାନଦ୍ୱାରା ଜୀବ, ଯେତେବେଳେ ସମସ୍ତ କାମନାରୁ ମୁକ୍ତ ହୋଇ ଅହଂକାରର କ୍ଷେପ୍ତୁତ୍ୱ ଭେଦେ ଆତ୍ମ ଭାବର ସୁଖ, ଦୁଃଖ ଭୋଗ ହୁଏ ନାହିଁ । ଏହାହିଁ ଜୀବନ୍ମୁକ୍ତ ଅବସ୍ଥାରେ ମୁକ୍ତ ବା ଜୀବନ୍ମୁକ୍ତ ଅବସ୍ଥା ।

ଆମେ ଅବିନାଶୀ ପରମାତ୍ମାଙ୍କ ଅଂଶ । ଆମେ ସତ୍ୟ, ଚିତ୍ତ ଓ ଆନନ୍ଦ ସ୍ୱରୂପ ଆତ୍ମା । ଯେତେବେଳେ ଏହି ଜ୍ଞାନ ଉଦୟ ହୋଇ ସମସ୍ତ କର୍ମବନ୍ଧନରୁ ପରମାତ୍ମାଙ୍କି ପଦେ ଆମର ଆଉ ଜନ୍ମ ହୁଏନାହିଁ । ଏହାହିଁ ମୋକ୍ଷାବସ୍ଥା । ଆଉ ଆମେ ଜନ୍ମ-ମରଣ ଚକ୍ରଦେଇ ଘଉ ଉଉରା ନାହିଁ । ଜନ୍ମ ଏବଂ ମରଣ ଉତ୍ତରକ ସ୍ୱତ୍ୱ । ହେ ମାନବ, ସଂସାରର ଏସବ ଭୋଗ ଭେଷି ମଧ୍ୟ ତୁମକୁ ଜୀବର ପରମ୍ପରା ଲଭୁଛୁ ? ତେଣୁ ହେ ମୂଢ଼ ! ଜନ୍ମ-ମରଣର ଅସାରତା ବୁଝି କର ସଙ୍ଗତା ଗୋବିନ୍ଦଙ୍କ ଭଜନ କର ।

ରଥ୍ୟାକର୍ପଟବରଚତ୍ତକଚ୍ଛୁଃ

ପୁଣ୍ୟାପୁଣ୍ୟବବର୍ଜିତପନ୍ଥଃ ।

ଯୋଗୀ ଯୋଗନିୟୋଜିତଚିତ୍ତୋ

ରମତେ ବାଲୋନ୍ମତ୍ତବଦେବ ॥ ୨୨ ॥

(ଭଜ-ଗୋବିନ୍ଦଂ ଭଜ-ଗୋବିନ୍ଦଂ ... ...)

(ତତ୍ତ୍ୱଜ୍ଞ ଯୋଗୀ) ସ୍ୱସ୍ତାଜଡ଼ର ଚ୍ଛୁଣ୍ଡା ଜନାକୁ ଜଡ଼ାରୁପେ ବ୍ୟବହାର କରି, ପୁଣ୍ୟ ଓ ପାପ ଉଭୟରୁ ମୁକ୍ତ ପଥରେ ଗଉକଣ, ସଙ୍ଗତା ଯୋଗାଭ୍ୟାସ ପରିପ୍ରେକ୍ଷରେ ଜଜର ତତ୍ତ୍ୱରେ, ବାଳକ ବା ପାଗଳ ସଦୃଶ୍ୟ ଭ୍ରମଣ କରୁଥାନ୍ତୁ ।

ବ୍ୟାଖ୍ୟା—ଏହି ପରିଚ୍ଛେଦରେ ଜୀବନ୍ମୁକ୍ତ ବା ଗୁଣାତୀତ ପୁରୁଷଙ୍କର ଗୁଣାତୀତ ଓ ବ୍ୟବହାରର ବର୍ଣ୍ଣନା । ଆତ୍ମଜ୍ଞାନରେ ସଙ୍ଗତା ଉତ୍ତ ଉଦ୍ଦ ଦେହଜ୍ଞାନ ନଥିବା ସୁଖ୍ରୀ ଦୈଘସ୍ୟାବସ୍ଥା ।

ଜଡ଼ଜଗତର ଜ୍ଞାନର ଉପଲବ୍ଧିରେ ସଂସାରର ବ୍ୟବହାରିକ ଜ୍ଞାନ କ୍ଷେତ୍ର ହୁଏ । ବାଳକ ବା ପାଗଳପରି ଆଚରଣ କରନ୍ତି । ସାଂସାରିକ କ୍ଷେତ୍ରମାନେ ଏହା ବୁଝିପାରନ୍ତି ନାହିଁ । ପାଗଳ ବୋଲି ଉଦ୍ଧନ୍ତି କିନ୍ତୁ ସେ ପ୍ରକୃତରେ ପାଗଳ ନୁହନ୍ତି । ମହାମାନବଙ୍କୁ ମହାନ୍ ।

ପାଗଳ ଏବଂ ବାଳକର ଉତ୍ତ ଉପସ୍ଥ ପ୍ରତି ଶୋଭନା ନଥାଏ ବା ଇନ୍ଦ୍ରିୟକୁ ଚଳା ମଧ୍ୟ ଆସେ ନାହିଁ । ସେମାନଙ୍କ ମନରେ ସ୍ନେହ ଓ ଘୃଣାଜନିତ ଜାତ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଜଘନ୍ୟ ଭାବ ଗାଆନ୍ତି ଏବଂ ଇନ୍ଦ୍ରିୟକୁ ମଧ୍ୟ ସେହି ଚଳା ରହେ ନାହିଁ । କେବଳ ଜଣେମାନଙ୍କ ମାନସିକ ସ୍ତିତରେ ଚଳନ୍ତି । ସେହିପରି ଜ୍ଞାନଙ୍କର ଅବସ୍ଥା । ଅନ୍ତାଜଗତର ପଦାର୍ଥ ଜଣା, ସାଧାରଣ ବ୍ୟକ୍ତି ବୁଝିପାରନ୍ତି ନାହିଁ । ସେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ସହ ଜଡ଼ଜଗତ ଭଳେ ମଧ୍ୟ ଲାଭ-ଅଲାଭ, ନସ୍ତ-ପ୍ରାପ୍ତ, ଇଚ୍ଛା-ଦ୍ୱେଷ, ମାନ-ଅପମାନ, ସୁଖ-ଦୁଃଖ ଇତ୍ୟାଦି ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱର ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱରେ ରହି କରନ୍ତି । ବ୍ୟାପ୍ତରୂପେ ଏକ ପରମାତ୍ମା ଜ୍ଞାନ ସଙ୍ଗତ ଅନୁଭବ କରନ୍ତି । ମୁଁ, ତୁ, ସେ, ଏହି ସଂସାର ଇତ୍ୟାଦି ଭେଦଜ୍ଞାନ ରହେ ନାହିଁ । ଜଡ଼ଦେହ କ୍ଷଦେ ଭ୍ରମଣ କରନ୍ତି ।

ଶୀତର ପ୍ରକୋପରୁ ରକ୍ଷା ପାଇବା ପାଇଁ ପଥପାର୍ଶ୍ୱରେ ପଡ଼ିଥିବା ଚୁଣ୍ଡା ଜନାଗୁଡ଼ିକ ଗୋଟାଇ ଦେହାଚରଣ କରନ୍ତି । ମନରେ ସାଧାରଣ ଭେଦଜ୍ଞାନ ଉଚ୍ଚ ଜଡ଼ ଜଗତ ନଥାଏ । ସେ ଶୀତରୁ ତାପ ନୁହନ୍ତି । ଜୀବନ୍ମୁକ୍ତ ବା ଗୁଣାତୀତ ପୁରୁଷଙ୍କୁ ପାପ-ପୁଣ୍ୟ ମଧ୍ୟ ସ୍ପର୍ଶ କରିପାରେ ନାହିଁ । ପ୍ରାରବ୍ଧ କର୍ମ ଅନୁସାରେ ଜୀବନର ବାକି ସମସ୍ତ ଅଭିବାହିତ କରିଥିଲେ ମଧ୍ୟ, ବିଶୁଦ୍ଧ ଅନ୍ତଃକରଣରେ ସ୍ୱତଃପ୍ରବୃତ୍ତ ପୁଣ୍ୟକର୍ମ ବାଧି ଜଡ଼ିଥିବା ଦେହକୁ, ପାପ ଏବ ପୁଣ୍ୟର ପ୍ରଭାବ ସ୍ପର୍ଶ କରେନାହିଁ ।

ସାଧାରଣ ଲୋକଙ୍କର ଚିନ୍ତାଧାରା ଭିନ୍ନ । ଶୁଦ୍ଧ ସର୍ବସ୍ୱ ଜ୍ଞାନରେ, ଉପଭୋଗ ବାସନାରେ ଭୋଟ-ସାମଗ୍ରୀର ଫଳନ୍ତ ଉତ୍ତାପରେ ଜଳିପଡ଼ନ୍ତି । ମନରେ ଶାନ୍ତି ନଥାଏ ବା ଅନ୍ତରରେ ଆନନ୍ଦ ଉପଭୋଗ କରିପାରନ୍ତି ନାହିଁ । ଉଚ୍ଚ ବିଷୟର ଚିନ୍ତା ଏବଂ ଇନ୍ଦ୍ରିୟର ଭାବନା ମନକୁ ଅଶାନ୍ତ କରିଥାଏ । ବିଷୟ ସଂଯୋଗରୁ ଉତ୍ପନ୍ନ ଜଳଜଳ ଦେବି ଦୁଃଖ ଜାହ୍ନା ଅଶାନ୍ତାବସ୍ଥା ଏବଂ ଅନନ୍ତର ଜାରଣ । ତେଣୁ ହେ ମୂଢ଼ ! କେବଳ ଭୋଗ ଇଚ୍ଛାରେ ଉପଭୋଗ ସମ୍ଭୀଗୁଡ଼ିକର ବୃଦ୍ଧି ନକର ଆତ୍ମଚିନ୍ତନପୂର୍ବକ ତୁରୀୟଜ୍ଞ ସୁଖ ଅନୁଭବ କର ସଙ୍ଗତା ଗୋବିନ୍ଦଙ୍କ ଭଜନ କର ।

କସ୍ତ୍ୱଂକୋଽହଂ କୁତ ଆୟାତଃ

କା ମେ ଜନନୀ କୋ ମେ ତାତଃ ।

ଇତି ପରିଭାବୟ ସର୍ବମସାରଂ

ବିଶ୍ୱଂ ତ୍ୟକ୍ତ୍ୱା ସ୍ୱପ୍ନବିଚାରମ୍ ॥ ୨୩ ॥

(ଭଜ-ଗୋବିନ୍ଦଂ ଭଜ-ଗୋବିନ୍ଦଂ...)

ତୁମେ କିଏ ? ମୁଁ କିଏ ? କେଉଁଠାରୁ ଆସିଛି ? କିଏ ମୋର ମାତା ? କିଏ ମୋର ପିତା ? ଏହିପରି ସମସ୍ତ ବିଷୟ ଅସାର ଚିନ୍ତାକରି ସ୍ୱପ୍ନ ତୁଲ୍ୟ ସଂସାରକୁ ତ୍ୟାଗକର ।

ବ୍ୟାଖ୍ୟା—ଏହି ପରିପ୍ରେକ୍ଷରେ ବେଦକ ଦ୍ରାଗ୍ ଜଡ଼ ଏବଂ ଅଜଡ଼ ବସ୍ତୁର ପୃଥକ୍‌କରଣ ବିଷୟ କୁହାଯାଇଛି । ଯାହା ସବୁବେଳେ ରହେ ଏବଂ ଅପରିବର୍ତ୍ତିତ ତାହା ଜଡ଼ ବା ସତ୍ତ୍ୱ । ଯାହା ନାଶବାନ୍ ଏବଂ ପ୍ରତ୍ୟେକ ସମୟରେ ପରିବର୍ତ୍ତିତ ତାହା ଅଜଡ଼ ବା ଅସତ୍ତ୍ୱ । ଏହା ବେଦକ ଦ୍ରାଗ୍ ବୋଧହୁଏ ।

ଆମେ ମନରେ ସମସ୍ତପ୍ରକାର ମୁଢ଼ ଚିନ୍ତାକର ଜ୍ଞେଜବସ୍ତୁ ପରିତ୍ୟାଗ କରୁ । ସ୍ତ୍ରୀ, ସନ୍ତାନ, ପିତା, ମାତାଙ୍କ ସହିତ ପରିବାରରେ ସୁଖରେ ରହିବା ଇଚ୍ଛା କରୁ । ଧନ ଏବଂ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ଲାଭ ଲକ୍ଷ୍ୟରେ ଜଗତ ସହ ସମ୍ପର୍କ ସ୍ଥାପନ କରୁ । ଜାମିଳା ଏବଂ ଜାଞ୍ଜଳର ମୋହ ସୁଖକର ଲଗେ । କିନ୍ତୁ ଏହି ସୁଖ ସବୁବେଳେ ମିଳେନାହିଁ । ଏହା କ୍ଷଣିକ ଏବଂ ନାଶବାନ୍ । ସ୍ତ୍ରୀର ସଂଯୋଗ ଯେଉଁ ସୁଖ ଦେଇଥାଏ ତାହାର ବିୟୋଗ ଅଧିକ କଷ୍ଟଦାୟକ ହୁଏ । ଭରତଖଣ୍ଡରେ ପୂର୍ବଠାରୁ ଯେଉଁ ସୁଖ ପାଇବା ଭଳି ଦିଶୁଅଛେ, ତାହାର ସ୍ଥିରତା ରହେନାହିଁ । ଯେଉଁ ଦ୍ରବ୍ୟ ପଦାର୍ଥଗୁଡ଼ିକର ସଂସ୍ପର୍ଶରେ ଲାଗି ପଡ଼ୁଅଛେ ତାହାର ବିନାଶ ଚତୁର୍ଗୁଣ କଷ୍ଟଦାୟକ ହୁଏ । ଯେଉଁ ସ୍ତ୍ରୀ ଏବଂ ସନ୍ତାନର ମୋହରେ ଜୀବନ ଉତ୍ସର୍ଗ କରି ଦେଉଅଛେ ସେମାନେ କେଉଁ ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ଆମକୁ ତ୍ରୁଟିଯୁକ୍ତଭାବେ ଅଥବା ଆମେ ସେମାନଙ୍କୁ ତ୍ରୁଟିପୂର୍ଣ୍ଣ ଭାବିବାର ଠିକଣା ନାହିଁ । ତେଣୁ ହେ ଭାଇ, ଏହି ସଂସାରର ଅସାରତା (ଅଜଡ଼ତ୍ୱ) ବିଷୟରେ ଚିନ୍ତା କର ।

ଆମେ ସ୍ୱପ୍ନରେ ସୁଖ-ଦୁଃଖ ଭୋଗୁଛୁ । ଜାଗ୍ରତ ହେବା ପରେ ଆଉ ସେହି ସୁଖ, ଦୁଃଖ ରହେନାହିଁ । ତାହା ମିଥ୍ୟା ଜଣାଯାଏ । ସ୍ୱପ୍ନ ଅବସ୍ଥାରେ ତାହା ସତ୍ୟ ବୋଧ ହୋଇଥାଏ । ସେହିପରି ଅଜ୍ଞାନ (ଅବଦ୍ୟା) ହେତୁ ଏହି ସଂସାର ଆମକୁ ସତ୍ୟ ବୋଧ ହେଉଅଛୁ । ଆମେ ସୁଖ ଓ ଦୁଃଖ ଭୋଗରୂପୀ ଆନନ୍ଦରେ ବା ମିଥ୍ୟାମାଣ ହୋଇ ପଡ଼ୁଅଛେ । ଆମେ କିଏ ଏବଂ କେଉଁଠାରୁ ଆସିଅଛେ ବାରମ୍ବାର ଭାବିବା ଉଚିତ । ଆମେ ଯେ ଏହି ନାଶବାନ୍ ଶରୀର ନୁହଁ, ଆମର ଆନନ୍ଦ ସ୍ୱରୂପ ଆତ୍ମା, ଚେତନାର ପ୍ରେରୟି । ଆମେ ଯେ ସେହି ପରମାତ୍ମାଙ୍କ ଅଂଶ ଏବଂ ସେହି ପରମାତ୍ମା ହେଉଛନ୍ତି ଆମର ମୂଳ ଅସ୍ତିତ୍ୱସ୍ଥଳ, ଏହି ଜ୍ଞାନ ହେଉନାହିଁ । ଜ୍ଞାନଦ୍ୱାରା ସଂସାରର ସୁଖ-ଦୁଃଖର ଜ୍ୱରଜା ତ୍ୟାଗକରେ ଆମେ ଶାନ୍ତି ପାଇପାରିବା । ସ୍ୱପ୍ନଭଙ୍ଗ ଏହି ସଂସାରକୁ ତ୍ୟାଗ କରିବା ଉଚିତ । ତେବେ କେବଳ ଆମେ ପ୍ରକୃତ ଆନନ୍ଦ ପାଇପାରିବା । ତେଣୁ ହେ ମନ୍ଦ ! ଆହୁରିନ ମୂଢ଼ଜ ମିଥ୍ୟା ସଂସାର ପ୍ରତି ଆସ୍ଥା ତ୍ୟାଗ କରି ଗୋବିନ୍ଦଙ୍କ ଭଜନ କର ।

ତ୍ୱୟି ମୟି ଚାନ୍ୟତ୍ରୈକୋ ବିଷ୍ଣୁ-
ର୍ବ୍ୟର୍ଥଂ କୁପ୍ୟସି ମଯ୍ୟସହିଷ୍ଣୁରତ୍ୱଂ ।
ସର୍ବତ୍ରୈବ ହି ଭଗବାନ୍ୟମାତ୍ମା
ସର୍ବତ୍ରୈବାତ୍ମନି ଭେଦଜ୍ଞାନମ୍ ॥ ୨୪ ॥
(ଭଜ-ଗୋବିନ୍ଦଂ ଭଜ-ଗୋବିନ୍ଦଂ ……)

ତୁମଠାରେ, ମୋଠାରେ ଏବଂ ଅନ୍ୟମାନଙ୍କଠାରେ ଏକ ବସ୍ତୁ (ବାସୁଦେବ) ଅଛନ୍ତି । ତେଣୁ ତୁମେ ଅସହିଷ୍ଣୁ ହୋଇ ମୋ ପ୍ରତି ବୋଧ ଜନ୍ମେଇ ନାହିଁ । ସମସ୍ତଙ୍କ-ଠାରେ ବ୍ୟାପ୍ତରୂପେ ଏକ ପରମାତ୍ମାଙ୍କୁ ଦେଖି ଭେଦଜ୍ଞାନ ତ୍ୟାଗ କର ।

ବ୍ୟାଖ୍ୟା—ପରମାତ୍ମା, ବ୍ୟାପ୍ତ ରୂପରେ ସମସ୍ତ ପ୍ରାଣୀ ଏବଂ ପଦାର୍ଥରେ ବିରାଜମାନ । ଅଦ୍ୱୈତ ବେଦାନ୍ତ ମତରେ ଜଡ଼-ଚେତନ ସମସ୍ତ ଜଗତ ବ୍ରହ୍ମ ଅଟେ । ଜଗତରେ ଏକ ସଦବସ୍ତୁ ଅତିରିକ୍ତ ସତ୍ତ୍ୱା ଭିନ୍ନ ଆଉ କିଛି ନାହିଁ । ଏହାହିଁ ପରମ ସତ୍ୟ ।

ସମସ୍ତ ଜୀବ (ଚେତନ, ଅଚେତନ) ଯେଉଁଠି ବାସ କରନ୍ତି ତାହାକୁ 'ବାସୁ' ଏବଂ ସମସ୍ତ ଜଗତ ଯେ ପ୍ରକାଶ କରେ ତାହାକୁ 'ଦେବ' କୁହାଯାଏ । ବାସୁଦେବ ହିଁ ବ୍ରହ୍ମଙ୍କ ବାଚ୍ୟ ମୂର୍ତ୍ତି । ବାସୁଦେବ ହିଁ 'ବସ୍ତୁ', ଯେ ବ୍ୟାପ୍ତ ରୂପେ ସଚ୍ଚିତ ହୁଁଚି । ଏହାଙ୍କ ସ୍ୱରୂପ—ସତ୍, ଚିତ୍ ଏବଂ ଆନନ୍ଦ । ଉପାସନା ପାଇଁ ଯେଉଁ ରୂପଚିନ୍ତା ତାହା ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦ ବ୍ରହ୍ମଙ୍କ ସଗୁଣମୂର୍ତ୍ତି ମାତ୍ର । ଏହା ବସ୍ତୁଙ୍କ ସାକାର ରୂପର ସଙ୍କଳ୍ପନା ।

ପରମାତ୍ମା (ବସ୍ତୁ)ଙ୍କ ଶକ୍ତିବଳରେ କେବଳ ଆମେ ସମସ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଅଛେ । ଶରୀର ଗାରୋଇବା ପେଶି ସ୍ପନ୍ଦନ ଅଛୁ, ଜହିରେ ଶକ୍ତି ରୂପରେ ରହି ଯେ ସବୁକୁ ସ୍ୱ ସ୍ୱ କାର୍ଯ୍ୟରେ ନିୟୋଜିତ କରୁଅଛନ୍ତି । ଜ୍ଞାନ ଅଜ୍ଞତରୁ ଆମେ ନିଜକୁ ପୃଥକ୍ ଅନୁଭବ କରୁଅଛେ । ସମଦର୍ଶନର ଜ୍ଞତନା ଅପେକ୍ଷାହିଁ । ଅନ୍ୟମାନଙ୍କ ପ୍ରତି ଅସହିଷ୍ଣୁ ହୋଇବଠୁ । ସର୍ବତ୍ର ବସ୍ତୁବ୍ରହ୍ମଙ୍କ ଅସେ ନାହିଁ । ସ୍ଥିର ଚିତ୍ତରେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଜୀବଙ୍କୁ ସ୍ୱୟଂ ନାରାୟଣ ଏବଂ ଦୃଶ୍ୟମାନ ଶରୀର ଯେ ଜୀବନ୍ତ ମନ୍ଦିର ମନେକଲବା ଜ୍ଞତନା ହୋଇଛୁ । ଜୀବକୁ ଶିବ, ଜୀବକୁ ନାରାୟଣ, ଜନକୁ ଜନାର୍ଦ୍ଦନ, ଭକ୍ତଙ୍କୁ ଭଗବାନ୍ ଦର୍ଶନ ହିଁ ଈଶ୍ୱର ଦର୍ଶନ ।

ସମସ୍ତ ଜୀବରେ ଅନ୍ତର୍ଦର୍ଶନ ବା ସମତ୍ୱବଜ୍ଞାନ ସହଜ ବୁଝେଁ । କେବଳ ଶାସ୍ତ୍ରପାଠ ଏବଂ ଗୁରୁଙ୍କ ଉପଦେଶ ଶୁଣି ବୋଧ ହୁଏ ନାହିଁ । ମାନସିକ ସ୍ତରରେ କିଛି

ଦ୍ୱୈପଲବ୍ଧ ହୋଇପାରେ କନ୍ତୁ ଜାଗ୍ୟଷେତ୍ରରେ କନ୍ତୁ ଫଳ ଶୂନ୍ୟନାହିଁ । ବତେଜର ଛେତ୍ରରରେ ସଙ୍ଗଦା ମଜନ ଜଲେ କନ୍ତୁ ଜାଗ୍ୟକାଷ୍ଟ ହୁଏ । ଜାହାଠାରୁ ଶୃଙ୍ଗି ବା ପଡ଼ି ଜାଗି ହୁଏ ନାହିଁ । ଏହା ପ୍ରତ୍ୟଙ୍ଗ ବା ପରୋକ୍ଷ ଜ୍ଞାନ ନୁହେଁ; ସ୍ତୁତଃ ଜ୍ଞାନ।

ସେରିମାନଙ୍କର ଜ୍ଞାନ ହୋଇନାହିଁ ସେମାନେ କେବଳ ବଜ୍ଞାନ ଭେଦାଭେଦ ଚନ୍ତା କରନ୍ତି । ଦଡ଼ ସ୍ଥାନ ଜ୍ଞଦନା ଅସେ । ଅନ୍ୟପ୍ରତ ଜ୍ଞୋଧାନ୍ଧ ହୁଅନ୍ତି । ଅନ୍ୟର ଖତ ଓ ଦ୍ୱେସ ଚନ୍ତା ଯେ, ଈଜର ଖତରରେ ଜାଣିପାରନ୍ତି ନାହିଁ । ଭେଣ୍ଟ ଦ୍ୱେ ମୂଢ଼ ! ସମଜ୍ଞର ଚନ୍ତାରେ ସମସ୍ତଙ୍କଠାରେ ଏକ ବସ୍ତୁଜ୍ଞର ଜ୍ଞାନକରି ସଙ୍ଗଦା ଗୋବିନ୍ଦଙ୍କ ଭଜନ କର ।

ଶନ୍ଦୋ ମିନ୍ଦେ ପୁନ୍ଦେ ବନ୍ଧୋ
ମା କୁରୁ ଯତ୍ନଂ ବଗ୍ରହ୍ୱସଂଧୌ ।
ଭବ ସମଚତ୍ତଃ ସଙ୍ଗନି ତ୍ୱଂ
ବାଞ୍ଛସ୍ୟଚରାଦ୍ ଯଦି ବିଷ୍ଣୁତ୍ୱମ୍ ॥ ୨୫ ॥

(ଭଜ ଗୋବିନ୍ଦଂ ଭଜ-ଗୋବିନ୍ଦଂ ... ...)

ଯଦି ଅଚିରମ୍ବେ ବିଷ୍ଣୁତ୍ୱ ପ୍ରାପ୍ତିର ଇଚ୍ଛା ଅଛୁ, ତେବେ ଶତ୍ରୁ, ମିତ୍ର, ପୁତ୍ର ଏବଂ ବନ୍ଧୁ ସମସ୍ତଙ୍କଠାରେ ଅନୁତ୍ତମ ଓ ଦ୍ୱେସଜ୍ଞତ ଜ୍ୟାଗରଣ ସମଦର୍ଶୀ ହୁଅନ୍ତୁ ।

ବ୍ୟାଖ୍ୟା—ଯେ, ସଙ୍ଗନ ଆସୁଦେବଙ୍କ ସ୍ଥିତ ଅନୁଭବ କରନ୍ତି ଏବଂ ସମସ୍ତ ବିଶ୍ୱ ପରମାତ୍ମଙ୍କ ବ୍ୟକ୍ତ ରୂପ ଜ୍ଞାନ କରନ୍ତି ତାହାଙ୍କର ଭେଦଜ୍ଞାନ ଦୂର ହୋଇ ସମତ୍ତତ ଚନ୍ତା ଆସେ । ଶତ୍ରୁ ଓ ମିତ୍ରଠାରେ ସମତ୍ତତ ଏବଂ ମାନ ଓ ଅସମାନରେ ସମାନ ଭବନ୍ତି । ଏହି ସମଦର୍ଶୀ ଭବନାରେ ଭେଦଜ ଭଗବତ୍-ପ୍ରାପ୍ତି ସହଜ ଓ ତରଳ ହୁଏ ।

ପୃଥକ୍ ପୃଥକ୍ ଜ୍ଞାନ ଦ୍ୱୈତ୍ୱ ଘଟିତ ଏବଂ ମିଳିତ ବସ୍ତୁରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଜ୍ଞାନ ତତ୍ତରା ଦ୍ୱୈତ୍ୱ ତାତ୍ତ୍ୱିକ ଜ୍ଞାନ । ସ୍ୱଜାତିକ ଜ୍ଞାନରୁ ଭେଦାଭେଦ ଚନ୍ତାଧାସ୍ତ ଏବଂ ତାତ୍ତ୍ୱିକ ଜ୍ଞାନରୁ ଜର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ବସ୍ତୁରେ 'ମୋଦ୍ଜଜନ ଅବସ୍ଥାର ସୃଷ୍ଟି । ସଙ୍ଗନ ଏକ ସଦ୍ ବସ୍ତୁର ସ୍ଥିତ ଜ୍ଞାନ ଦ୍ୱୈତ୍ୱଅଟୁ ସାତ୍ତ୍ୱିକ ଜ୍ଞାନ । ଏହା ସମଜ୍ଞତ ଚନ୍ତା । ସ୍ୱସ-ଦ୍ୱେସ ଏବଂ ମୋଦ୍ଜଜନତ ଅଜ୍ଞାନ ଅବସ୍ଥା ଦେରୁ ଆମର ସମସ୍ତ ମାନସିକ ଅଶାନ୍ତି । ଜଜ ଏବଂ ଜଜର ଦେସସ୍ୱରୂପିତ ପ୍ରତି ଅମର ଦେଖତ୍ତ ଅନୁତ୍ତମ ଜାତ ହୁଏ, ପଶ୍ଚାତ୍ତ ସେହିପର

ସ୍ତତ ଜାତ ହୁଏ ନାହିଁ । ଜଜର ଅସଜାଣି ପାଇଁ ଜଜକୁ ଘୃଣା କରନ୍ତି ନାହିଁ; କନ୍ତୁ ଅନ୍ୟର ଦେହ୍ଜତ ଜାସ୍ୟ ଦେଖି ଅସହ୍ୟ ହୋଇଉଠନ୍ତି । ଆମର କୌଣସି ଅଙ୍ଗରେ ଅସହ୍ୟ ପୀଡ଼ା ହେଲେ ମଧ୍ୟ ସେହ ଅଙ୍ଗପ୍ରତ ଆମର ଶତ୍ରୁତା ଜାତ ହୁଏ ନାହିଁ କନ୍ତୁ ଜଜର ସ୍ତତ ସାମାନ୍ୟ ଅସହ୍ୟ କଥା କହିଲେ ବତତତ ହେଉଁ । ଯଦ ଆମର ଦାନ୍ତ, ଜହ୍ୱାକୁ ଦ୍ୱେତ ତ ହୁଏ ତେବେ ଆମେ ପ.ଟିରୁ ସେହ ଦାନ୍ତଗୁଡ଼ିକୁ ତାହାର ଭଗ୍ନଦେହ-ନାହିଁ କନ୍ତୁ ଅନ୍ୟ ଦେହ କଥାରେ ଆମକୁ ସାମାନ୍ୟ ଆଘାତ କଲେ, ତାହାଙ୍କର ସମୁଦାୟ ସଙ୍ଗଶେ ସମସ୍ତ ନାଶ କରବା ଚନ୍ତାକରୁ । ଆମର ଶତ୍ରୁତର ସମସ୍ତ ଅଙ୍ଗପ୍ରତ୍ୟଙ୍ଗ ଠିକ୍ ସ୍ତତେ ଜାସ୍ୟଜନ୍ତ ସେସର ଶତ୍ରୁତ୍ୱ-ନିସ୍ତା ସ୍ତୁଲଅଟୁ ସେହିପର ସମସ୍ତଙ୍କ ହିତରେ ଏହି ବଶ୍ୱର ଜାସ୍ୟ-ଜଳାପ ସ୍ତୁଲଅଟୁ । ପରମାତ୍ମାଙ୍କଠାରୁ ଜାତ ଏହି ଜଗତର ସମସ୍ତ ନିସ୍ତାଜଳ ପ ମଧ୍ୟ ସେହିପର ସ୍ତୁଲଥତା ଭଜନା, ସମତତ୍ତ୍ୱ ଜ୍ଞାନ । ଯେ ସଙ୍ଗଭୁକ୍ତରେ ଭଗବାନଙ୍କ ଅନର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଏବଂ ସମସ୍ତ ବ୍ରତ ଭଗବାନଙ୍କଠାରେ ହିତ ଅନୁତ୍ତବ କରନ୍ତି ସେ ପ୍ରକୃତ ସମଦର୍ଶୀ (୬-୨୯ ଗୀତା) ଏହିପର ଚନ୍ତାଧାସ୍ତ ବିଷ୍ଣୁତ୍ୱ ପ୍ରାପ୍ତି ଜ୍ଞାନ । ଭେଣ୍ଟ ଦ୍ୱେ ମୂଢ ! ଶତ୍ରୁ, ମିତ୍ର, ପୁତ୍ର, ବନ୍ଧୁ ସମସ୍ତଙ୍କଠାରେ ସମଦର୍ଶୀ ହୋଇ ସଙ୍ଗତା ଗୋବିନ୍ଦଙ୍କ ଭଜନ କର ।

କାମଂ କ୍ରୋଧଂ ଲ୍ଲୋଭଂ ମୋହଂ
ତ୍ୟକ୍ତ୍ୱାତ୍ମାନଂ ଭାବସ୍ୱ କୋତ୍ତମ୍ ।
ଆତ୍ମଜ୍ଞାନବିହୀନା ମୂଢ଼ା-
ସ୍ତେ ପଚ୍ୟନ୍ତେ ନରକନିଗୂଢ଼ାଃ ॥ ୨୬ ॥

(ଭଜ ଗୋବିନ୍ଦଂ ଭଜ-ଗୋବିନ୍ଦଂ ... ...)

କାମ, କ୍ରୋଧ, ଲ୍ଲେଭ, ମୋହ ତ୍ୟ ଟକରି ମୁଁ ଜଏ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଜର । ଆତ୍ମଜ୍ଞାନ-ବିହୀନ ମୂର୍ଖମାନେ ନରଭରେ ପଡ଼ି ନାନା ଘନ୍ତ୍ରଣା ଭୋଗ କରନ୍ତି ।

ବ୍ୟାଖ୍ୟା—କାମ, କ୍ରୋଧ, ଲ୍ଲେଭ, ମୋହ, ମଦ, ମାତ୍ସର୍ଯ୍ୟ—ଏହି ଘ୍ତରିପୁ ଆମର ପ୍ରଧାନ ଶତ୍ରୁ ରୂପେ କାର୍ଯ୍ୟ କରନ୍ତି । ସବୁଠାରୁ ବଳବାନ୍ ଶତ୍ରୁ ହେଉଛୁ 'କାମ' ବା କାମନା । କାମର ଆତ୍ୟନ୍ତିକ ଜ୍ଞବରୁ ମୋହ ଅବସ୍ଥା । ମୋହ, ତାମସିକ ଏବଂ କାମ, ରଜସିକ ପ୍ରକୃତରୁ ଜାତ । ହେତର ପ୍ରବଳ ତଡ଼ାରେ ଲୋଭପ୍ରଭୃତିଗୁଡ଼ିକୁ ଜଜର ଆତ୍ମତ୍ତରେ ଆଶ୍ରିତାର ଚେଷ୍ଟା ହେଉଛୁ 'କାମ' । ଏଥିରେ କୌଣସି ବାଧା ସୃଷ୍ଟି ହେଲେ କ୍ରୋଧ ଜାତ ହୁଏ । ଦ୍ୱେସ-ସାମଗ୍ରୀ ସଜ୍ଜତର ଚେଷ୍ଟା ହେଉଛୁ

'ଶ୍ରେୟ' । ମନ ସହିତ ପଞ୍ଚ ଜ୍ଞାନେନ୍ଦ୍ରିୟ, ବୁଦ୍ଧିସ୍ଥ ବ୍ରେତ ପାଇଁ ଆମକୁ ଟାଣି ନଅନ୍ତି । ମନ, ଭଗବାନଙ୍କଠାରେ ନ ରହିଲେ ଇନ୍ଦ୍ରିୟମାନଙ୍କୁ ଅବ୍ୟର୍ଥ ଜଣାବା ସହଜ ନୁହେଁ । ଏହା ଆତ୍ମଜ୍ଞାନ ଦ୍ୱାରା ସମ୍ଭବ । 'ମୁଁ ଜଣେ' ବୋଲି ଜଣାବା ଜ୍ଞାନ ହେଉଛୁ ଅପ୍ରଜ୍ଞାନ । ବେଦେକ ଦ୍ୱାରା ଏହା ଉପଲବ୍ଧ ଜଣୁଥିବ । ଜଡ଼ ଏବଂ ଅଜଡ଼ ବସ୍ତୁର ସ୍ପଷ୍ଟତେ ପୃଥକ୍‌କରଣ ଜ୍ଞାନକୁ ବିବେକ କୁହାଯାଏ । ଯେଉଁମାନଙ୍କର ବିବେକ ନାହିଁ ସେମାନେ ପଶୁରୁଲ୍ୟ ।

ଅନ୍ୟମାନେ ସୁଖ ପାଇବା ଲକ୍ଷ୍ୟରେ ଅଜସ୍ର ବସ୍ତୁମାନଙ୍କର ପଛରେ ଧାଇଁ ନାନାପ୍ରକାର ଦୁଃଖ ଓ ଯନ୍ତ୍ରଣା ବ୍ରେତକରୁ । ମାନସିକ ଅସ୍ଥିରତା, ନାନାପ୍ରକାର ଅଶାନ୍ତି, ଶାସ୍ତ୍ରଜ ଅସୁସ୍ଥତା ଇତ୍ୟାଦି ଏହାର ପରିଣାମ । ଏହା ନରକ ସଦୃଶ୍ୟ । ଅସ୍ଥାର ପଞ୍ଚଭୂତ ନପାଇ କେବଳ ଶସ୍ତ୍ରରକୁ ଅସ୍ପଜ୍ଞାନ ଜଣ ଆମର ଏହି ଅବସ୍ଥା । ଆତ୍ମଜ୍ଞାନ ସମସ୍ତ ବମୁଧାକୁ ଜଳ କୃଷ୍ଣ ଜ୍ଞାନ କରେ । ସମସ୍ତଙ୍କଠାରେ ଏକ ଆତ୍ମାକୁ ହିଁ ଦର୍ଶନ କରିଥାଏ । କିନ୍ତୁ ମୂର୍ତ୍ତମାନେ ଅସ୍ପଜ୍ଞାନ ଅଜ୍ଞତାରୁ ସଂସାର-ରୂପକ ନର୍ଜରେ ତାଉଁବାର ପଡ଼ି ସହଣା ବ୍ରେତ କରନ୍ତି ।

'ମୁଁ' ଏବଂ 'ମୋର' ଶବ୍ଦରେ କେବଳ ଆମେ ସମସ୍ତ ପ୍ରକାର ଯନ୍ତ୍ରଣା ବ୍ରେତ କରୁଅଛେ । ଜଳକୁ ଜଉଠାରୁ ଉମ୍ଭ ବୁଝି ଏହି ଅବସ୍ଥା । ଜ୍ଞାନ ଉପଲବ୍ଧି ଜଣ ଜଳର ପ୍ରକୃତ ସ୍ୱରୂପକୁ ଚିହ୍ନିବା ଦରକାର । ଆମେ ଯେ ସେହି ଅନନ୍ତ ସ୍ୱରୂପ ପରମାତ୍ମାଙ୍କ ଅଂଶ ଉପଲବ୍ଧି ଜଣେ, ସଂସାରର ଯନ୍ତ୍ରଣା ମୂଳ ଜଣପରେ ନାହିଁ । ଭେଡ଼ି ଢେ ମୂଢ଼ ! ଅସ୍ପଜ୍ଞାନପୂର୍ବକ ନାମ, ଗୋଧ, ବ୍ରେତ, ମୋହର ନାରଙ୍ଗସ୍ୱ ଯନ୍ତ୍ରଣା ଦୂର ଜଣ ସଦ୍ଗୁରୁ ଗୋବିନ୍ଦଙ୍କ ଭଜନ କର ।

ଗେୟଂ ଗୀତାନାମସହସ୍ରଂ
ଧେୟଂ ଶ୍ରୀପତିରୂପମଜସ୍ରମ୍ ।
ନେୟଂ ସଜ୍ଜନସଙ୍ଗେ ଚିତ୍ତଂ
ଦେୟଂ ଦୀନଜନାୟ ଚ ବିତ୍ତମ୍ ॥ ୨୭ ॥

(ଭଜ-ଗୋବିନ୍ଦଂ ଭଜ ଗୋବିନ୍ଦଂ ... ...)

ଜଡ଼ୟ, ଗୀତା ଏବଂ ବିଷ୍ଣୁସହସ୍ର ନାମ ପାଠ କରିବା, ଲକ୍ଷ୍ମୀପତି ଭଗବାନ୍ ବିଷ୍ଣୁଙ୍କ ରୂପ ଧ୍ୟାନ କରିବା, ସଜ୍ଜନ ସାଧୁମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ ଲଗାଇବା ଏବଂ ଧନ, ଦୀନଜନମାନଙ୍କ ସେବାରେ ଖର୍ଚ୍ଚାଇବା ଉଚିତ ।

ବ୍ୟାଖ୍ୟା—ଶ୍ରୀମଦ୍ ଭଗବତ୍ ଗୀତା ପାଠ, ବିଷ୍ଣୁଙ୍କ ରୂପ ଧ୍ୟାନ ଏବଂ ପୂଜା, ସତ୍ସଜନମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗ ଏବଂ ଦୀନଜନଙ୍କ ସେବା ପ୍ରତିଦିନ କରିବା ବିଶେଷ ଏହି ପରିଚ୍ଛେଦରେ କୁହାଯାଇଅଛୁ । ଗୀତା, ବ୍ରେଷ୍ଠଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ଗ୍ରନ୍ଥ ଏବଂ ସମସ୍ତ ଉପନିଷଦ୍‌ର ସାର । ଅର୍ଥବୋଧ କରି ଏହାର ନିତ୍ୟପାଠ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ମନରେ ପରିବର୍ତ୍ତନ ଆଣି ନିଜକ ଅନ୍ୱେଷ ଦେଖାଏ । ମନରେ ଭକ୍ତ କାନ୍ତ କରାଇ ସଂସାରର ସମସ୍ତ ବାଧ୍ୟତା ଠିକ୍ ଭାବରେ ଜଣାବାର ପ୍ରେରଣା ହୁଏ । ଅମର ଦୈନନ୍ଦିନ ଜୀବନ ଜୀବାଦ୍ଧ ପାଇଁ ଏହାର ଉପଯୋଗିତା ବେଶି । କେବଳ ପାଠ ନ କରି ଏହାର ଉପଦେଶ ଅଂଶ ମଧ୍ୟ ଜୀବନରେ ପ୍ରତ୍ୟୋଗ କରିବାର ଅଭ୍ୟାସ ଜଲେ ସାଧାରଣ ବ୍ରେତ ମଧ୍ୟ ମହାନ୍ ହୋଇଯାନ୍ତି ।

ପ୍ରତିଦିନ ଗୀତା ଏବଂ ବିଷ୍ଣୁସହସ୍ରନାମ ପାଠ କରିବା ବିଶେଷ କୁହାଯାଇଅଛୁ । 'ବିଷ୍ଣୁ' ଶବ୍ଦର ଅର୍ଥ ବ୍ୟାପିରହିବା । ଯେ ସମସ୍ତ ବସ୍ତୁରେ ବ୍ୟାପ୍ତ ରୂପେ ଅବସ୍ଥିତ ସେ ହେଉଛନ୍ତି 'ବିଷ୍ଣୁ' । ଅଦ୍ୱୈତ ବେଦାନ୍ତ ମତରେ 'ଏକମେବାଦ୍ୱିତୀୟମ୍' ଅର୍ଥାତ୍ ଏକ ସତ୍ତବ୍ୟତୀତ ଅର୍ଥାତ ବିଶ୍ୱ ଭିନ୍ନ ଆଉକିଛୁ ନାହିଁ । ଏହା ବ୍ରହ୍ମଜ୍ଞାନ, ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦ ପରମାତ୍ମା ବା ଭଗବାନ୍ କୁହାଯାଏ । ଆର୍ଯ୍ୟର ବେଶିରଭାଗ ଶବ୍ଦ, ମନର ଭାବନା ଶବ୍ଦ, ବୁଦ୍ଧିର ବିଚାର ଶବ୍ଦ, ହସ୍ତ ଓ ପଦର ଚାଳନ ଶବ୍ଦ ଇତ୍ୟାଦି ଏହି ପରମାତ୍ମାଙ୍କ ଶବ୍ଦ ଦ୍ୱାରା ହିଁ ସମ୍ଭବ । ସବୁ ଜଗତ ଉତ୍ପତ୍ତି ପଶ୍ଚାତ୍‌ଶେଷରେ ସେଥିର ସମୁଦ୍ରରେ ମିଶେ ସେହିପରି ଅନ୍ୟ ଦେବତାମାନଙ୍କର ପୂଜା ମଧ୍ୟ ବିଷ୍ଣୁଙ୍କୁ ପ୍ରାପ୍ତି ହୁଏ । ଅନ୍ୟ ଦେବତା-ମାନଙ୍କର ଚିତ୍ର, ବିଷ୍ଣୁଙ୍କ ଭିନ୍ନ ଶରୀର ଚିତ୍ର ମାତ୍ର । ତେଣି ବିଷ୍ଣୁସହସ୍ର ନାମ ପାଠ ଏବଂ ବିଷ୍ଣୁଙ୍କ ସ୍ଥୂଳ ଚିତ୍ରକୁ ମୁଖ୍ୟ ସ୍ଥାନ ଦିଆଯାଇଅଛୁ । ଏହା ଜଗତ ଏବଂ ଅନ୍ତର୍ଜଗତର ସମସ୍ତ ରହସ୍ୟ ଏବଂ ବିଭିନ୍ନ ସ୍ତିତ ସାଧକମାନଙ୍କର ଚିତ୍ତ, ଜ୍ଞାନ, ଯୋଗ, ଭକ୍ତି ସାଧନର ଅନୁଭୂତି, ରୂପ ଜେଇଥିବା ହେତୁ ବିଷ୍ଣୁସହସ୍ରନାମର ସଂଯୁକ୍ତାକ୍ଷର ମନ୍ତ୍ର 'ସ୍ୱରୂପ' । ଗୀତା, ଭଗବାନଙ୍କ ମୁଖ ନିଃସୃତ ବାଣୀ ଏବଂ ମନ୍ତ୍ର ସ୍ୱରୂପ । ତେଣୁ ଦୈନନ୍ଦିନ କର୍ମରେ ଗୀତା ଏବଂ ବିଷ୍ଣୁସହସ୍ରନାମ ପାଠ ସ୍ଥାନ ପାଇବା ଉଚିତ । ସମସ୍ତ ଅସୁବିଧା ସତ୍ତ୍ୱେ ପାଠ କରିପାଇ ନ ପାରିଲେ ମଧ୍ୟ ଅନ୍ତତ ପାଠରତ ମନନ ଭଲେ ବିଶେଷ ଉପକାରରେ ଆସେ ।

ମନ ଏପର ଚଞ୍ଚଳ ଏବଂ ସଂସାରର ବସ୍ତୁସ୍ପ ବ୍ରେତର ଆକର୍ଷଣ ବେଳେ ପ୍ରବଳ ରେ, ସତ୍‌ଚିନ୍ତାରେ ଆମେ ଜାଣି ଅଉନ୍ତ ଭଳେ ମଧ୍ୟ ଶାନ୍ତି ହୁଏନାହିଁ । ତେଣୁ ସଙ୍ଗଦା ସତ୍ତନ ସଙ୍ଗତ ବସ୍ତୁସ୍ପ କୁହାଯାଇଅଛୁ । ସଙ୍ଗଦା ପଲ୍‌ସଜ ଫଳରେ ଆମର ସତ୍ ଚିନ୍ତାଧାରା ଦୃଢ଼ ଏବଂ ଶାନ୍ତି ହୁଏ । ଶାନ୍ତ ଧାରଣା ମଧ୍ୟ ସ୍ଥିର ହୁଏ ।

ଗୀତାପାଠ, ବିଷ୍ଣୁସ୍ତୁତି ଏବଂ ସତ୍ସଙ୍ଗ ସହ ଜନସେବା ମଧ୍ୟ ଆବଶ୍ୟକ । ସଙ୍ଘ ଏକ ଚିତ୍ତଶୁଦ୍ଧିର ବୋଧ ଜଗିଲେଣ ଆତ୍ମସ୍ଥିତି ଜ୍ଞାନ । ଭଗବାନ୍ ସମସ୍ତ ପ୍ରାଣୀଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ସେତଣଙ୍କ ରୂପେ ରହିଥିବା ବିଷୟ ଗୀତାରେ କୁହାଯାଇଛୁ । ପ୍ରତିଦିନ ଅମର ଉପାର୍ଜିତ ଅର୍ଥ କିଛୁ ପରମାଣରେ ଦୀନ ଓ ଅସହାୟମାନଙ୍କୁ ଦାନ କରିବା ଦ୍ୱାରା ପ୍ରକୃତ ପୂଜା ହୁଏ । ଜନାର୍ଦ୍ଦନ ସେବା ଜୀବସ୍ୱରୂପଙ୍କ ସେବା । ଉଚ୍ଚତ ମାର୍ଗରେ ଉପଯୁକ୍ତ ଅର୍ଥ ଉପାର୍ଜନ କରି ପରିବାର ପୋଷଣ ପରିଜ କିଛୁ ଅର୍ଥ ଅସହ ସ୍ୱ-ମାନଙ୍କ ପାଇଁ ବ୍ୟୟ କରି ଅନ୍ତଃକରଣର ପବିତ୍ରତା ଜାତ୍ତତ କରିପାରିବେ । ପରର ଦୁଃଖ, ବେଦନାର ଅନୁଭବ ଏବଂ ବେଦନାର ନିବାରଣ ପାଇଁ ପ୍ରଚେଷ୍ଟା, ମନରେ ସନ୍ତୋଷ ଦିଏ । ଦାତବ୍ୟ ଜ୍ଞାନରେ ଉପଯୁକ୍ତ ପାତ୍ରରେ ଦାନ ଦେବା ଉଚିତ । ଚେଣ୍ଟ ଦେ ମୂଢ଼ ! ନିତ୍ୟ ଗୀତା ଓ ବିଷ୍ଣୁସହସ୍ରନାମ ପାଠ, ସତ୍ସଙ୍ଗ ଏବଂ ଦାନଜନଙ୍କ ସେବା ପୂଜକ ଗୋବିନ୍ଦଙ୍କ ଭଜନ କର ।

ସୁଖତଃ କ୍ରିୟତେ ରାମାଭୋଗଃ
ପଶ୍ଚାଦ୍ଧନ୍ତ ଶରୀରେ ରୋଗଃ ।
ଯଦ୍ୟପି ଲୋକେ ମରଣଂ ଶରଣଂ
ତଦପି ନ ମୁଞ୍ଚତି ପାପାଚରଣମ୍ ॥ ୨୮ ॥

(ଭଜ-ଗୋବିନ୍ଦଂ ଭଜ-ଗୋବିନ୍ଦଂ ... ...)

ସୁଖ ଭୋଗ ବାସନାରେ ଭୋଳ ସ୍ତ୍ରୀ-ସମ୍ଭୋଗ କରେ କିନ୍ତୁ ପରିଣାମରେ ଶଯ୍ୟାରେ ରୋଗ ହୁଏ । ମୃତ୍ୟୁ ହିଁ ଜୀବନର ଚରମ ଗତି ଜାଣି ମଧ୍ୟ ମନୁଷ୍ୟ ପାପ ଆଚରଣଗୁଡ଼ିକୁ ତ୍ୟାଗ କରିପାରେ ନାହିଁ ।

ବ୍ୟାଖ୍ୟା—ଭୋଗ ଲାଳସା ଜାନ୍ତବ ପ୍ରବୃତ୍ତି । ପଙ୍କଜାତ୍ତେନ୍ଦ୍ରିୟ ଅପେକ୍ଷା ଅବତ୍ତେନ୍ଦ୍ରିୟ ପ୍ରବଳ । ସ୍ତ୍ରୀ ଭୋଗ ସହଜ ମୋହମୟ ସହଜ ଆସ୍ଥା ଅପେକ୍ଷା ପଶୁ ପ୍ରବୃତ୍ତିର ଇନ୍ଦ୍ରିୟଜ ଆପ ସହଜ ଓ ସରଳ । କିନ୍ତୁ ମାନବଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ମାନବ ଶ୍ରେଷ୍ଠ । ମନୁଷ୍ୟ ମନରେ ସମସ୍ତେ ସମସ୍ତେ ଭଗବତ୍ତନା ଏବଂ ସତ୍ ଚିନ୍ତା ଜାତ୍ତତ ହୁଏ । ପଶୁ ପ୍ରକୃତିକୁ ତଡାଇ ଉପରକୁ ଉଠିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରେ; କିନ୍ତୁ ଏହା ଦୁଷ୍କର । ଚିନ୍ତାଧାରର ପରିବର୍ତ୍ତନ ପାଇଁ ଶାସ୍ତ୍ରଜ୍ଞାନ, ସତ୍ସଙ୍ଗ ଏବଂ ସାଧନା ଆବଶ୍ୟକ ।

ସେତେ ସଙ୍ଗ ବା ସାଧକ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଇନ୍ଦ୍ରିୟମାନଙ୍କୁ ଆୟତ୍ତ କରିବା କଷ୍ଟକର । ଭୋଗ ଲାଳସାର ଭାବନା ମନକୁ ହରଣ କରି ନେଇଯାଏ । ସ୍ତ୍ରୀ-ପୁତ୍ର ଚିନ୍ତା

ସବୁଠାରୁ ପ୍ରବଳ । ପ୍ରଜ୍ଞାକୁ ସ୍ଥିର କରି ଶ୍ରୀଗୁରୁଙ୍କଠାରେ ମନ ନ ରହିଲେ ଏହା ଅସମ୍ଭବ କଳିବା ସହଜ ନୁହେଁ । ସ୍ତ୍ରୀ-ସମ୍ଭୋଗର ଆସକ୍ତିର ନିବାରଣ ଆବଶ୍ୟକ । 'ଭୋଗେ ରୋଗଭୟମ୍' ଅର୍ଥାତ୍ ଭୋଗରେ ରୋଗର ଭୟ ରହିଛୁ । ଆନନ୍ଦ ଉପଭୋଗର ଅନ୍ୟ ଉପାୟ ନ ଜାଣି ସାଧାରଣତଃ ମାନବ ତୁଚ୍ଛ ପ୍ରାପ୍ତି ଜନିତ ଦୈହିକ ତୃପ୍ତିର ଅନ୍ତ୍ରସ୍ତ ନେଇଥାଏ । କିନ୍ତୁ ଇନ୍ଦ୍ରିୟଜନିତ ଏହି ଦୈହିକ ତୃପ୍ତିର ପରଣତି ପର୍ଯ୍ୟାୟରେ ନାନା ରୋଗ ଉତ୍ପତ୍ତିର ଶିକାର ହୋଇ ମୃତ୍ୟୁର ଦ୍ୱାରସ୍ଥ ହୋଇଥାଏ । ମୃତ୍ୟୁହିଁ ଚରମଗତି ଜାଣି ମଧ୍ୟ ମନୁଷ୍ୟ ପାପ ଆଚରଣଗୁଡ଼ିକୁ ତ୍ୟାଗ କରିପାରନ୍ତି ନାହିଁ ।

ସ୍ତ୍ରୀ ଭୋଗ ଇଚ୍ଛା ସବଳ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ସମସ୍ତେ ସମସ୍ତେ ଆସ୍ଥାସ୍ଥିତ ଚିନ୍ତାଧାରା ଜାତ୍ତତ ହୋଇ ଉଚ୍ଚ ଚିତ୍ତକୁ ଗତି କରିବା ଭାବନା ଆସେ । ବୃଦ୍ଧିଦ୍ୱାରା ଧୃତିକୁ ସ୍ଥିର କରି ମନରେ ପ୍ରତିପକ୍ଷ ଚିନ୍ତାପୁଞ୍ଜକ ଏହି ସ୍ତ୍ରୀ ସମ୍ଭୋଗ ଇଚ୍ଛାକୁ ଦୂର କରିବା ବୁଦ୍ଧିମାନର କାର୍ଯ୍ୟ । ଚେଣ୍ଟ ଦେ ମୂଢ଼ ! ସ୍ୱମାନ୍ତୋରଜନ ନିତ ପାପ ଆଚରଣରୁ ନିବୃତ୍ତ ହୋଇ ସଙ୍କଟା ଗୋବିନ୍ଦଙ୍କ ଭଜନ କର ।

ଅର୍ଥମନର୍ଥଂ ଭାବୟ ନିତ୍ୟଂ
ନାସ୍ତି ତତଃ ସୁଖଲେଶଃ ସତ୍ୟମ୍ ।
ପୁତ୍ରାଦପି ଧନଭାଜାଂ ଭୀତିଃ
ସର୍ବତ୍ରୈଷା କଥିତା ନୀତିଃ ॥ ୨୯ ॥

(ଭଜ-ଗୋବିନ୍ଦଂ ଭଜ-ଗୋବିନ୍ଦଂ... ...)

ଅର୍ଥ, ଅନର୍ଥର କାରଣ ଭୋଳ ସଙ୍କଟା ଭାବନା କର । ଅର୍ଥରୁ ପ୍ରକୃତରେ କିଛି ହେଲେ ସୁଖ ମିଳେ ନାହିଁ । ଧନୋପାର୍ଜନର ଜନ୍ମ ପୂର୍ବଠାରୁ ମଧ୍ୟ ଭୟ ରହେ । ଏହା ସତ୍ୟସତ୍ୟ ।

ବ୍ୟାଖ୍ୟା—ଭୋଗ ଇଚ୍ଛାରେ ଆମେ ଅର୍ଥ ସଞ୍ଚୟ କରୁ । ଅର୍ଥରୁ କିଛି ପରିମାଣରେ ସାମାନ୍ୟତ ସୁଖ ମିଳେ କିନ୍ତୁ ପ୍ରକୃତ ଆନନ୍ଦ ମିଳେ ନାହିଁ । ଅର୍ଥଦ୍ୱାରା ନାନାପ୍ରକାର ଭୋଗବସ୍ତୁ ସଂଗ୍ରହ କରି ସୁଖ ପାଇବା ଇଚ୍ଛା କରୁ । ଧନାର୍ଜନରେ ଆମର ଶିତି ସୁଦୃଢ଼ କରିବା ପାଇଁ ଅର୍ଥ ବୃଦ୍ଧିରେ ଲଗିପଡ଼ୁ । ଅର୍ଥଦ୍ୱାରା ଦେବଳ ଭୋଳ ସମସ୍ତ ପୂରଣ ହଇପାରେ ଏବଂ ପ୍ରତିବନ୍ଧାନ୍ ହେବା ଭୟସ୍ଥ ଚିନ୍ତା କରୁ ।

ଅର୍ଥ ଉପାର୍ଜନ ସେ ଅନାବଶ୍ୟକ ତାହା ନୁହେଁ । ପରିବାର ପୋଷଣ ପାଇଁ ନିଜ ମାର୍ଗରେ ଅର୍ଥଶୁଦ୍ଧ ଭଲବା ଆମର ଭଣ୍ଡିତ୍ୟ ଧର୍ମ । କିନ୍ତୁ ଅର୍ଥର ଲଳସାରେ ମନୁଷ୍ୟ ଯେଉଁ ପଶୁବୃତ୍ତି ଆଚରଣ କରୁଅଛୁ ଏବଂ ଅପରର ଷତ ଜଣାବାରେ ମଧ୍ୟ ଶୋଚନା ଜଣୁନାହିଁ ତାହା ପରିହାର୍ଯ୍ୟ । ଏହାର କୁ-ପରିଣାମ ପ୍ରତ୍ୟ ମଧ୍ୟ ଦୁଷ୍ଟିଦେବା ଜଥା । ଅର୍ଥ ସମସ୍ତ ଅନର୍ଥର କାରଣ । ଅର୍ଥ ଉପାର୍ଜନରେ ପରିଶ୍ରମ ଜଣବା ଦୋଷ, ନାଶରେ ଅନୁତାପ, ଅର୍ଥରକ୍ଷା ଜଣବ ରେ ଶଙ୍କର ଅସ୍ଥିରତା ଓ ବୃଦ୍ଧିରେ ମୋହଜାତ ଜଗ୍ୟ ଆମକୁ ଅଶାନ୍ତ ରଖେ । ଏତ୍ତଦ୍ଭଗ ଦେବି ସମସ୍ତରେ ଦେଲେ ମଧ୍ୟ ଅର୍ଥ, ଦୁଃଖ ନ ଦେବା ଜଥସ୍ତ ଶାସ୍ତ୍ରରେ କୁହାଯାଏ । ଆମେ ସେଭେ ଧନସଂଗ୍ରହ କଲେ ମଧ୍ୟ ଆହୁରି ଆହୁରି ପାଇବା ଇଚ୍ଛା କରୁ । କୁମାର୍ଗରେ ମଧ୍ୟ ଅର୍ଥ ସଂଗ୍ରହରେ ଲଗିପଡ଼ୁ । ଅନ୍ୟମାନଙ୍କଠାରେ ଧନଶ୍ରୀ ଦେଖି ଈର୍ଷାନ୍ୱିତ ହେଉ । ଧନ ଶାନ୍ତି ଦେଇପାରେ ନାହିଁ । ମନରେ ଅର୍ଥ ଜାଗର ଉସ୍ମ ଜାଭୁଥାଏ । ଏପରିକ ଆତ୍ମବନ୍ଧୁ ଜନ ପୂଜାଠାରେ ମଧ୍ୟ ଅବଶ୍ୱାସ ଏବଂ ଉସ୍ମ ରହେ । ସ୍ନେହ ଏବଂ ଭକ୍ତିସ୍ରାତ୍ମ ଆମର ବନ୍ଧୁତ୍ୱ ନଷ୍ଟହୁଏ । ଆମେ ଅନ୍ୟ କୌଣସି ସହାୟ ଚାହିଁବାକୁ ନାହିଁ ।

ଅଧ୍ୟାତ୍ମିକ ପ୍ରଗତିରେ ଏହି ଅର୍ଥ ଭାବନା ବାଧା ସୃଷ୍ଟିକରେ । ଅର୍ଥ ଉପାର୍ଜନ ସେ ଜୀବନର କେବଳ ଲକ୍ଷ୍ୟ, ମନେ ନ ଜଣ ଏହା ଜୀବନରେ ଚଳବାର ମାଧ୍ୟମମାତ୍ର ଜ୍ଞାନ ଜଣବା ଉଚିତ । ଆମେ ଅର୍ଥର ଦାସ ନ ହୋଇ ଅର୍ଥ ଆମର ଦାସ, ଭାବନା ଆବଶ୍ୟକ । ଅର୍ଥ ସଂଗ୍ରହର ଲଳସା ସମସ୍ତ ଦୁଃଖର କାରଣ ହୁଏ । ତେଣୁ ହେ ମନ ! ଅର୍ଥରୁ ଦୁଃଖ ପ୍ରାପ୍ତିର ଆଶା ତ୍ୟାଗକରି ସଚ୍ଚିଦାନନ୍ଦ ଗୋବିନ୍ଦଙ୍କ ଭଜନ କର ।

ପ୍ରାଣାୟାମଂ ପ୍ରତ୍ୟାହାରଂ
ନିତ୍ୟାନିତ୍ୟବିବେକବିଚାରମ୍ ।
ଜାପ୍ୟସମେତସମାଧିବିଧାନଂ
କୁର୍ବଧାନଂ ମହଦବଧାନମ୍ ॥୭॥
(ଭଜ-ଗୋବିନ୍ଦଂ ଭଜ-ଗୋବିନ୍ଦଂ... ...)

ପ୍ରାଣାୟାମ, ପ୍ରତ୍ୟାହାର, ନିତ୍ୟ ଓ ଅନିତ୍ୟ ବସ୍ତୁର ବିବେକ ପୂର୍ବକ ଉତ୍ତର ଏବଂ ଜପ ସହିତ ସମାଧି ଅବସ୍ଥା ଲାଭ ଅଭ୍ୟାସ କରିବା ଉଚିତ । ଯହି ସହିତ ବିଶେଷ ସାବଧାନ ହୋଇ ଏହି ମହତ୍ତ୍ୱ କାର୍ଯ୍ୟରେ ବ୍ରତୀ ହେବା ଆବଶ୍ୟକ ।

ବ୍ୟାଖ୍ୟ.—ପୂର୍ବ ପଦ୍ୟରେ ଆମଙ୍କରେ ବହିରଙ୍ଗ ସାଧନା ବିଷୟ କହି ଏହି ପଦ୍ୟରେ ଅନ୍ତରଙ୍ଗ ସାଧନା ବିଷୟର ସୂଚନା ଦେଇଅଛନ୍ତି । ପ୍ରାଣାୟାମ, ପ୍ରତ୍ୟାହାର, ନିତ୍ୟ ଓ ଅନିତ୍ୟ ବସ୍ତୁର ବିଚାର, ଜପ ଏବଂ ସମାଧି ଅବସ୍ଥା ପ୍ରାପ୍ତି ଇତ୍ୟାଦି ଅନ୍ତରଙ୍ଗ ସାଧନାର ବିଷୟ ।

ପ୍ରାଣାୟାମ ଅଭ୍ୟାସ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରାଣେନ୍ଦ୍ରିୟାକୁ ଆୟତ୍ତ କରିହୁଏ । ପୂରକ, କୁମ୍ଭକ ଓ ରେଚକ ପ୍ରଣାଳୀରେ ଏହା ଅଭ୍ୟାସ କରାଯାଏ । ସାମନ୍ୟ ପରିମାଣରେ ଆରମ୍ଭ କରି ନମେ ନମେ ସମୟ ସୀମା ବଢାଯାଇପାରେ । ପ୍ରାଣାୟାମ ଅଭ୍ୟାସ ଦ୍ୱାରା ଅନ୍ତଃକରର ଶକ୍ତି ବୃଦ୍ଧି ହୁଏ । ଇନ୍ଦ୍ରିୟ ଜନିତକୁ ପ୍ରତ୍ୟାହାର କୁହାଯାଏ । ଯମ, ନିୟମ, ଆସନ, ପ୍ରାଣାୟାମ ପରେ ପତଞ୍ଜଳିଙ୍କ ଅଷ୍ଟାଙ୍ଗ ଯୋଗର ଏହା ପଞ୍ଚମ ସୋପାନ । ମନ ସହିତ ଆମର ଇନ୍ଦ୍ରିୟଗୁଡିକ ସଂସାରର ବିଷୟ ଭୋଗସ୍ପୃହ ଅଜାଣିତେ ହୋଇ ଗଢିଉଠନ୍ତି । କର୍ମ ଯୋଗର କୌଣସି ଆଘାତ ପାଇଲେ ତାହାର ଅଙ୍ଗଗୁଡିକୁ ଜଳର ଯେଉଳା ଭିତରକୁ ଟାଣିଆଣେ ସେହିପରି ବହିର୍ମୁଖୀ ଇନ୍ଦ୍ରିୟମାନଙ୍କୁ ଅନ୍ତର୍ମୁଖୀ କରିବା ପ୍ରକ୍ରିୟା ହେଉଛି 'ପ୍ରତ୍ୟାହାର' । ଏଥିପାଇଁ ବିବେକ ଆବଶ୍ୟକ । ନିତ୍ୟ ଏବଂ ଅନିତ୍ୟ ବସ୍ତୁର ବିଚାରକୁ ବିବେକ କୁହାଯାଏ । ଏହା ସତ୍ୟ ଏବଂ ଅସତ୍ୟ ବସ୍ତୁର ପୃଥକ୍ଜରଣ ଜ୍ଞାନ । ବ୍ରହ୍ମ ବା ଆତ୍ମା କେବଳ ସତ୍ୟ ଏବଂ ଅନ୍ୟ ସବୁ ଅସତ୍ୟ । ସାଧୁଚିତ ଧ୍ୟାନ (ଧ୍ୟେୟଂ) ଦ୍ୱାରା ମନ ଏବଂ ସାଙ୍ଗୋପାଙ୍ଗର ଜିନ୍ଦ୍ରିୟକୁ ଧାରିତ ଜଣ ଇନ୍ଦ୍ରିୟମାନଙ୍କୁ ଅନ୍ତର୍ମୁଖୀ କରିବାର ଅଭ୍ୟାସ କରିବାକୁ ପଡ଼େ । ଅନ୍ତଃକରଣର ଚତୁଷ୍ଟୟାତ୍ମିକା ଶକ୍ତିକୁ 'ବୁଦ୍ଧି' କୁହାଯାଏ । ବୁଦ୍ଧିରେ ସତ୍ତ୍ୱଗୁଣର ଭାଗ ବଢାଇ ଠିକ୍ ମାର୍ଗରେ ଚାଳିତ କରିବା ପାଇଁ ଜପର ଆବଶ୍ୟକତା । ବୁଦ୍ଧିରୁ ବସ୍ତୁର ଶକ୍ତି ଜାଣିହୋଇ ଆମେ ନିତ୍ୟାନିତ୍ୟ ବସ୍ତୁର ଜ୍ଞାନ କରୁ ।

ବହିର୍ମୁଖୀ ଇନ୍ଦ୍ରିୟମାନଙ୍କୁ ଅନ୍ତର୍ମୁଖୀ କରିବା ଶବ୍ଦକୁ ଏକାଗ୍ର କରିବାର ଚେଷ୍ଟା ହେଉଛି ସାଧନା । ସାଧନାକୁ ଫଳପ୍ରଦ ଏବଂ ସ୍ଥାୟୀ କରିବାପାଇଁ ଜପ ଓ ଧ୍ୟାନ ଆବଶ୍ୟକ । ଆସନରେ ବସି ଭଗବାନଙ୍କ ରୂପଚିନ୍ତନକୁ ଧ୍ୟାନ କୁହାଯାଇପାରେ । ଧ୍ୟାନ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ସେ କୌଣସି ଇଷ୍ଟମନ୍ତ୍ର ଜପ କରିପାରିବେ । ବଈନ୍ନ ପ୍ରକାର ପଞ୍ଚ ମଧ୍ୟରେ ଜପ ପଞ୍ଚକୁ ଶ୍ରେଷ୍ଠତୋକ୍ ଭଗବାନ ଗୀତ ରେ କହିଅଛନ୍ତି । ଜପ ଏବଂ ଧ୍ୟାନରୁ ଆମେ ସମାଧି ଅବସ୍ଥାରେ ପହଞ୍ଚି । ଏହା ଶବ୍ଦର ସ୍ଥିର ଅବସ୍ଥା । ଏହି ଅବସ୍ଥାରେ ଅନ୍ୟ କୌଣସି ଚିନ୍ତନା ରହେନାହିଁ । ଆମେ କେବଳ ଦୁଃଖ ସ୍ୱରୂପ ଆନନ୍ଦ ଅନୁଭବ କରୁ ।

ମୂଢ଼ ମାନବ ଯତେ ଯେତ୍ତଣ ସ୍ତୁତି ଦ୍ୱାରା ଭବେ ଉଦ୍ଧରା ଚରଣାରେ ଚ୍ଚେଗ-ସ୍ୱାମୀଙ୍କୁ ପ୍ରଣତ ଜଣାଇବାରେ ଲଗିଯାଇଥାନ୍ତି । ଅର୍ଥ ପ୍ରଣତିର ଲକ୍ଷ୍ୟ। ତଲତଳର ରହେ। ଜ୍ଞାନ ପାଇନ୍ତି ନାହିଁ ଯେ, ଏହି ପ୍ରପାରରେ ଜାତୁଙ୍କର ସ୍ଥିତି ଭେତେ ଥନ ! ସ୍ତୁତ ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ଜଣାଣ ଜାଣିଥିବା ଦେଖି ମଧ୍ୟ ଆମର ଦୈବିଗ୍ୟ ଅସେ ନାହିଁ। ଦେହକୁ ସଂସ୍ଥ ମନେଜଣ ଚ୍ଚେଗ ଲକ୍ଷ୍ୟରେ ମାତ୍ରଇଠ୍। ଚ୍ଚେଗ ଜସ୍ତୁର ଅନ୍ତରେ ମନ ଅଥସ୍ଥ ହୁଏ । ଭେତେବେଳେ ଦେଲେ ଶାଶ୍ୱତ ଚନ୍ତା ମନକୁ ଆସେ ନାହିଁ । ଦେହସଂସ୍ଥ ଜ୍ଞାନରେ ଯାଇଁ ହୋଇ ଆତ୍ମଚେତନା ଜାତ୍ତତ ହୁଏ ନାହିଁ । ତେଣି ଦେ ମୂଢ଼ ପ୍ରପାରର ଅନନ୍ତତ୍ତା ଜ୍ଞାନ ଜଣ୍ଡ ଶୋକ ତ୍ୟାଗ ଜଣ ଏବଂ ସଙ୍ଗତା ପରମ ସ୍ପାଙ୍କଠାରେ ମନ ଉଣି ଅନନ୍ତ ମନରେ ଗୋବିନ୍ଦଙ୍କ ଭଜନ କର ।

ଗୁରୁଚରଣାମ୍ବୁଜନିର୍ଭରଭକ୍ତଃ
ସଂସାରାଦଚିରାଦ ଭବ ମୁକ୍ତଃ ।
ସେନ୍ଦ୍ରିୟମାନସନିୟମାଦେବଂ
ଦ୍ରକ୍ଷ୍ୟସି ନିଜହୃଦୟସ୍ଥଂଦେବମ୍ ॥ ୩୨ ॥

(ଭଜ-ଗୋବିନ୍ଦଂ ଭଜ-ଗୋବିନ୍ଦଂ ... ...)

ଗୁରୁଦେବଙ୍କ ଚରଚ୍ଚେମଲରେ ଅନନ୍ୟଭକ୍ତି ହୋଇ ପ୍ରପାରରୁ ଶୀଘ୍ର ମୁକ୍ତ ହୋଇଯାଅ । ଇନ୍ଦ୍ରିୟମାନଙ୍କ ସହିତ ମନକୁ ସଯମ ଜଣ ନିଜର ହୃତସ୍ପନ୍ଦିତ ଦେବତାଙ୍କୁ ଦେଖ ।

ବ୍ୟାଖ୍ୟା—ଗୁରୁ, ଭ୍ରହ୍ମ ସ୍ୱରୂପ । ସେ ଦେଖାଇଛନ୍ତି ମୋକ୍ଷମାର୍ଗର ପ୍ରଦର୍ଶକ । ଶ୍ରଦ୍ଧା ଏବଂ ବିଶ୍ୱାସ ନଥିଲେ ଆମର ପ୍ରଗତି ଅସମ୍ଭବ। ଶୀଘ୍ର ମୁକ୍ତ ହବ ପାଇଁ ଭକ୍ତମାର୍ଗ ଦେବଲ ସରଳ ଓ ସହଜ । କନ୍ତୁ ଅନନ୍ୟ ଭକ୍ତିଭାବ ଆବଶ୍ୟକ । ତାହାରେ ଭକ୍ତି ପ୍ରଦର୍ଶନ କରାଇ ମନରେ ଅନ୍ୟ ଜସ୍ତୁ ଚନ୍ତା କରିବା ମାତ୍ରଯୁକ୍ତ । ଏହା ଅନନ୍ୟ ଭକ୍ତି ନୁହେଁ । ସମସ୍ତ ବସ୍ତୁକୁ ମନକୁ ହୃଶାଇ ଗୁରୁଙ୍କ ଚରଣରେ ଦେବଲ ଆତ୍ମସ୍ଥ ହେବା ଆବଶ୍ୟକ । ଏତମାତ୍ର ଭଗବାନଙ୍କ ଶରଣାଗତ ହେଲେ ଆମେ ମୁକ୍ତ ପାଇପାରିବା ।

ସେଥି ଜନ୍ୟ ଭଗବାନଙ୍କ ଚନ୍ତା କରୁଥିବେ ସେ ଆମର ହୃତସ୍ପଦ୍ମମଲରେ ଅଚନ୍ତି। ଆମର ହୃତସ୍ପଦ୍ମମଲରେ ଭଗବାନଙ୍କ ରୂପ ଆମକୁ ଦେଖ ପାରୁନାହିଁ, ସେହେରୁ ଆମର ମନ ଏବଂ ଇନ୍ଦ୍ରିୟସମୂହ ବହିର୍ମୁଖୀ । ଇନ୍ଦ୍ରିୟମାନଙ୍କସହିତ ମନକୁ ସଯମ କରିବା

ଏହି ସମସ୍ତ ପ୍ରକ୍ରିୟା ଧୀରେ ଧୀରେ ଅଭ୍ୟାସ କରିଯାଏ । ମଞ୍ଜିରୁ ଚନ୍ତା, ଫୁଲଟିରୁ ଫଳ, ଅଣ୍ଡାରୁ ପକ୍ଷୀ ଶାବକ ଜନ୍ମ ହେବାପାଇଁ ଯେପରି ଅପେକ୍ଷା କରିବାକୁ ପଡ଼େ । ତାହା ଅପେ ଅପେ ହୁଏ । ଏହା ପ୍ରକୃତିର ନିୟମ । ସେହିପରି ଯୋଗାଭ୍ୟାସରେ ଉତ୍ତରୋତ୍ତର ହେଲେ ଫଳପ୍ରତ ହୁଏନାହିଁ । ଅପେକ୍ଷା କରିବାକୁ ପଡ଼େ । ମନରେ ପରିବର୍ତ୍ତନ ନ ଆଣି ଏହି ସବୁର ଅଭ୍ୟାସ ଭଲ ପ୍ରକାର ଫଳାଏ ନାହିଁ । ଜନ୍ମେନ୍ଦ୍ରିୟମାନଙ୍କୁ ସଂଯମ କରି ବସ୍ତୁ ଟିକ ମନରେ ସ୍ଥିର କରିବାକୁ ଗୀତାରେ 'ଯୋଗାରୁଢ଼' କୁହାଯାଇଛି । ମାନସିକ, ଶାରୀରିକ ଏବଂ ବୁଦ୍ଧି ସ୍ତରରେ ଧୈର୍ଯ୍ୟର ସହିତ ଧୀରେ ଧୀରେ ଅଭ୍ୟାସକ୍ରମ ଉପରକୁ ଉଠିବାକୁ ହୁଏ । ଅତ୍ୟନ୍ତ ସାବଧାନ ହୋଇ ଏହି ସମସ୍ତ ମହତ୍ତ୍ୱ ଜାଣିବାରୁ ବିରତ ରହିଯାଇଥିବା ବସ୍ତୁ ଲୁହାଯାଇଥିବା । ତେଣୁ ହେ ମୂଢ଼ ! ପ୍ରାଣାସ୍ତାମ, ପ୍ରତ୍ୟାହାର, ଜନ୍ୟ ଜନ୍ୟତତ୍ତ୍ୱର ବିବେକ, ଜପ, ଧ୍ୟାନ ଏବଂ ସମାଧି ଅବସ୍ଥା ପ୍ରାପ୍ତି ପାଇଁ ଅଭ୍ୟାସ, ଅତି ସାବଧାନ ହୋଇ ଜଣ ସଙ୍ଗତା ସେବନଙ୍କ ଭଜନ କର ।

ଅଷ୍ଟକୁଳାଚଳସପ୍ତସମୁଦ୍ରା
ବ୍ରହ୍ମପୁରନ୍ଦରଦିନକରରୁଦ୍ରାଃ ।
ନ ତ୍ୱଂ ନାହଂ ନାୟଂ ଲୋକ-
ସ୍ତଦପି କିମର୍ଥଂ କ୍ରିୟତେ ଶୋକଃ ॥୩୧॥

(ଭଜ-ଗୋବିନ୍ଦଂ ଭଜ ଗୋବିନ୍ଦଂ... ...)

ଅଷ୍ଟକୁଳାଚଳ, ସପ୍ତସାଗର, ବ୍ରହ୍ମ ଇନ୍ଦ୍ର, ସୂର୍ଯ୍ୟ, ରୁଦ୍ର, ଚନ୍ଦ୍ର, ଆମେ ଏ ଲୋକ ଚେତ୍ତଦେଲେ ଜନ୍ୟ ନୁହନ୍ତି । ତେବେ କାହାପାଇଁ ଏବଂ କାହିଁକି ବୃଥା ଶୋକ କରୁଅଛ ?

ବ୍ୟାଖ୍ୟା—ସଂସାରର ସମସ୍ତ ବସ୍ତୁ ଅନନ୍ତ୍ୟ । ଜନ୍ମ-ମୃତ୍ୟୁ ଚକ୍ର ଘୂରୁଅଛୁ । ଏସବୁକ ଅଠ କୁଳପର୍ବତ, ସପ୍ତ ମହାସାଗର, ସୃଷ୍ଟିକର୍ତ୍ତା ବ୍ରହ୍ମା, ଦେବତାମାନଙ୍କର ରାଜା ଇନ୍ଦ୍ର, ଜଗତର ଚାରିପ ପୃଥିବୀ, ନୋଣ ଚଣ୍ଡା ରୁଦ୍ର ଚେତ୍ତଦେଲେ ଜନ୍ୟ ନୁହନ୍ତି । ଏମାନେ ମଧ୍ୟ ନୋଣଶୀଳ । ସୃଷ୍ଟି ପ୍ରକ୍ରିୟା ତାରମ୍ବାର ଘୂରେ । ଏସବୁକ ଜଲସ୍ଥ ଅବତାର ଯମ ଓ କୃଷ୍ଣଙ୍କର ମଧ୍ୟ ଜନ୍ମ-ମରଣ ରହସ୍ୟ (ଅଲୌକିକ) ଉଙ୍କରେ ଘୂରଅଛୁ । ଜଗତର ଜନ୍ୟତା ନାହିଁ । ଏହିପରି ଯେତେବେଳେ ସବୁ ଅନନ୍ୟ ବୁଝେ ଓ ମୁଁର ଜନ୍ୟତା ବସ୍ତୁ ଜପର ଚନ୍ତା ତତ୍ତ୍ୱଯାଇପାରେ !

ଆବଶ୍ୟକ । ବାହ୍ୟାର ଜଗତର ବସ୍ତୁସ୍ପୃହାରୁ ମନକୁ ହଟାଇ ଅନ୍ତର୍ମୁଖୀ କରିବାକୁ ହେବ । ଏଥିପାଇଁ ନିଜର ସାଧନା ଏବଂ ଗୁରୁଙ୍କ କୃପା ଆବଶ୍ୟକ । ଅନ୍ତଃକରଣକୁ ପବିତ୍ର କରି ସଦ୍ଗୁରୁ ଭଗବାନଙ୍କ ଚିନ୍ତାକଲେ ଏହା ସମ୍ଭବ ହେବ ।

ଶ୍ରୀ ଶଙ୍କରାଚାର୍ଯ୍ୟ ଶିଷ୍ୟମାନଙ୍କୁ ଆଶୀର୍ବାଦ ଏବଂ ଉପଦେଶ ଛଳରେ ଏହି ଶ୍ଲୋକ ଆବୃତ୍ତି କରିଅଛନ୍ତି । ଶିଷ୍ୟମାନଙ୍କୁ ଆଶୀର୍ବାଦ ଦେବା ଛଳରେ ନିଜ ଗୁରୁଙ୍କଠାରୁ ମଧ୍ୟ ଆଶୀର୍ବାଦ ଗ୍ରହଣ କରିବା ଉପଯୁକ୍ତ ପଦ୍ଧତି ଅବଲମ୍ବନ କରିଛନ୍ତି । ଶଙ୍କରାଚାର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ଗୁରୁ ଥିଲେ ଶ୍ରୀ ଗୋବିନ୍ଦାଚାର୍ଯ୍ୟ । ଏହି ପଦଚ୍ଛେଦ ଦ୍ୱାରା ଶଙ୍କରାଚାର୍ଯ୍ୟ, ନିଜ ଗୁରୁଙ୍କ ମଧ୍ୟ ସ୍ମରଣ କରିବା ପଦ୍ଧତି ପ୍ରଦର୍ଶିତ ହୁଏ । ଗୁରୁ ଏବଂ ଭଗବାନ୍ ଅଭେଦ ସ୍ୱରୂପ ଅଟନ୍ତି । ତେଣୁ ହେ ମୂଢ଼ ! ମନ ଏବଂ ଇନ୍ଦ୍ରିୟଗ୍ରାମକୁ ସଂଯମ କରି ଗୁରୁଙ୍କ ଚରଣରେ ଆତ୍ମସ୍ଥ ହଅ ଏବଂ ସଦ୍ଗୁରୁ ଗୋବିନ୍ଦଙ୍କ ଭଜନ କର ।

ଆଚାର୍ଯ୍ୟଙ୍କର ଏହି ପାଞ୍ଚ ଶ୍ଲୋକଙ୍କ ଅନୁବାଦ ଓ ବ୍ୟାଖ୍ୟା ସହ ପ୍ରକାଶିତ ଶ୍ରୀମତ୍ ଶଙ୍କରାଚାର୍ଯ୍ୟ କୃତ 'ତତ୍ତ୍ୱବୋଧ' ପଠନୀୟ ।